

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2021/03. ■ VI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2021/03 • VI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő: Prof. Dr. Vótkó György DSc OKRI igazgató, professor emeritus (PPKE)

Felelős szerkesztő: Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs (OKRI),
egyetemi oktató (PPKE)

Olvasószerkesztő: Dr. Kőhegyes Anikó

A szerkesztőbizottság elnöke: Prof. Dr. Belovics Ervin PhD legfőbb ügyész helyettes,
tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. Dr. Polt Péter PhD legfőbb ügyész, tanszékvezető egyetemi tanár (NKE),
c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes, c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD Vas megyei mb. főügyészhelyettes, egyetemi docens (ELTE)

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi docens (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD intézetvezető egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd, tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. Dr. Görgényi Ilona PhD intézetigazgató egyetemi tanár (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár: Dr. Sárík Eszter PhD tudományos főmunkatárs (OKRI)

Tördelő, grafikus: Dr. Kőhegyes Anikó

Weboldal tervező: Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály

TARTALOM

2021/03

TANULMÁNYOK

- 06** Csapucha Bernadett
A kiskorú elhelyezésének megváltoztatását büntető törvényi tényállás egy aktakutatás tükrében
- 20** Bácskai Máté
Az elektronikus személyiségről I.
- 38** Kiss Anna – Törő Andrea
Eljárási garanciák

HÍREK

- 48** A legfőbb ügyész 2022. évi tudományos pályázati felhívása

NEMZETKÖZI FIGYELŐ

- 64** Noémi Bory
L'impatto di COVID-19 nelle carceri del mondo

KÖNYVAJÁNLÓ

- 78** Válogatás a szakirodalomból

MELLÉKLET – XXXV. OTDK, VÁLOGATÁS

- 80** Dorang Zsanett
Folyamatos kompromisszumkísérlet a kumuláció és az abszorpció csatájában: az összbüntetés
- 96** Meleg Veronika
Variáns egy témára: a jogos védelem dogmatikai elemzése, különös tekintettel az arányosság és a szükségesség kérdéseire

CSAPUCHA BERNADETT¹

A KISKORÚ ELHELYEZÉSÉNEK MEGVÁLTOZTATÁSÁT BÜNTETŐ TÖRVÉNYI TÉNYÁLLÁS EGY AKTAKUTATÁS TÜKRÉBEN²

1. Bevezető gondolatok

Írásom a Btk. XX. Fejezetébe foglalt gyermekek érdekét sértő deliktumokból merít, mely körbe az alábbi bűncselekmények sorolandók: kiskorú veszélyeztetése, gyermekmunka, kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása, kiskorú elhelyezésének megváltoztatása. A következőkben a kiskorú elhelyezésének megváltoztatását büntető törvényi tényállás kerül a fókuszba, melyet elsődlegesen gyakorlati aspektusból közelíték meg, figyelemmel arra, hogy lehetőségem adódott aktakutatást végezni a témával összefüggésben.

Az elméleti felvezetőt követően, az aktavizsgálatom eredményeit ismertetem, feltárva a 2013. július 1. és 2019. december 31. közötti időszakban született összes jogerős ítélet sajátosságait.

Fő célom a magyar joggyakorlat bemutatása, kiemelt figyelmet szentelve a büntetéske-szabási gyakorlatnak.

2. Elméleti felvezető

A bűncselekmény³ védett jogi tárgya a végrehajtható hatósági határozat érvényesülésén

1 dr. Csapucha Bernadett PhD hallgató (PPKE-JÁK), a Budapesti V és XIII. Kerületi Ügyészségre kirendelt tudományos segédmunkatárs

2 A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium Kooperatív Doktori Program Doktori Hallgatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

3 Btk. „211. § (1) Aki végrehajtható hatósági határozat alapján elhelyezett kiskorút attól, akinél a hatóság elhelyezte, annak beleegyezése nélkül, az elhelyezés tartós megváltoztatása céljából elvisz, illetve a kiskorút rejtve vagy titokban tartja, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

keresztül a kiskorú számára a legmegfelelőbb elhelyezéshez fűződő társadalmi érdek.⁴

A deliktum passzív alanya az a kiskorú személy, akinek az elhelyezéséről végrehajtható hatósági határozat rendelkezik.⁵

A törvényi tényállás három vagylagos elkövetési magatartás határoz meg. Amennyiben az elhelyezésre irányadó határozatot végrehajtották, tehát a kiskorú a jogosultnál van, akkor az elkövetési magatartás az elvitelben nyilvánul meg. Elvitelnek minősül minden olyan aktív magatartás, amelynek közvetlen következményeként a kiskorút elvonják a jogosított felügyelete alól, s más környezetben helyezik el.⁶ Az elvitel jogellenességének alapja a jogosulti beleegyezés hiánya, a jogosulti oldalon történő beleegyezés megállapításának pedig csak akkor van helye, ha maga a beleegyezés kifejezett, előzetes vagy egyidejű. Az elvitel elkövetési magatartás kétmozzanátú, akkor válik befejezetté, amikor az elkövető tényleges felügyelete alá kerül a kiskorú. Kísérlet megállapítására akkor kerülhet sor, ha az elkövető a kiskorút az elvitel szándékával „birtokba veszi”, de a távozását megakadályozzák. Az eredménytelen kikövetelés büntetlen előkészület.⁷

Lényeges, hogy az elvitel a „kiskorú elhelyezésének tartós megváltoztatása” céljából történjen. Az elhelyezés tartós megváltoztatásán alapvetően huzamosabb időtartamot kell érteni, amely már a hatósági határozat meghíúsulásaként értékelhető (pár hét).⁸

Az elrejtés, illetőleg az eltitkolás, mint elkövetési magatartások elsődlegesen a még végre nem hajtott határozathoz köthetők, de nem minden esetben. Az elrejtés a kiskorú hollétével leplező olyan elhelyezés, amely a jogosult számára való hozzáférhetetlenné tételre irányuló aktív magatartásokat öleli fel. A titokban tartás pedig a kiskorú hollétével összefüggő ismereteknek a kifejezett tagadása, ezzel kapcsolatos hamis adatok, információk közlése, mely szintén aktivitásban kell, hogy megnyilvánuljon. Ezen alakzatoknak az elhelyezéséről rendelkező hatósági határozat végrehajtását követően is létjogosultságuk lehet akkor, amikor az elkövető birtokába úgy kerül a gyermek, hogy őt ebben felróhatóság nem terheli, de

(2) Aki az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekmény elkövetése során az elvitelkor erőszakot, illetve az élet vagy a testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetést alkalmaz, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”.

4 SZOMORA Zs.: *A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények*. In: Karsai K. (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. CompLex, Budapest, 2013, 439.

5 SINKU P.: *A gyermekek érdekeit sértő és a család elleni bűncselekmények*. In: Belovics E. – Molnár G. M. – Sinku P.: *Büntetőjog II., Különös Rész*. Hatodik hatályosított kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2018, 246.

6 Uo. 246.

7 Uo. 247.

8 MÁRKI Z.: *A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények*. In: Kónya I. (szerk.): *Magyar Büntetőjog*. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC, Budapest, 2018, 805–806.

ezt követően mégis olyan magatartás tanúsít, amely az elrejtés vagy az eltitkolás fogalmi ismérveit kimeríti.⁹ A rejtve vagy titokban tartás szintúgy feltételezi a jogosulti beleegyezés hiányát, valamint az elhelyezés tartós megváltoztatásának célzatát. A szóban forgó két elkövetési magatartás tartós bűncselekmény megállapítását eredményezi.¹⁰

A deliktum tettese bárki lehet, kivéve azt, akinél a gyermeket elhelyezték. Leggyakrabban az a szülő követi el a szóban forgó bűncselekményt, akinek a gyermekét a másik szülőnél vagy harmadik személynél helyezték el, illetve intézeti vagy állami nevelésbe vették.¹¹

Abból adódóan, hogy egy célzatos deliktumról van szó, csak egyenes szándékkal történő elkövetésnek van helye.¹²

A bűncselekmény minősített esete jön létre, ha az elvitelkor erőszakot, illetve az élet, testi, épség elleni közvetlen fenyegetést alkalmaznak. Ha az erőszak vagy a fenyegetés nem akaratot megtörő, akkor csak az alapeset szerinti felelősségre vonásnak lehet helye.¹³

Szomora Zsolt¹⁴ meglátása szerint a törvényi tényállás ezen fordulata, s annak értelmezése meglehetősen aggályos. Abban az esetben ugyanis, ha az elvitelkor alkalmazott erőszaknak vagy élet, testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetésnek a kiskorú gyermek a célpontja, akkor a Btk. hatálybalépése előtt a személyi szabadság megsértésének minősített esetét a kiskorú elhelyezésének megváltoztatásával halmazatban kellett megállapítani. Ennek indoka a többszörös jogtárgysértés volt, tekintettel arra, hogy a kiskorú elhelyezésének megváltoztatása a gyermek azzal egyező akarata esetén – azaz személyi szabadság megsértése nélkül is – megvalósul. Szomora Zsolt szerint ehhez képest érthetetlenül a Btk. miniszteri indokolása, amely szerint a személyi szabadság megsértésének alapesetéhez képest a kiskorú elhelyezésének megváltoztatása törvényi tényállás – figyelemmel arra, hogy annak keretén belül a jogalkotó a passzív alany személyi szabadságának korlátozását vagy elvonását is értékelte – egy speciális tényállás, így halmazat megállapításának nem lehet helye. Szomora Zsolt meglátása szerint ezzel a félreértéssel a jogalkotó lényegesen gyengítette a kiskorúak büntetőjogi oltalmát, ugyanis az erőszakos elvitellel halmazatban – a kétszeres értékelés tilalmára való figyelemmel – valóban nincs helye a személyi szabadság törvényi tényállás megállapításának. A hatályos Btk. ugyanis abszurd módon privilegizálta a személyi szabadság megsértése törvényi tényállásán belül a tizennyolc év alatti passzív

9 SINKU P.: i. m. 246.

10 MÁRKI Z.: i. m. 806.

11 SZOMORA Zs.: i. m. 440.

12 SINKU P.: i. m. 247.

13 Uo. 247.

14 egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem – Állam- és Jogtudományi Kar

alany sérelmére történő elkövetést, mégpedig akkor, ha ahhoz az elhelyezés tartós megváltoztatásának célzata is kapcsolódik. E tekintetben a Btk. visszamenőleges hatályú alkalmazása válik indokolttá. Szomora Zsolt álláspontja szerint, ha az erőszakos elvitelt követően is ellentétes marad a kiskorú személy akaratával az elhelyezésének megváltoztatása - figyelemmel arra, hogy a személyi szabadság megsértése tartós bűncselekmény - anyagi halmazat megállapításának van helye. A minősített esetben megjelenő jogalkotói hiba tehát ezzel az értelmezéssel – legalábbis az anyagi halmazat vonatkozásában – korrigálható.¹⁵

A bűncselekmény rendbelisége az elhelyezésében megváltoztatott kiskorú személyek számához igazodik. A kiskorú személy sérelmére elkövetett más deliktumok (például testi sértés, szexuális bűncselekmények) anyagi halmazata valóságos.¹⁶

Hangsúlyozni kell, hogy, amikor a kiskorú önként cselekszik a hatósági határozatban foglaltakkal ellentétesen, akkor a gyermek személyi szabadsága nem sérül, így a Btk. 211. §-ába ütköző (kiskorú elhelyezésének megváltoztatása) magatartás miatti büntetőjogi felelősségre vonásnak van helye. Ezzel szemben súlyosabb jogtárgysértésként minősül a cselekmény, ha az elvitel vagy az elrejtés a kiskorú akarata ellenére történik, hiszen ezzel az elkövető őt tulajdonképpen mozgásában, helyzetváltoztatásában, tartózkodási helyének megváltoztatásában korlátozza, akadályozza. Mindez annyit tesz, hogy ilyenkor a Btk. 194. §-ának (3) bekezdése szerint minősülő, tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére, aljas indokból vagy célból elkövetett személyi szabadság megsértésének büntette konzumálja a Btk. 211. §-ába ütköző cselekvést.¹⁷

Az elhatárolás kapcsán meg kell említeni az elvitel erőszakos úton történő létrejöttének esetét. Ennek kapcsán elmondható, hogy kényszerítés megállapításának nem lehet helye, tekintettel arra, hogy az csak akkor állapítható meg, „ha más bűncselekmény nem valósul meg”. A helyzet feloldása céljából került tulajdonképpen szabályozásra a kiskorú elhelyezésének megváltoztatása körében az erőszakos elkövetés, mint minősítő körülmény.¹⁸ Az erőszakos elkövetési mód továbbá – legalábbis a közönséges életfelfogás alapján – általában együtt jár a könnyű testi sértés okozásával is, így a szóban forgó deliktum túlnyomórészt a könnyű testi sértéssel halmazatban nem állhat.¹⁹

15 SZOMORA Zs.: i. m. 440–441.

16 Uo. 441. o.

17 SINKU P.: i. m. 247.

18 LAJTÁR I.: *A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények*. In: Polt Péter (szerk.): Új Btk. kommentár, Nemzeti Közszerzői és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013. 66.

19 34/2007. BK vélemény

3. Az aktakutatásom eredményei és az azokból levonható konzekvenciák

A vizsgálat tárgyát képező 2013. július 1. és 2019. december 31. közötti időszakban – országos szinten – összesen 66 darab bűnösséget megállapító, továbbá 3 felmentő ítélet született.

Elsőként feltárom a jogerős bűnösséget megállapító ítéletek főbb tendenciáit, kiemelt figyelmet szentelve az alkalmazott büntetőjogi szankciók alakulásának. Ezen bírósági ítéletek rendelkező részeiben található súlyosító és enyhítő körülmények, valamint a vizsgálat alá vont deliktum elkövetői körének jellemzői is ismertetésre kerülnek.

Ezt követően pedig a felmentő ítéletekkel, s azok háttérében álló okokkal foglalkozom.

3.1. A jogerős bűnösséget megállapító ítéletek főbb tendenciái

A vizsgálódás alapját 66 ügy képezte, melyek közül 12 darab került másodfokra, a többi már első fokon jogerőre emelkedett.

Megállapítást nyert, hogy a nevezett deliktum elkövetése olykor nem „egyedül” tettesként történt, hanem társtettesi alakzatban, továbbá a megvalósításhoz – igaz csak egy ügyben – de járulékos magatartás, vagyis részesi alakzat is társult.

Elmondható, hogy valamennyi jogerős bűnösséget megállapító ítéletben az eljáró bíróság a bűncselekmény alapesete miatt állapította meg a vádlottak bűnösségét, vagyis a Btk. által deklarált minősített eset [Btk. 211. § (2) bek.] a vizsgált időszak joggyakorlatában nem fordult elő.

A halmazati kérdéseket illetően kiemelendő, hogy az aktakutatás tárgyát képező deliktum legtöbbször a kiskorú veszélyeztetésével állt halmazatban, összesen 18 esetben. Mindemellett pedig halmazatban került megállapításra a lopás, az önbírászkodás, a magánlak-sértés, a testi sértés, a hamis magánokirat-felhasználás, a kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása, valamint a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak bűncselekményeivel is

3.1.1. Az egyes büntetőjogi szankciók alakulása

A jogerős ítéletekben összesen 78 vádlott bűnösségét állapították meg az eljáró bíróságok. A következőkben a velük szemben alkalmazott büntetések és intézkedéseket tárom fel.

53 fővel szemben büntetés kiszabására került sor. Közülük 4-et végrehajtható szabadságvesztésre, 18-at felfüggesztett szabadságvesztésre, 2-öt elzárásra, 12-öt közérdekű munkára, míg 17-et pénzbüntetésre ítélte a bíróság. Megjegyzem, hogy ahol végrehajtandó szabadságvesztést szabott ki a bíróság, minden esetben alkalmazott közügyektől eltiltást, mint mellékbüntetést is.

Az alábbi ügy azért érdekes, mert a kiskorú elhelyezésének megváltoztatása deliktum kapcsán egyrészt megállapíthatóvá vált a társtettesi minőségben történő elkövetés, másrészt pedig az a kiskorú veszélyeztetése bűncselekményével is halmazatban állt.

K. H. Ibolya II. r. vádlottnak korábbi kapcsolatából született 3 kiskorú gyermeke, P. Amanda, Martina és Dorina, akiket az I. r. vádlottal, K. H. Alex Edével közösen neveltek.

A tényállás szerint I. r. vádlott előszeretettel fogyasztott drogokat és egyéb tudatmódosító szereket a gyermekek jelenlétében. A droghasználat miatt a két vádlott egymással többször összetűzésbe került, a vita sokszor tettelegességig fajult. Az I. r. és a II. r. vádlott több alkalommal a gyerekekkel közösen ment koldulni, valamint azok rendszerint a kiskorú gyermekek előtt folytattak szexuális aktust. A gyermekeknél mindemellett higiéniai problémák is felmerültek, sokszor voltak ápolatlanok. A kiskorú sértettek számos alkalommal az óvodából, illetve az iskolából is kimaradtak. Az I. r. vádlott az idő előre haladtával egyre agresszívebbé vált, volt, hogy dobálni kezdett tárgyakat az udvaron, veszélyeztetve ezzel a körülötte lévők testi épségét is.

A vádlottak a fenti magatartásukkal súlyosan veszélyeztették a felügyeletük alatt álló három kiskorú gyermek értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, ebből adódóan a Vas Megyei Kormányhivatal Szombathelyi Járási Hivatala azonnal végrehajtható határozatával a három kiskorú sértettet ideiglenes hatállyal egy gyermekotthonba helyezte el. A vádlottak egyik látogatásuk alkalmával P. Amanda Rebeka sértettet engedély nélkül elvitték a gyermekotthonból, a járőrök azonban őt még aznap este megtalálták.

A Vas Megyei Kormányhivatal Szombathelyi Járási Hivatala ezt követően elrendelte a három kiskorú gyermek nevelésbe vételét. Az I. r. vádlott az eljárás során elismerte büntetőjogi felelősségét, azzal védekezett, hogy az élettársával, vagyis a II. r. vádlottal való megromlott kapcsolata hátterében a rossz anyagi helyzetük állott, ami őt rendkívül frusztrálta, ezért is nyúlt drogokhoz. Továbbá a nyomor okolható koldulásukért, amibe a három kiskorú gyermeket is bevonták. Mindemellett azt is elismerte, hogy a P. Amanda Rebekát elvitte a számára gondozási helyéül kijelölt gyermekotthonból, ugyanakkor állítása szerint mindezt a II. r. vádlott unszolására tette, mondván az nem akarta, hogy a gyermekei intézetben nőjenek fel.²⁰

20 Szombathelyi Járásbíróság 15.B.243/2017/58. számú ítélete

K. H. Alex Ede I. r. vádlottat a bíróság²¹ bűnösnek mondta ki: 3. rb. kiskorú veszélyeztetésének büntetében [Btk. 208. § (1) bek.] és 1 rb. társtettesként elkövetett kiskorú elhelyezésének megváltoztatása vétségében [Btk. 211. § (1) bek].

K. H. Ibolya II. r. vádlott büntetőjogi felelőssége is megállapításra került: 3. rb. kiskorú veszélyeztetésének büntetében [Btk. 208. § (1) bek.] és 1 rb. társtettesként elkövetett kiskorú elhelyezésének megváltoztatása vétségében [Btk. 211. § (1) bek].

Az I. r. vádlottat a bíróság halmazati büntetésül 3 év 6 hónap szabadságvesztésre és 4 év közügyektől eltiltásra ítélte, továbbá megszüntette az I. r. vádlott szülői felügyeleti jogát is. A II. r. vádlottat halmazati büntetésül 2 év szabadságvesztésre ítélte az eljáró bíróság, amelyet 4 év próbaidőre felfüggesztett.²²

Az I. r. vádlott kapcsán az elsőfokú bíróság ítélete nem emelkedett jogerőre, figyelemmel arra, hogy azzal szemben a vádlott és védője fellebbezést nyújtottak be.

Szombathelyi Törvényszék az elsőfokú ítéletet az I. r. vádlott vonatkozásában megváltoztatta, mégpedig annyiban, hogy a vádlott a terhére rótt bűncselekményt visszaesőként követte el.²³

Megjegyzem, hogy a fentiekben taglalásra került ügyen kívül végrehajtandó szabadságvesztés kiszabására még 3 jogerős ítéletben²⁴ került sor. Ezekben valamennyi vádlott felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt követte el a bűncselekményt, továbbá közülük egy többszörös visszaesőnek²⁵ is minősült.

A 78 elkövető közül 25 fővel szemben csak intézkedés alkalmazására került sor, 2 ügy megrovással, míg 23 próbára bocsátással zárult. Mindemellett 2 olyan eset volt, amikor a próbára bocsátás próbaideje alatt a bűncselekmény megvalósítója pártfogó felügyelet alatt is állt.

Az alábbi ügy rávilágít arra, hogy - a bűncselekmény elkövetési idejéhez mérten - viszonylag rövid idő eltelte után (3 hét) tanúsított jogkövető magatartás, büntetőjogi szempontból miként értékelendő. A vádlott továbbá önszántából vitte vissza gyermekeit az édesanyjukhoz, az effajta önkéntesség pedig az ilyen ügyekben nem jellemző, hiszen a vizsgált akták alapján a jogellenes állapot megszüntetése jellemzően rendőri beavatkozás útján valósult meg.

21 Uo.

22 Uo.

23 Szombathelyi Törvényszék 8.Bf.119/2018/12. számú ítélete

24 Kecskeméti Járásbíróság 15.B.547/2015/57. számú ítélete, Pécsi Járásbíróság 4.B.1356/2012/52. számú ítélete, Fonyódi Járásbíróság 9.B.108/2016/15/1. számú ítélete

25 Fonyódi Járásbíróság 9.B.108/2016/15/1. számú ítélete

M. Andrea vádlottat a bíróság bűnösnek mondta ki kiskorú elhelyezésének megváltoztatása vétségében [Btk. 211. § (1) bek], s ezért őt megrovásban részesítette. A tényállás lényege, hogy a házasságból született két kiskorú gyermek – a házassági bontóper eredményeként – elhelyezésüket tekintve meg lettek osztva a két szülő között, egyik az egyiknél, másik a másiknál. Természetesen az eljáró polgári bíróság a kapcsolattartást is rendezte a különülő szülők és a gyermekek vonatkozásában. A vádlott egy láthatás alkalmával nem vitte vissza a megbeszélte időpontban a bírósági jogerős döntés alapján az apánál elhelyezésre kerülő gyermeket, vele külföldre távozott, a pontos elérhetőség hátra hagyása nélkül. A vádlott ugyanakkor belátható időn belül (3 hét) elteltével maga hozta vissza a gyermeket Magyarországra, s adta át apjának.²⁶

A következő ügy középpontjában a kiskorú elhelyezéséről rendelkező hatósági határozat áll, s annak, az elsőfokú, illetőleg a másodfokú bíróság általi, egymástól lényegileg eltérő értékelése, melynek eredményeként, a másodfok büntetés kiszabása helyett, csupán intézkedést alkalmazott a vádlottal szemben.

T. Ferenc Imre vádlott az édesanyjánál elhelyezett gyermekeket, annak beleegyezése nélkül magával vitte, abból a célból, hogy azok vele éljenek. A vádlott ténybelileg beismerte a vádban foglaltakat, azonban büntetőjogi felelősségét mindvégig tagadta. A vádlott szerint a két gyermek vele akart lenni, s arra kérték őt, hogy vigye magukkal, mely kívánalomnak ő eleget tett, már csak azért is, mert anyjuk rendszeresen bántalmazta őket. A vádlott elmondta, hogy az illetékes rendőrkapitányságnak azonnal jelezte, hogy megváltozott a gyermekek tartózkodási helye, valamint azt anyjukkal is közölte. Tárgyaláson tett nyilatkozata értelmében a gyermekek jelenleg is nála vannak ideiglenes hatállyal elhelyezve. A bíróság hangsúlyozta, hogy a vádlott azon magatartása, amely figyelmen kívül hagyta a bíróság kötelező erejű végzését a gyermekek elhelyezésével kapcsolatosan, sértette a kiskorú megfelelő testi, értelmi, valamint erkölcsi fejlődését biztosító végrehajtható hatósági határozat érvényesítéséhez fűződő társadalmi érdeket. A vádlott tette akkor lett volna jogszerű, ha bírósági úton kérte volna az elhelyezés megváltoztatását, amennyiben pedig gyermekei veszélyeztetését érzékelte, akkor a bíróság vagy a gyámhatóság azonnali beavatkozását. Noha magatartását látszólag igazolta azon tény, melynek értelmében a gyámhatóság a két gyermeket ideiglenesen, de az apjuknál helyezte el, ugyanakkor meg kell említeni, hogy a Pest Megyei Kormányhivatal mint másodfokú gyámhatóság határozatával megsemmisítette az iménti döntést azzal az indokolással, hogy a gyámhivatal döntése időpontjában nem állt fent olyasfajta veszélyeztetettség, s nem volt megállapítható a gyermekek bántalmazása,

26 Veszprémi Járásbíróság I.B.491/2015/11. számú ítélete

elhanyagolása, amelyek létjogosultságot adhattak volna a gyámhatóság azonnal intézkedésének. A vádlott utóbb a gyermekelhelyezés megváltoztatására vonatkozó ideiglenes intézkedés iránt keresetet nyújtott be a Gödöllő Járásbíróságon, amelyet azzal indokolt, hogy a felesége nálánál sokkal kevésbé alkalmas a gyermekek gondozására, nevelésére, hiszen azok előtt trágár módon beszél, valamint a gyermekei is egyértelműen vele akarnak élni. A vádlott keresetének sem az első fokon, sem pedig a másodfokon eljáró hatóság nem adott helyt. A hivatkozott határozatok is tehát abba az irányba mutattak, hogy nem volt semmilyen jogszerű indok, amelyre alapozva a vádlott elvihette volna a gyermekeket.²⁷

A vádlottat a bíróság bűnösnek mondta ki 2 rb. kiskorú elhelyezésének megváltoztatása vétségében [Btk. 211. § (1) bek.], s ezért őt halmazati büntetésül 250 napi tétel pénzbüntetésre ítélte. Egy napi tétel összege 1000 Ft, az így kiszabott pénzbüntetés összesen 250 ezer Ft.²⁸

Az elsőfokú bíróság ítélete ellen a vádlott jelentett be fellebbezést felmentés végett. A másodfokú bíróság az elsőfokú ítélet megváltoztatta, figyelemmel arra, hogy a vádlott tettét követő első munkanapon az illetékes hatóságoknál bejelentette, hogy a gyermekek nála vannak, s azok ideiglenes elhelyezését is apjuknál rendelte el a gyámhatóság (elsőfok). Továbbá a gyermekek tanulmányi eredményei jelentősen javultak a vádlottal való együtt-lakás alatt, azok kiegyensúlyozottak voltak. A vádlottal szembeni pénzbüntetés kiszabása a fentiekből adódóan eltúlzottnak bizonyult, ezért őt a másodfokú bíróság 1 évre próbára bocsátotta azzal, hogy a próbaidő tartamára elrendelte a vádlott pártfogó felügyeletét.²⁹

3.1.2. A súlyosító és az enyhítő körülmények

A súlyosító körülmények a következőkben foglalhatók össze: büntetett előélet, társtettesi minőség, a gyermek anyja elleni nevelése, a hosszabb időn át történő megszegése az elhelyezés tárgyában született jogerős és végrehajtható hatósági döntésnek, a hasonló jellegű cselekmények elszaporodott volta, a felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatti elkövetés, a kettőnél több bűncselekmény halmazata, a többszöri hatósági felszólítás révén tett elégtétel a visszaadási kötelezettségének, a cselekmény büntetőeljárás hatálya alatt történő elkövetése.

Az enyhítő körülmények pedig az alábbiakban jelölendők: büntetlen előélet, időmúlás, beismerő vallomás, az immáron kifogástalan életvitel, egy vagy több gyermek tartásáról

27 Pesti Központi Kerületi Bíróság 3.B.VI-VII.22.493/2016/5. számú ítélete

28 Uo.

29 A Fővárosi Törvényszék 26.Bf.13.242/2016/7. számú ítélete

való gondoskodás, a törvénnyel első ízben történő összeütközés, megbánás tanúsítása, rossz egészségügyi állapot (végtagsérülés, hallásromlás, rokkantság stb.), az idős kor vagy éppen a fiatal felnőttkor, a gyermek védelmére irányuló szándék.

3.1.3. Az elkövetők főbb ismérvei

Összesen 78 fő büntetőjogi felelősségének megállapítására került sor. 11 ügyben társtettesi minőség, míg 1 ügyben részesi alakzat (bűnsegéd) is megállapítható vált.

A 78 elkövetőből 34 férfi, 44 nő. Közülük 30 fő volt már büntetve, jellemzően vagyron elleni deliktumok miatt.

Megállapítható vált, hogy az elkövetők zöme a 35-50 közötti korosztályba sorolandó (45 fő a 78-ból). Az 50 feletti korosztályt 8 fő, a 35 év alatti korosztály 25 fő erősítette.

Általánosságba véve elmondható, hogy az elkövetők alacsony iskolai végzettségűek voltak, azok jelentős része nyolc általánossal vagy még azzal sem rendelkezett (42 fő!).

3.2. A felmentő ítéletek sajátosságai

Összesen 3 darab felementő ítélet született a vizsgált időszakban. A következőkben röviden ismertetem mindhármát, kiemelve azok lényeges pontjait.

Az alábbi ügyben a Miskolci Járásbíróság mint elsőfokú bíróság bűnösnek mondta ki Sz. Judit Eleonóra vádlottat, s ezért őt 1 évi időtartamra próbara bocsátotta³⁰. Az elsőfokú ítélet ellen Sz. Judit Eleonóra vádlott meghatalmazott védője felmentésért jelentett be felbbezést.

A Miskolci Törvényszék mint másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatta, s a vádlottat az ellene emelt vád alól [Btk. 211. § (1) bek. szerinti kiskorú elhelyezésének megváltoztatása] felmentette. A vádlott védője perbeszédében hangsúlyozta, hogy védenca magatartása nem merítette ki a Btk. 211. §-ának (1) bekezdését, figyelemmel arra, hogy annak „elvitellel” végbemenő fordulata megköveteli a végrehajtható határozat meglétét a gyermekelhelyezéssel összefüggésben. Védenca, 2009-ben távozott Kanadába, és vitte magával kiskorú gyermekét, ugyanakkor jogerős ítélet a gyermekelhelyezés tárgyában csak 2013-ban született. A védő szerint a törvényi tényállás rejtve, illetve titokban tartásban megnyilvánuló elkövetési magatartásai sem kerültek kifejtésre, hiszen mindenki tisztában volt a gyerek tartózkodási helyével. A Miskolci Törvényszék a védő indítványával,

³⁰ Miskolci Járásbíróság 10.B.105/2014/12. számú ítélete

s az abban foglalt okfejtéssel egyetértve amellet foglalt állást, hogy az első fokon eljáró hatóság tévesen következtetett a vádlott bűnösségére. A Miskolci Törvényszék ítéletében hangsúlyozta, hogy jelen esetben egy igen fontos törvényi tényállási elem hiányzik. A pontosított tényállás szerint ugyanis a hatóság – jelesül a polgári bíróság egyezséget jóváhagyó végzésével – a kiskorú Sz. Lucát az anyánál (vádlottnál) helyezte el, és ez a határozat volt érvényben, amikor az a gyermeket külföldre vitte, az ottani letelepedés céljából. A bűncselekmény elvitelben megnyilvánuló elkövetési magatartása tehát nem írható a vádlott terhére még akkor sem, ha a polgári bíróság több mint három évvel később a kiskorút a másik szülőnél helyezte el, hiszen a gyermek elvitelekor, annak elhelyezése még nem ezen határozaton nyugodott. A Törvényszék továbbá indokoltnak látta kiegészíteni a tényállást azzal, hogy a vádlott és a kiskorú tartózkodási helye – mely címet az egyes polgári határozatok pontosan megjelöltek – ismert volt, ami azért lényeges, mert a Btk. a rejtve, illetve a titokban tartást is büntetni rendeli. Utóbbi elkövetési magatartások tipikusan a még végre nem hajtott határozatokhoz kapcsolódnak. A rendelkezésre álló iratokból továbbá az is kiolvashatóvá vált, hogy – az egyébként végrehajtási kérdésben – a Külügyminisztérium a kanadai hatóságok felé már lépéseket tett az újonnan hozott polgári bírósági határozatban foglaltaknak – azaz a gyermek apánál történő elhelyezésének – a teljesítése iránt.³¹

A következőkben taglalt ügy lényege, hogy a vádlott korábbi házasságából származó három kiskorú gyermek közül kettő az édesanyánál, egy pedig K. Gyula vádlottnál került elhelyezésre. A vádlott és volt felesége megegyezett abban, hogy 2014. december 25. napján a vádlott elviheti magával két gyermekét. Este vissza kellett volna vinnie őket, ugyanakkor a lányok nála szerettek volna maradni, így a vádlott felhívta volt feleségét, aki beleegyezett abba, hogy azok a vádlottnál maradhassanak még néhány napot. Néhány nap múlva a volt feleség kérte a vádlottat, hogy vigye vissza a gyermekeket hozzá, ő azonban ezt megtagadta, sőt, kijelentette, hogy a jövőre nézve sem áll szándékában visszaadni őket. Másnap a volt feleség – rendőri kísérettel – megjelent a vádlott lakásán, a vádlott azonban nem adta ki a gyermekeket. A vádlott időközben a Pécsi Járásbíróságon a szülői felügyeleti jog megszüntetése és a szülői felügyeleti jog gyakorlásának megváltoztatása tárgyában keresetet nyújtott be P. Ibolya, volt feleségével szemben. A vádlott ideiglenes intézkedés iránti kérelmet is benyújtott azért, hogy a peres eljárás befejezéséig mindkét gyermek vonatkozásában ő gyakorolhassa a szülői felügyeleti jogokat. Ezen kérelem elutasításra került, ennek ellenére a vádlott a két gyermeket egészen 2015. április 25. napjáig nem adta ki. Aznap önként visszaadta őket, figyelemmel arra, hogy a gyámhatóság elrendelte – a két gyermek átadásával összefüggésben – a végrehajtás foganatosítását. A vádlott vallomásából kiderült, hogy a

31 Miskolci Törvényszék 7.Bf.600/2014/5.számú ítélete

megbeszélt időpontban vissza akarta vinni a gyermekeket, ugyanakkor ők az úton elkezdtek panaszkodni édesanyjukra és annak élettársára, állításuk szerint többször látták őket szexuális aktust létesíteni, továbbá hangsúlyozták, hogy egyikük sem foglalkozik velük. A vádlott az elmondottak hatására úgy döntött, hogy a két gyermeket magánál tartja, mert a volt feleségét nem tartotta alkalmasnak a nevelésükre.³²

Az eljáró bíróság ítéletének indokolást tartalmazó része hangsúlyozta, hogy az elvitet olyan magatartásként fogható fel, amelynek eredményeként az elkövető a kiskorút, annak elhelyezéséről rendelkező határozatban foglaltaktól eltérő, más környezetbe juttatja. Ebben az esetben a deliktum akkor valósul meg, ha az elkövető a kiskorút attól, akinél a hatóság elhelyezte, annak beleegyezése nélkül, az elhelyezés tartós megváltoztatása céljából viszi el. Ezen elkövetési alakzat tevőleges magatartást feltételez, vagyis az mulasztással nem valószínűsíthető meg. A bíróság szerint a vádlott tevőleges magatartást nem tanúsított, mivel az anyánál elhelyezett gyermekek a jogszerű láthatás alkalmával kerültek apjukhoz, s kívánságukra maradtak ott, így a vádlott cselekménye nem bűncselekmény, figyelemmel a BH 1989.264.-ban foglaltakra. Mindemellett az elhelyezés tartós megváltoztatásának célzata is hiányzott, mely úgyszintén gátját képezte a büntetőjogi felelősségre vonásnak. A fentiekből adódóan az eljáró bíróság a vádlottat az ellene emelt vád alól – bűncselekmény hiányában – felmentette.³³

Az alábbi ügyben szintűgy felmentő ítéletet hozott a bíróság a kiskorú elhelyezésének megváltoztatása vétségben, ugyanakkor más bűncselekmény miatt megállapította a vádlott büntetőjogi felelősségét.

Az Egri Törvényszék mint másodfokú bíróság az első fokon hozott ítéletet³⁴ megváltoztatta, a vádlottat 1. rb. kiskorú elhelyezésének megváltoztatása vétsége miatt emelt vád alól felmentette, továbbá a 2. rb. kiskorú veszélyeztetésének büntette vonatkozásában a folytatólagos elkövetés megállapítását mellőzte. Ebből adódóan a másodfokú bíróság a börtönbüntetés végrehajtása próbaidőre felfüggesztésének tartamát 2 évre leszállította. Egyebekben az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta.³⁵

A továbbiakban a másodfokon hozott ítélet azon részeit ismertetem, melyek kifejezetten jelen kutatás tárgyát képező deliktummal állnak összefüggésben.

Az ítélet indokolásából kiderült, hogy a kiskorú vonatkozásában a Btk. 211. § (1) bekezdés megállapításának nem lehet helye, figyelemmel arra, hogy az elsőfokú bíróság által

32 Kalocsai Járásbíróság 1.B.123/2015/22. számú ítélete

33 Kalocsai Járásbíróság 1.B.123/2015/22. számú ítélete

34 Egri Járásbíróság 27.B.419/2013/24. számú ítélete

35 Egri Törvényszék Bf.217/2014/12. számú ítélete

hivatkozott, elvitelben megnyilvánuló elkövetési magatartás mulasztással nem valósítható meg. A tényállás szerint a vádlott gyermeke a láthatás alkalmával ment apjához, majd ottmaradt nála, mert nem akart édesanyjához visszamenni, melyet egyértelműen kinyilvánított, így a vádlott a gyermekre bízta a döntést.³⁶

A fentiekben taglaltak alapján megállapítható, hogy a felmentő ítéletek háttérében az alábbi okok húzódtak:

- a deliktum megállapításához szükséges célzat hiánya;
- a gyermek elhelyezését rendező végrehajtható hatósági határozattal történő „szembehelyezkedés” hiánya;
- az egyes elkövetési magatartások kifejtésekor megkövetelt tevőleges magatartás hiánya, értve ezalatt a BH 1989.264.-ben foglaltakat (A bírói gyakorlat értelmében nem valósul meg jelen bűncselekmény akkor, amikor a kiskorú, akit az egyik szülőnél helyeztek el, jogszerűen meglátogatja a másik szülőt, majd ottmarad, és szülői figyelmeztetés ellenére sem hajlandó visszamenni ahhoz a félhez, akinél elhelyezték. Ilyenkor nincs „elvitel”, a bűncselekmény meg mulasztással nem jöhet létre.).

4. Összegzés

Megállapíthatóvá vált, hogy a vizsgált bűncselekmény megvalósulásának előfeltétele, hogy legyen egy, a kiskorú gyermek elhelyezésével összefüggésben született, végrehajtható hatósági döntés, amit bíróság vagy gyámhatóság hozhat. Büntetőjogi felelősségre vonásnak továbbá csak akkor lehet helye, ha az elkövetési magatartás kifejtésére az elhelyezés tartós megváltoztatása céljából kerül sor. Fontos kíváncsi, hogy a cselekmény azon személy bejegyzése nélkül menjen végbe, akinél a gyermeket a hatóság végrehajtható döntésével elhelyezte.

A bűnösséget megállapító jogerős ítéletekben fellelhető egyes büntetőjogi szankciók előfordulásának gyakoriságából alapvetően azon következtetésre jutottam, hogy az ilyen jellegű ügyekben az eljáró bíróságok a büntetőkiszabási célok érvényre jutásához nem látták elegendőnek intézkedések alkalmazását, figyelemmel arra, hogy az elkövetők 68 %-ával szemben (53 fő) büntetés kiszabására került sor.

A Btk.-ban meghatározott büntetési nemek közül a közérdekű munkára, illetve a pénzbüntetés kiszabása fordult elő leggyakrabban. Noha, végrehajtandó szabadságvesztés kiszabását csak 4 ügyben látta indokoltnak az eljáró bíróság, ugyanakkor 18 olyan jogerős

bíróági ítéletről lehetett beszámolni, amely bár szabadságvesztésben jelölte meg az alkalmazandó joghátrányt, ugyanakkor annak végrehajtását próbaidőre felfüggesztette.

Az alkalmazható intézkedések közül egyértelműen a próbára bocsátás dominált, kis számmal ugyan, de megrovás alkalmazására is sor került.

A halmazati kérdéseket illetően elmondható, hogy leggyakrabban a kiskorú veszélyeztetése bűncselekményével állt halmazatban a kutatás tárgyát képező deliktum (18 ügy).

A súlyosító és enyhítő körülmények egymással nagy átfedésben álltak, azok túlnyomórészt igazodtak az 56. számú BK. véleményben rögzítettekhez, mely a büntetés kiszabás során figyelembe veendő és értékelendő tényezők tekintetében nyújt iránymutatást a bíróságok számára.

Végül, de nem utolsó sorban kis számmal ugyan, de felmentő ítéletek is születtek a kutatás tárgyát képező időszakban. Az ilyen befejezéssel zárult ügyek háttérben: a deliktum megállapításához szükséges célzat, az egyes elkövetési magatartások kifejtésekor megkövetelt „aktivitás”, a gyermek elhelyezését rendező végrehajtható hatósági határozattal történő „szembehelyezkedés” hiánya, valamint a BH1989. 264.-ben foglaltak álltak.

BÁCSKAI MÁTÉ¹

AZ ELEKTRONIKUS SZEMÉLYISÉGRŐL I.

Előszó

A XXI. században társadalmunk minden szegmensét átszövi és behálózza az informatika. A jog egyik legfontosabb célja a társadalmi rendezettség fenntartása, így elkerülhetetlen, hogy a jog kapcsolatba kerüljön az információs társadalom által kitermelt megszámlálhatatlan új életviszonnal és társadalmi anomáliával. Ezért a jogágak közül valamennyi foglalkozik ezzel a problémakörrel, ami azonban mind a jogalkalmazás mind a jogalkotás számára nehéz feladat, mert a már kialakult joggyakorlat, valamint dogmatika átalakítása, átértelmezése és új jogi fogalmak megalkotása válik majd szükségessé az új társadalmi jelenségekre való reflektálás elérése érdekében. Ezért joggal tehetjük fel a kérdést: mennyiben változtathatja meg a jogász hivatást a mesterséges intelligencia közreműködése? *Richard Susskind* író szerint a jogi szektor a mesterséges intelligencia miatt alapvető változásokon fog átmenni 2020-ig, és magának a jogi hivatásnak a megítélése is változni fog 2036-ra.

Tanulmányom témaválasztásának alapját az a tézis adta, hogy a jogrendszer egyre gyakrabban kerül szembe olyan problémákkal, amelyekre nincs kikristályosodott joggyakorlat, hiányoznak a precedensek, ezek az esetek pedig mind a technológiai innovációkból származnak. Ilyen szituációban nem lehet kizárólagos megoldás az analógiák örökös alkalmazása, mert a szabályozás tárgyai a már megreformált jogi kategóriákat is szétfeszíthetik.² Így elsősorban azokkal az elméleti problémákkal kívánok foglalkozni, hogy miként tudnánk értékelni a mesterséges intelligencia, illetve az általa irányított robotok jogba ütköző, különösképpen polgári és büntetőjogi felelősséget megalapozó megmozdulásait. Fontosnak tartom, hogy semmiképpen sem célszerű elrugaszkodni a valóságtól és *asimovi* problémákra megoldásokat találni – a technológia még nem tart ezen a szinten. Napjainkban is számos olyan eset alakulhat ki, amikor az MI, illetve a robotok felelősségét vizsgálhatjuk, gondoljunk csak az önvezető autók által okozott közlekedési bűncselekményekre vagy a magánjogi felelősséget megalapozó élethelyzetekre, mint például a robotporszívóra, ami összetörhet egy értékes antik ming vázát. Az Európai Parlament ajánlásaiban az Európai Bizottság

1 dr. Bácskai Máté, K&H Bank, compliance tanácsadó

2 MISKOLCZI Barna – SZATHMÁRY Zoltán: *Büntetőjogi kérdések az információk korában*. HVG-ORAC, Budapest, 2018. 10.

felé a következő önálló robotok jogi szabályozásának lesz primer szerepe a közeljövőben: az autonóm járműveknek, a drónoknak, a gondozó robotoknak, az orvosi robotoknak.

Kiemelkedő jelentőségű lesz tehát a nemzetközi jogalkotási együttműködés is, globalizált világunkban ez elkerülhetetlen. Fontos ezek közül kiemelni olyan Európai Unió kezdeményezéseket, mint a fentebb említett „*a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról*” című jelentést, amely a jogtudományt érintő paradigmaváltozás előszelének is tekinthető.

Az eddig felvázolt problémák alapján a tanulmány a következő kérdésekre kíván választ találni: Jogilag hogyan lehetne definiálni a mesterséges intelligenciát? Milyen státusza lehet a mesterséges intelligenciának? Felelősségre vonható egyáltalán a mesterséges intelligencia? Milyen szankcionálási lehetőségek jöhetnek szóba? Hogyan válhat az MI az igazságszolgáltatás javára?

A vizsgálat módszere

Az információs társadalomból fakadó technológiák interdiszciplináris ágazatnak tekinthetőek (különösen az MI). Ezért lehetetlen próbálkozás lenne csupán egy jogág eszmerendszerén keresztül a fentebb említett kérdésekre megtalálni a választ. Különösen azért, mert a jogtudománynak és az információs társadalomnak a találkozása során a jogtudomány a maga összes eszközével is górcső alá veszi az említett területet. Ezért a dolgot során mind büntetőjogi, mind polgári jogi, valamint alkotmányjogi vizsgálatra is sort kell keríteni. Továbbá az információs társadalom komplexitásából fakadóan, az informatika, a pszichológia és a filozófia tudományát is segítségül kell hívni. Az MI globális jellegét tekintve szükséges a magyar szabályozás mellett bizonyos nemzetközi tendenciákat is figyelembe venni.

A technológia és a jog

A technológia és a jog viszonyát felfoghatjuk úgy is, mint egy tanár-diák kapcsolatot. A technológia tanárként mindig feladja a leckét a jognak. Utóbbinak pedig diákként meg kell oldania ezeket. Akár elképzelhetjük úgy is, mint egy véget nem érő versenyfutást, ahol a szabályozás valahogy mindig a második helyen kullog a technológia mögött. Végső soron tekinthetünk rájuk egymás ellenlábasaként is – Jonathan B. Wiener szerint a technológia a fejlődést, a jog pedig éppen a haladás gátját, a bürokratizmust testesíti meg,³ de mindkettő szerepe vitathatatlan és szükséges. Ha visszatekintünk

3 Jonathan B. WIENER: *The regulation of technology, and the technology of regulation*. Technology in society 26 (2004), 483.

a történelmünkre, láthatjuk, hogy a technológiai vívmányok végigkísérték az emberiség útját egészen az ókortól napjainkig. Ennek ellenére nyilvánvaló az a tény, hogy a XX. századtól a tudomány nagyfokú fejlődésnek indult és csak ontja magából az újabbnál újabb innovációkat, így megállapítható, hogy ez a fejlődés magának a civilizáció fejlődésének is a centrumába került. Ezt a tendenciát pedig a jognak is feltétlenül követnie kell. Annál is inkább, mert egyedül a jog eszközeivel lehet garantálni, hogy az ismeretlen technológiák ne keltsenek félelmet a társadalomban, és a technológia betöltse azt a szerepet, amire hivatott, vagyis az ember képességeinek növelését és kiszélesítését. Ahogy *Mandel* is megfogalmazta: az ismeretek hiányossága a technológia szabályozásának legfőbb problematikája, hiszen erre vezethető vissza a technológia társadalom általi elutasíthatósága, az emberek félelme, a szabályozói bizonytalanság és ezáltal a befektetői környezet kiszámíthatatlansága.⁴ Az emberek félelme és technológiákkal szembeni elutasítása kapcsán ír *Tranter* a Frankenstein-mítoszról, amely mögött a társadalom véleményét nem ismerő, saját találmánya iránt elfogult tudós képe húzódik meg.⁵

Az ismeretlen technológiák ezért a joggal szemben kettős elvárást támasztanak: egyrésztől biztosítani kell, hogy a technológiai fejlődés ne ássa alá az emberi szabadságjogokat, másfelől azonban szükséges az is, hogy a jog ne korlátozza a technológiai fejlődést. *Weiner* szerint ez akként fogható fel, hogy az ismeretlen technológia mindaddig blokkolható, amíg be nem bizonyosodik róla, hogy biztonságos.⁶

A társadalomnak is el kell fogadnia viszont azt az álláspontot, hogy a technológiafejlődés nem jár és nem is járhat kockázat és áldozat nélkül, amit nem lehet minden esetben elkerülni jogi szabályozással, hiszen a tudásnak megvan a maga ára.

Megállapíthatjuk, hogy a jognak és a technológiafejlődésnek van egy fontos keresztszeme, ez pedig a mindkét oldalon megjelenő innováció. A jognak a haladásra a saját vívmányával kell válaszolnia, ez pedig a jogalkotás. Egy addig ismeretlen területet kell jogi normával feltöltenie, hogy megfeleljen a társadalmi elvárásnak, valamit a technológiai fejlődés rendeltetésének.

A mesterséges intelligencia fogalmi kérdései

Mielőtt a mesterséges intelligenciával kapcsolatos jogi kérdésekre és értelmezésekre sor kerülne, elengedhetetlen bizonyos fogalmi alapvetések, valamint a következő alpontban az emberi elme és

4 Gregory N. MANDEL: *Regulating Emerging Technologies* (March 9, 2009). Law, Innovation & Technology, Vol. 1, p. 75, 2009; Temple University Legal Studies Research Paper No. 2009-18., 1.

5 Kieran TRANTER: *Nomology, Ontology and Phenomenology of Law and Technology*, 8 Minn. J. L. SCI. & Tech., 449 (2007).

6 WIENER i. m., 495.

a mesterséges intelligencia kapcsolatának tisztázása. Nincs egyszerű feladatunk, ha meg akarjuk határozni a mesterséges intelligencia fogalmát. A mesterséges intelligenciakutatás rendkívül összetett terület, több tudományág vizsgálati szegmensébe tartozik, többek között a matematika, az informatika, a filozófia, a kognitív pszichológia és természetesen a jog is foglalkozik vele.

Először azt kell megválaszolni, hogy mi is az intelligencia. Az intelligencia komplex fogalom, magában foglalja az emberi agy valamennyi funkcióját (tervezés, érvelés, számolás, beszéd, érzélem stb.), és ezeknek a működése és külső felismerése is beletartozik. Magával az intelligenciával és az ember értelmi kvalitásával először *Sir Francis Galton* kezdett el foglalkozni – unokatestvére, Darwin evolúcióelméletének nyomán kezdte meg tanulmányát, és nagy családok családfáit vizsgálva kereste az értelmi képességek örökletességét.⁷ Tevékenységére hatással volt John Locke „tabula rasa” azaz „tisztá lappal történő születés” elmélete.⁸ *Galton* ezt a tézist elfogadta, ezért álláspontját úgy igyekezett alátámasztani, hogy az intelligenciát egyfajta öröklődő észlelési kvalitásnak fogta fel, amelynek köszönhetően bizonyos személyek gyorsabban képesek információkat és tapasztalatokat gyűjteni. Más gondolkodók, mint például *Alfred Binet* cáfolta ezt a megközelítést és amellet érvelt, hogy az intelligencia problémamegoldási és gondolkodási képességek összessége; szerinte minden személyt saját életkorához kell viszonyítani. Később ennek nyomán létrejött a *Binet-Simon* féle teszt, melynek célja a gyengébb képességű diákok kiszűrése volt. A teszt – lényegét tekintve – úgy épült fel, hogy az alany korának megfelelő kérdéseket tettek fel, a kérdések fokozatosan nehezedtek. Az így kapott eredmények alapján következtetni lehetett arra, hogy bizonyos korú gyermekek milyen kérdésekre tudnak választ adni. Tehát ha a gyermek tud válaszolni az életkorával egyenes arányosan nehéz kérdésre, akkor az intelligenciaszintje megfelel az életkorának, így kaptuk meg az IQ-t vagy a mentális kor és az életkor különbségét.⁹

Később ezek alapján *Wilhelm Stern* megalkotta a saját intelligenciadefinícióját, ami „*az új követelményekhez való szellemi alkalmazkodóképesség*”. *Stern* a mentális kort a gyermek életkorához viszonyította, ezek hányadosából alkotta meg az úgynevezett intelligenciakvóciienst (IQ).¹⁰

Ezen elméletek azonban nem voltak alkalmasak a felnőttek intelligenciaszintjének megállapítására, ezt a problémát végül *David Wechsler* oldotta meg a deviáns IQ fogalmának bevezetésével – átlagos értékhez 100-as IQ-t rendelt.

7 <http://josz.elte.hu/wp-content/uploads/2019/03/JO%CC%88Sz-MI-projekt-v4.pdf> (letöltés ideje: 2020. 09. 18.)

8 <https://www.britannica.com/topic/tabula-rasa> (letöltés ideje: 2020. 09. 18.)

9 ÉLTES Máttyás: *A gyermeki intelligencia vizsgálata*. Athenaeum irod. és nyomdai R.T. kiadása, Budapest, 1914. 29.

10 FALUS Iván – TÓTH Istvánné – KÖRNYEI Márta – BÁBOSIK István – RÉTHY Endréné – SZABOLCS Éva – NAHALKA István – CSAPÓ Benő – MAYER Miklósné Nádasi Mária: *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*, Educatio Kft., Budapest, 2001–2004.

Charles Spearman egészen egyszerűen úgy fogalmaz az intelligenciáról, hogy „*olyan szó, amelynek annyi a jelentése, hogy végül is nem jelent semmit*”. Spearman az intelligenciát két szegmensre osztotta fel: a „g-faktor”-ra, mely szerinte megszabja az érzékelésünk, felismerésünk függvényeit, és az „s-faktor”-ra, mely a speciális adottságokért felel, mint például az érvelés.¹¹

Végül meg kell említeni Louis Leon Thurston amerikai pszichológus munkásságát, aki az intelligenciát hét elemre osztotta fel: nyelvi megértés, szótalálás gyorsasága, számolás, térviszonyok, észlelési képesség, emlékezés, következtetés.¹²

Láthatjuk, hogy az emberi intelligencia mennyire komplex és nehezen definiálható; egyes tudósok szerint az is kérdéses, meg lehet-e határozni egyáltalán kellő mélységű, egzakt fogalomként. Joggal tehetjük fel ezek után azt a kérdést: szükség van-e mesterséges intelligenciára, ha a saját elménk működésének a megértése is nehézségekbe ütközik – ennek megválaszolására azonban a tanulmányom nem tesz kísérletet.

Fontosnak tartom, hogy mielőtt rátérnék magára a mesterséges intelligenciára, végezzek egy elhatárolást az előbbi és a robot kifejezés között, hiszen a kettő merőben más és nem összekeverendő fogalom. Ahhoz, hogy definiálni lehessen, segítségül kell hívni a science fiction irodalmat. Karel Capek cseh író használta először jelenkori értelemben a robot szót, 1920-ban megjelent, Rossum's Universal Robots című művében. Szerinte a robotok tömeggyártott, öntudattal rendelkező és az ember rabszolgájaként felfogható gépek.¹³

A mai napig nem született egységes és egzakt jogi fogalom a robotok meghatározására. Richards és Smart közös tanulmányukban rendkívül egyszerű definícióként azt rögzítik, hogy a robot olyan felépített rendszer, amely mind fizikai, mind szellemi tevékenységet mutat, de nem élő biológiai értelemben.¹⁴

Michael Fromkin szerint a robot olyan „*ember által létrehozott tárgy, amely képes külső ingerekre reagálni, és a külvilágban úgy cselekedni, hogy a működése során nincs szüksége közvetlen – egyesek szerint állandó – emberi kontrollra*.”¹⁵ Ennek a fogalommeghatározásnak a két legfontosabb eleme közül az első az önálló, emberi felügyelet nélküli cselekvés, illetve a külső behatásokra adott válaszreakciók.

11 <http://josz.elte.hu/wp-content/uploads/2019/03/JO%CC%88Sz-MI-projekt-v4.pdf> (letöltés dátuma: 2020. 02. 12.)

12 http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/A_tanulasban_akadalyozottak/52_intelligencia_tfogmentlis_kpessg.html (letöltés dátuma: 2020. 09. 18.)

13 Karol CAPEK: *R.U.R. – Rossum Univerzális Robotjai – Színdarab egy bevezető jelenetben és három felvonásban*. Quattrocento, Budapest, 2013.

14 Neil M. RICHARDS – William D. SMART: *How should the law think about robots?* 6.

15 Ryan CALO – A. Michael FROMKIN – Ian KERR: *Robot Law*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK-Northampton (USA), 2016. 11.

Russel és Norvig meghatározása szerint a robotok olyan fizikai ágensek (szoftverek), amelyek fizikai világban léteznek és ott oldanak meg feladatokat, tehát mindenképpen fizikai változást idéznek elő. Gondoljunk csak az autógyárak futószalagjai mellett tevékenykedő szerelőrobotokra, amelyek egy előre megírt program alapján dolgoznak önállóan!

Az Európai Parlament a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról szóló állásfoglalásában felszólítja az Európai Bizottságot, hogy tegyen javaslatot a kiberfizikai rendszerek, az autonóm rendszerek, az intelligens autonóm robotok és alkategóriáik közös uniós fogalom meghatározásaira, oly módon, hogy a fogalomban az intelligens robotok alábbi jellemzői szerepeljenek:

- *autonómia elérése érzékelők révén és/vagy a környezettel folytatott adatcsere (összekapcsolhatóság), illetve ezen adatok cseréje és elemzése révén,*
- *önálló tanulás tapasztalás és interakció útján (opcionális kritérium),*
- *legalább kisméretű fizikai megjelenés,*
- *magatartás és cselekedetek környezethez történő igazítása (adaptációs képesség külső ingerek alapján),*
- *a biológiai értelemben vett élet hiánya.¹⁶*

A robot fogalmához hasonlóan nincs egyszerű dolgunk az MI meghatározása esetében sem. Fentebb kifejtésre került már az *intelligencia* definíciójának megközelítése, így tehát grammatikai értelemben már csak mesterséges jelzõt kell ismertetni. Köznapi értelemben arra utal, hogy „*valami*” nem természetesen úton, nem az evolúciós fejlődési folyamat eredményeként jön létre, hanem ember által létrehozott alkotás, az emberi tudás manifesztációja.

Az Európai Bizottság a mesterséges intelligencia fogalmáról azt írja, hogy „olyan rendszerre utal, amely környezetének elemzésével intelligens viselkedést mutat, különféle feladatokat képes végrehajtani, bizonyos fokú önállósággal, hogy konkrét célokat érjenek el.”¹⁷ Az Európai Bizottság későbbi közleménye pontosabban fogalmaz: „A mesterséges intelligencia intelligens viselkedésre utaló rendszereket takar, amelyek konkrét célok eléréséhez elemzik a környezetüket és – bizonyos mértékű autonómiával – intézkedéseket hajtanak végre. A mesterséges intelligencián alapuló rendszerek lehetnek kizárólag szoftveralapú rendszerek, amelyek a virtuális világban működnek (pl. hangszisztemek, képelemző szoftverek, keresőprogramok, hang- és arcfelismerő rendszerek), illetve a

16 Az Európai Parlament 2017. február 16-i állásfoglalása a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról [2015/2103(INL)]. Elérhető: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_HU.html (letöltés ideje: 2020. 10. 18.).

17 European Commission, Digital Single Market – Factsheet: *Artificial Intelligence for Europe*. Elérhető: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/factsheet-artificial-intelligence-europe> (letöltés ideje: 2020. 09. 15.)

mesterséges intelligencia beépíthető hardvereszközökbe is (pl. fejlett robotok, autonóm járművek, drónok és a tárgyak internethez kapcsolódó alkalmazások).¹⁸

Ha az emberi elme és az MI kapcsolatát vizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy az ember a múltban is, a jelenben is mindig olyan dolgot akar teremteni, ami valamilyen szinten azonos saját magával. Tehát arra törekszik, hogy egy élettelen tárgyat élettel és tudattal töltsön fel. Számos irodalmi példa szolgál erre a felvetésre.

A zsidó népmonda szerint valamikor a XV-XVI. században a prágai gettóban Maharal rabbi életet varázsolt egy agyagból készült emberbe.¹⁹ Az élettelen tárgy a szájába elhelyezett, varázserejűnek tartott papír segítségével kelt életre és szolgálta teremtőjét. Az élettelenből élővé teremtés és az újra élettelené alakítás a történetben oda-vissza lehetséges, hiszen ha Maharal eltávolította az Isten nevével ellátott cédulát, „teremténye” újra élettelen agyagtömeggé vált. Meg kell említeni Faust doktor mitologikus karakterét is. A Faust-legendárium számos feldolgozásában visszatérő mozzanat, amikor a lelkét a sátánnak eladó tudós-alkimista vegykonyhájában, lombikban mesterséges embert állít elő.

Napjainkban ez már nem csak a képzelet szintjén valósulhat meg. 2018-ban egy finn általános iskolában egy új „tanár” állt munkába, Elias, a humanoid robot. Az ágens 23 nyelven képes kommunikálni és megérteni a diákok kéréseit, valamint ösztönzi őket, hogy kérdéseket tegyenek fel. Szintén kiemelkedő példa a Vyommitra nevű emberszerű robot, mely az indiai űrprogramban vesz részt, és a közeljövőben tervezik felküldeni az űrbe. Megemlíthetők még az olyan számítógépek is, melyek sakkban (Kasparov sakkvilágbajnokot győzte le egy erre tervezett szoftver) vagy az IBM műveltségi játékra fejlesztett gépe (Watson) szintén felülkerekedett az emberen. Ezeknek az eredményeknek egyrészt van egy pozitív hatásuk, hiszen az emberi technológia és innováció szárnyalását jelentik, másrészt azonban rendkívül demoralizáló és pánikot keltő nézetek alakultak ki, melyekből olyan kérdések fakadnak, mint például: vajon mikor győzi le az embert a gép? Mikor fognak felettünk uralkodni a gépek?

Z. Karvalics László, az informatika tudományának jeles képviselője szerint a „gondolkodó gép” fogalmával elveszik az a tény, miszerint nem létezik önmagában gépi intelligencia.²⁰ Az csak hibrid módon létezik, tehát ember + gép. Ebben a kombinációban az ember szerepe primátust élvez, hi-

18 Az Európai Bizottság közleménye: *Mesterséges intelligencia Európa számára*. Brüsszel, 2018.6.26. COM(2018) 237 final/2 1. Elérhető: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/HU/COM-2018-237-F2-HU-MAIN-PART-1.PDF>. (letöltés ideje: 2020. 09. 15.)

19 KLEIN Tamás – SZABÓ Endre Győző – TÓTH András: *Technológia jog – Robotjog – Cyberjog*. Wolters Kluwer, Budapest, 2018 (elektronikus könyv alapján 144. II. rész. 2. pont)

20 Z. KARVALICS László: *Mesterséges intelligencia – a diskurzusok újratervésének kora*, Információ Társadalom, XV. évf. (2015) 4. szám, 19. <http://dx.doi.org/10.22503/infars.XV.2015.4.1> (letöltés ideje: 2020. 09. 15.)

szén ő az, aki teremt. Fontos leszögeznünk azt, hogy az előbb említett példák az MI „győzelmekre” nem determinálóak, hiszen gondoljunk csak bele: ezeken a gépeken mérnökök, matematikusok, programozók, fejlesztők és más, az adott témában szakértőnek számító emberek dolgoztak (ők teremtették meg). Bagatell tehát azt mondani, hogy az embert legyőzte a gép, pontosabb lenne az a megfogalmazás, hogy több emberi elme győzött le egy elmét. Ez által megállapíthatjuk, hogy ezekből az entitásokból hiányzik az autonómia. Bármennyire tűnnek gyorsnak vagy okosnak, hiányzik belőlük a céltudatosság, az önálló akarat, nincsen semmiféle viszonyítási pontjuk a környezetükre vagy akár saját magukra. Tehát hiányzik belőlük mindaz, ami emberi, az autonómia és a szabad akarat. Ennek a később kifejtésre kerülő felelősségi kérdéseknél determináló jelentősége lesz.

Az MI és az ember kapcsán két eltérő nézetet kell megvizsgálni. Az egyik a szingularitást elismerő értekezések. Mít is értünk (technológiai) szingularitás alatt? Technológiai szingularitásnak nevezzük a tényleges mesterséges intelligencia (MI) esetleges megalkotása után létrejövő technikai fejlődésnek azt a véges időn belül bekövetkező szinguláris pontját, amikor az emberi intelligencia és technika a szingularitás előtti ésszel felfoghatatlan mértékben válna túlhaladottá.²¹ Tehát, ha az ember által alkotott entitás felér a teremtőjéhez és rendelkezik önálló, autonóm szabad akarral, morális és erkölcsi képességekkel. Mindezek alapján merül fel a kérdés: miként lehetne „öket” jogi szabályozás alá vonni? Elfogadnák-e az ember primátusát? Hiszen már maguk is autonóm lények. Azonban, ha a tudomány mégis elérné a technológiai szingularitást, akkor a jogi szabályozás önmagában nem lenne elegendő. Mivel az MI rendkívül komplex terület, a vele foglalkozó valamenyny tudományág (matematika, informatika, filozófia, kognitív pszichológia) közreműködése szükséges lenne egy sikeres szabályozás létrehozásához.

A másik narratíva a szingularitást elutasító nézetek. Korábban már kifejtésre került, hogy Z. Karvalics szerint nincs önmagában vett önálló gépi intelligencia. Az absztrakt gépi gondolkodásnak a mesterséges tudatosság lenne a feltétele, amely azonban nem létezhet önanonosságra és önreflexióra képes szoftver nélkül.²² Z. Karvalics szerint a szingularitás elérésének problémái a következők. Az MI-ben nem történik információfeldolgozás, csak kódértelmezés (a kimeneti és bemeneti eszközökön keresztül), tehát a gép a kód alapján végrehajt egy feladatot, függetlenül attól, hogy a cél jó vagy rossz; nem kérdőjelezi meg azt, amit az ember tenni akar, hiszen a kód alapján végrehajtott műveletet az ember tölti fel jelentéstartalommal. Ebből az következik, hogy a gép nincs semmiféle önálló kapcsolatban az „őt” körülvevő világgal, az egyetlen közvetett kapcsolatban az emberrel áll, aki egy művelet elvégzése érdekében feltölti kvázi értelemmel.

21 <https://qubit.hu/2018/01/03/mi-az-a-technologiai-singularitas-es-mikor-jon-mar-el> (letöltés ideje: 2020. 09. 15.)

22 Z. KARVALICS László: i. m. 17.

Az MI elméleti szabályozásának alapjai

Megint vissza kell térnünk az irodalmi alkotásokhoz, hiszen a kiindulópontot *Isaac Asimov* 1950-ben megjelent *Én, a robot* című novelláskötetében, azon belül is a *Körbe-körbe* című írásában kell keresnünk. *Asimov* három alapszabályt határozott meg, amelyet egy mesterséges entitásnak követnie kell „élete” során. Ezek a következők:

1. A robotnak nem szabad kárt okoznia emberi lényben, vagy tétlenül túrnie, hogy emberi lény bármilyen kárt szenvedjen.
2. A robot engedelmeskedni tartozik az emberi lények utasításainak, kivéve, ha ezek az utasítások az első törvény előírásaiba ütköznének.
3. A robot tartozik saját védelméről gondoskodni, amennyiben ez nem ütközik az első vagy második törvény bármelyikének előírásaiba.²³

Asimov később a fenti három törvényt kiegészítette a nulladik törvénnyel, amely szerint „A robotnak nem szabad kárt okoznia az emberiségben, vagy tétlenül túrnie, hogy az emberiség bármilyen kárt szenvedjen.”²⁴ Az eredeti törvényeket pedig kiegészítette a nulladik megszegésének tilalmával. Mint látjuk, ez az előírás a későbbi háromhoz képest elsődlegességet élvez, tehát a robot az első törvényt is megszegheti, ha ezzel az emberiség javát szolgálja. Itt azonban egyértelmű, hogy nem elegendő az intelligencia megléte, szükség van erkölcsi mércére és morális képességekre is. *Asimov* törvényei szerint el kell határolni a robotikát a gépek etikájától vagy másként robotjogtól: előbbi a robotok tervezőire, gyártóira, működtetőire vonatkozik, utóbbi pedig magukra a robotokra.²⁵ Mivel még az autonóm robotok sem képesek morális döntésekre, így a gépi etika (robotjog) egyelőre hipotetikus kérdés. *Asimov* törvényei alapvetően robotokra vonatkoznak, de azokat értelemszerűen a robotok tervezőire, fejlesztőire, gyártóira kell kiterjeszteni.²⁶ *Asimov* törvényei azért számítanak mérföldkönek, mert ő volt az első, aki megfogalmazta, hogy az MI nem maradhat jogi kontroll nélkül, rá ugyanúgy, mint minden más entitásra kell, hogy vonatkozzanak szabályok.

Szabályozási kihívások

A mesterséges intelligencia és a robotok jogi szabályozását tekintve az egyik legnagyobb kihívást a jogi nyelv jelenti. A jogi nyelv távolról sem annyira logikus és egzakt, mint a matematikában, illetve a programozás világában használt nyelv vagy jobban mondva, kódok. Ezt a problémát már *Lee*

23 Isaac ASIMOV: *Én, a robot*. GABO Könyvkiadó, Törökbálint, 2019. 60.

24 <http://users.atw.hu/asimov/downloads/Encyclopedia%20Galactica/02.%20k%C3%B6tet%20-%20Encyclopedia%20Galactica/Isaac%20Asimov%20-%20Robotok%20%C3%A9s%20birodalom.pdf> (elektronikus könyv alapján 169.o.) (letöltés ideje: 2020. 09. 17.)

25 KLEIN Tamás – TÓTH András: *A robotika egyes szabályozási kérdései*. In: Homicskó Árpád Olivér (szerk.): *Egyes modern technológiák etikai, jogi és szabályozási kihívásai*. KRE ÁJK, Budapest, 2018. 100.

26 KLEIN-TÓTH i. m. 100.

Loevinger is kifejtette, miszerint: „*a probléma, hogy nekünk nincsenek fogalmaink, amit be tudunk táplálni a gépbe, ahogy a tudósok betáplálják a számokat és a szimbólumokat. Majdnem az összes jogi fogalom olyan homályos kifejezés, aminek csak rituális jelentősége van.*”²⁷ Néhány szerző ezt úgy fogalmazta meg, hogy „*a robotok elektronikus törvényekről álmodnak*”.²⁸ Ezek a szerzők lefolytattak egy kísérletet: felkértek több programozót és fejlesztőt, hogy tervezzenek meg és készítsenek el egy automatikus sebességellenőrző rendszert. A kísérlet során fel is merült a fentebb vázolt probléma: az informatikusok meglepően eltérően értelmezték a szabályokat és a szabályok által támasztott követelményeket, még egy jogilag ennyire egyszerű eset implementálása is óriási kihívás. Így tehát, hogy maguk az algoritmusok is megfelelőképpen működjenek, nem csak a szabályokat kell kódolni „gépi” nyelvre, hanem azokat az értékeket is át kell ültetni, amelyek a szabályok mögött vannak, azonban ezeket az értékeket rendkívül nehéz alátámasztani vagy akár csak kifejezni.²⁹

Zódi Zsolt szerint a megoldás a fordítás lenne, ezzel a kísérlettel a jogrendszer megtöbbszörözhető.³⁰ Így tehát szükség lenne egy az MI nyelvére lefordított kódokból álló jogrendszerre, ami rendkívül bonyolult lenne, az emberi elme számára felfoghatatlan mennyiségű körülménnyel és feltétellel, emellett pedig tovább létezne a jogászok sokszor homályos normarendszere. Ez felvet azonban egy lényeges problémát, mégpedig az átláthatóság elvesztését. Ha több jogrendszer lesz, egy emberi és egy gépi, hogyan lehet majd értelmet találni az egyes döntésekben, hiszen ebben az esetben már nem csak jogász szemmel kell vizsgálni egy adott cselekményt, hanem a gépi szabályok mögöttes lényegét is ismerni kell. Ezért a túlszabályozás, mint sok más esetben, ennél a témánál sem lenne célravezető.

A robotokra, illetve a mesterséges intelligenciára vonatkozó szabályokon túl, mindenképpen szükséges olyan etikai szabályok megállapítása, amelyek azok tervezőire, megalkotóira vonatkoznak, ahogy ezt már *Asimov* is megfogalmazta.

Az Európai Parlament ajánlásai között szerepel egy etikai magatartási kódex a robotikai mérnökök számára. Ennek keretei között „felszólít minden kutatót és tervezőt, hogy felelős módon cselekedjen, és teljes mértékben figyelembe vegye az emberek méltósága, magánélete és biztonsága tiszteletben tartásának szükségességét.”³¹ Tehát az EP lefekteti annak alapjait, hogy a technológiának minden esetben az emberi érdekek szerint kell fejlődnie.

27 Lee LOEVINGER – JURIMETRICS: *The Next Step Forward*.

28 Liza A. SHAY – Woodrow HARTZOG – John NELSON – Gregory CONTI: ‘Do Robots Dream of Electric Laws? An Experiment in the Law as Algorithm’, in Calo et al: *Robot law*. 274.

29 ZÓDI Zsolt: *Platformok, robotok és a jog – Új szabályozási kihívások az információs társadalomban*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2018. 196.

30 ZÓDI: i. m. 199.

31 i. m. EP ajánlás

Emellett egzakt módon meghatározásra kerültek olyan elvek, melyek alapján a kutatóknak el kell köteleződniük a legszigorúbb etikai és szakmai normáknak megfelelő magatartás mellett, és azt minden esetben be kell tartaniuk. Ezek a következők:

- autonómia – tájékoztatáson alapuló, nem kikényszerített döntés meghozatalának képessége a robotokkal való kölcsönös kapcsolat feltételeiről,
- „jó szándék” – a robotoknak az emberek legfőbb érdekeit figyelembe véve kell cselekedniük,
- „ne árts” elv – az „először is, ne okozz kárt” elve, amely szerint a robotok nem tehetnek kárt az emberekben,
- igazságosság – a robotikához kapcsolódó előnyök tisztességes elosztása, különösen az otthonápolási és egészségügygondozási feladatokat ellátó robotok megfizethetősége.³²

Ezen elvek létjogosultságával kár is lenne vitába szállni, azonban egy fontos szempontot mindenképpen ki kell emelnünk. Láthatjuk, hogy az Unió a felelősségi szabályok vonatkozásában elsősorban a kutatókat köti normákhoz és olyan fejlesztői tevékenységre szólítja fel őket, amellyel minimalizálni kívánja a károk bekövetkezését.

Az Unió elvek egyaránt tükrözik a társadalmi elvárásokat a robotikával és az MI-vel kapcsolatban. A fogyasztók olyan szintű biztonságot és jogot várnak a mesterséges intelligencia által vezérelt rendszerektől, mint bármilyen más termékektől. Az MI bizonyos sajátosságai, mint például a felhasználók számára átláthatatlannak bizonyuló működési mechanizmusok, illetve az önállóság bizonyos fokú megjelenése jelentősen megnehezíti az elvárt biztonság megteremtését. Ennek megoldásaként egy hatáskör európai szabályozati keret védelmet nyújthat minden polgár számára, és hozzájárul az MI további fejlesztését és elterjedését szolgáló belső piac létrehozásához, valamint Európa ipari bázisának megerősítéséhez a mesterséges intelligencia terén.³³

Az algoritmus korábban csak a matematikusok, illetve az informatikusok által ismert fogalom volt. Napjaink technológiai forradalmában azonban egyre több társadalmi réteghez eljut, gondoljunk csak a Google keresőmotorjára! Nem volt nagy meglepetés, hogy a jogászok „aktákkal borított” világát is meghódította, helyesebben szólva egyszerűbbé tette. Hogyan definiálhatnánk az algoritmus kifejezést? Az algoritmus egy adott probléma programmatikus megoldását jelentő, elemi lépések véges számú halmaza által alkotott művelet sor, amelynek jól meghatározott bemeneti, valamint kimeneti ponttal kell rendelkeznie. Feltehető a kérdés: milyen érdemi haszna lehet ennek az igazságszolgáltatásban? A válasz nem más, mint a költséghatékonyság és az idő. A büntető igazságszolgáltatás ugyanis elképesztően nagy mennyiségű iratot, dokumentumot termel, ezek pedig

32 i. m. EP ajánlás

33 Fehér könyv a mesterséges intelligenciáról: a kiválóság és a bizalom európai megközelítése. Brüsszel, 2020.2.19. COM(2020) 65 final. 14.

még annál is több adatot jelentenek. Ezen információk adatbázisba való feltöltéssel és a megfelelő algoritmusok alkalmazásával aranyat érhetnek. Az Egyesült Államok Számvevőszéke szerint a kockázatelemző, illetve az arcfelismerő algoritmusok például kifejezetten hasznosak lehetnek a jogalkalmazás során. Az amerikai szerv szerint ezek a rendszerek egyszerűsítik a bűnüldözést, hatékonyabbá tehetik az emberi döntések megalapozottságát, valamint visszaszoríthatják a bűnelkövetést is.³⁴ Az ilyen algoritmusok alkalmazásával lényeges összefüggések és következtetések állapíthatók meg egyes bűncselekmények, illetve azok körülményei között – egyetlen kattintással –, így minimalizálva az eljárás idejét. Az MI-hez hasonlóan ezek az algoritmusok is a legracionálisabb megoldást határozzák meg, felhasználásuk azonban a lehető legnagyobb körültekintéssel célszerű. Az Egyesült Államokban már bevett gyakorlata van az ilyen technológiák alkalmazásának – szinte minden állam bíróságán megtalálható egy-egy ilyen szoftver, de a „vén kontinensen” is jelen vannak, ugyanis például Nagy-Britanniában ezek az alkalmazások szabják ki a legtöbb szabálysértési bírságot.³⁵

Az ilyen rendszerek működését a következőképpen lehet felvázolni. Először is a bűncselekmény elkövetését megelőző előélet, az elkövetett delictum, valamint annak körülményei és több esetben a származás és a nemi hovatartozás alapján osztályozza a személyeket. Ezt követően az elkövetők kitöltik az adott hatóság által adott kérdőívet, amelyben élethelyzetükre, munkahelyükre, családi állapotukra stb. vonatkozó kérdésre adnak választ.³⁶ Ezek mellett természetesen már a hatóság adatbázisában szereplő adatokat is figyelembe veszik a programok. Tehát az új, valamint a már meglévő információk alapján hozzák meg a döntésüket. Az algoritmus – egy kockázati elemzést lefolytatva – arra ad választ, hogy mekkora az esélye annak, hogy az elkövető ismét bűncselekményt valósít meg, azaz visszaesővé válik. Ha magas a kockázati faktor, akkor értelemszerűen – pusztán racionalitás alapján, nem mellesleg kriminológiai szempontból – nem lenne célszerű felfüggeszteni az elkövető szabadságvesztését. Ezek azonban csak számok, az ilyen döntésekből hiányzik, ami emberivé teszi azokat, ezért nem is jöhetnek szóba olyan tényezők, mint például a méltányosság.

Nem mehetünk el szó nélkül az igazságosság mellett, amely a jog egyik, ha nem a legfontosabb alaptézise. Ez magában foglalja azt, hogy minden egyes ügyet a saját speciális körülményei alapján kell megítélni, de emellett azt a követelményt is felállítja, hogy a hasonló ügyeket hasonló módon kell elbírálni. Az algoritmusok az utóbbi tételt gyökeresen képesek lehetnek megváltoztatni. Ha egy

34 <https://arsboni.hu/ultron-kora-az-igazsagszolgalatasban-avagy-az-algoritmusok-hasznalata-a-bunteto-ugyekben> (letöltés ideje: 2020. 08. 24.)

35 <https://arsboni.hu/az-algoritmusok-hasznalata-a-bunteto-igazsagszolgalatasban-elkerulhetetlen/?fbclid=IwAR1iv65Ei4UZjle3QoqODLwvmm2GW6N6JzspYxtUIXQqxRhQ6ejqIsfFPZs> (letöltés ideje: 2020. 08. 24.)

36 <https://arsboni.hu/ultron-kora-az-igazsagszolgalatasban-avagy-az-algoritmusok-hasznalata-a-bunteto-ugyekben> (letöltés ideje: 2020. 08. 24.)

döntéshozatalban működő algoritmus képes arra, hogy megszámlálhatatlan tényezőt figyelembe vegyen, akkor az igazságszolgáltatás érdekében felmerülhet az a kérdés, hogy ezeket a lehetőségeket ki kell-e használni, hiszen a bíró is az eset összes körülménye alapján hozza meg a döntését. Így átlépve az emberi határokat, már nem lesznek hasonló esetek, minden ügy speciális lesz, a saját egyedi, más üggyel össze nem hasonlítható körülményeivel, ezáltal elképzelhetetlen lesz a hasonló ügyek hasonló elbírálása követelményének megtartása.

A leginkább kifogásolható azonban a kockázatelemző algoritmusokkal kapcsolatban a diszkrimináció kérdésköre. A diszkrimináció tilalma olyan specifikus jog, amely az állami védelmet garantálja a hátrányos megkülönböztetéssel szemben.³⁷ Ez leginkább az afroamerikaiak és a férfiak számára eredményezhet diszkriminatív döntést. A Pro Publica adatai szerint ez a számok nyelvére fordítva a következőt jelenti: az afroamerikai elkövetők sokkal gyakrabban lettek nagyobb kockázatú visszaesőnek vagy bűnelkövetőnek minősítve, mint a fehérek, akiknél ez az arány csak 23,5 százalék volt, ennek ellenére az afroamerikaiak 45 százaléka nem lett visszaeső, tehát az algoritmus téves döntéseket hozott.³⁸ Azonban túlzás lenne azt állítani, hogy az algoritmusok rasszisták lennének, egyszerűen csak figyelembe veszik a már az adatbázisokban szereplő adatokat is, melyekben felülreprezentáltak a férfi, illetve a színesbőrű elkövetők.

Az MI és az igazságszolgáltatás

Napjainkban már Észtországból tevékenykedik a világ első mesterséges intelligencia által vezérelt robot bíróját. Hasonló innovációval találkozunk Mexikóban is, ahol az egyszerűbb adminisztratív feladatoknál már alkalmaznak egy olyan ágenst, ami segítséget nyújt a bírónak abban a kérdésben, hogy a felperes jogosult-e vagy sem a nyugdíjra. Az amerikai *Mckinsey*-tanulmány eredményei alapján 2035-re a jogász feladatok 30%-a digitális irányítás alá kerül.³⁹ Ez úgy képzelhető el, hogy az egyszerűbb megítélésű, mérlegelést nem igénylő esetekben az MI-re bizzák a döntés meghozatalát, ami a legracionálisabb megoldást fogja választani. Az eset minden körülménye és sajátossága feltöltésre kerül egy adatbázisba, amihez az MI hozzáfér (ez nem más, mint a mesterséges intelligencia korábban említett tudáshalmaza), és a következő ügyet ezen adatok, valamint a korábbi információk alapján még precízebben, még hatékonyabban tudja megítélni – ez egyfajta tanulási

37 http://epa.oszk.hu/03100/03109/00006/pdf/EPA03109_replika_103_061-079.pdf (letöltés ideje: 2020. 08. 26.)

38 <https://sg.hu/cikkek/it-tech/119276/algoritmusok-dontenek-az-igazsagszolgalattasban> (letöltés ideje: 2020. 08. 26.)

39 <https://www.mckinsey.com/business-functions/digital-mckinsey/our-insights/Where-machines-could-replace-humans-and-where-they-cant-yet> (letöltés ideje: 2020. 08. 26.)

folyamat. Fontos azonban kiemelni azt a tényt, hogy az emberi felügyelet elengedhetetlen egy ilyen technológia körültekintő alkalmazása során.

A fenti okfejtést követően bocsátkozzunk bele egy olyan hipotézisbe, maradva a bírói hivatásnál, hiszen ennek már gyakorlati alapja is van, miszerint lehet-e önálló jogalkalmazó a mesterséges intelligencia! A bírói hivatás olyan összetett problémamegoldási és jogértelmezési feladat, amit az MI csak akkor képes elvégezni, ha nemcsak a jogszabályokat tudja, de joghézagok, analógiák esetén is képes méltányos döntést hozni egy jogvita tárgyában.⁴⁰ Emellett megköveteli a határozott fellépést, és a képességet egy hosszú és bonyolult tárgyalás vezetésére. Amennyi előny származhat egy MI bírói működése során, legalább annyi hátrány is felmerülhet. A kulcsmozzanat azonban az igazságosság. Az MI-t nem lehet megtéveszteni, nem válhat korrupttá, nem lehet rossz napja, minden esetben, függetlenül a felek kilététől, a legigazságosabb ítéletet hozná meg. Ha mégis hiba csúszik a rendszerbe, azt leginkább fejlesztői vagy programozó malőrnek lehet betudni. Felmerül azonban a kérdés, hogy a sértett, a vádlott, az ügyész, a sajtó, valamint a társadalom milyen mértékben fogadna el egy mesterséges intelligencia által alkotott ítéletet.

Hasonló következtetéseket vonhatunk le, ha az ügyészt helyettesítjük az MI-vel. Az ügyészi feladatok szintén komplexek. A közvádloi szerepén túl számos részfeladatot kell ellátnia, többek között nyomozást végez bizonyos bűncselekményekben, felügyeli a felderítés törvényességét, irányítja a vizsgálatot, lefolytatja az előkészítő eljárást, vádat emel, valamint képviseli a vádat. Képes lenne egy nem emberi entitás képviselni az állam büntetőjogi igényét?

Álláspontom szerint mindkét, MI által vezérelt szektorral az a probléma, hogy hiányzik az emberi tényező, az emberi mérlegelés és ezáltal az erkölcs. Ezek nélkül a bíróság és az ügyészség átalakulna egy „automatává”, csak az előbbi ítéleteket, míg az utóbbi vádiratokat ontana magából. Mindenképpen kiemelendő az ausztrál jogalkotói tevékenység ebben a problémakörben, ugyanis egy törvénymódosításkor taxatívén meghatározták, hogy mit jelent az „emberi tényező”, illetve melyek azok az instrumentumok, amelyek elengedhetetlenek hozzá. Ezek a következők: döntéshozatalkor szükség van rávezetésre, ráhangolódásra, benyomásokra, megérzésekre, mint ahogy arra is, hogy a döntéshozó képes legyen felmérni döntése társadalmi hatásait.⁴¹

Véleményem szerint egy hibrid rendszer felállítása lenne a megfelelőbb. Egy MI tevékenykedne a bíró, illetve az ügyész mellett, és megoldási alternatívákat kínálna fel egy adott jogi probléma megoldására, azonban az ember kezében maradna a végső döntés. Így teljesülne valamennyi pozitívum, amelyet egy mesterséges intelligencia képes lenne adni az igazságszolgáltatásnak, de az eljárás mégis megmaradna emberinek.

40 http://josz.elte.hu/wp-content/uploads/2019/03/JO%CC%88Sz-MI-projekt-v4.pdf?fbclid=IwAR2CRdDccNGqG6U1PWY_55ewC5Y68YOzIfqUXjNy-8Fgslq3vT0cZtQbrvc (letöltés ideje: 2020. 08. 26.)

41 <https://arsboni.hu/m-i-vs-j-o-g> (letöltés ideje: 2020. 08. 26.)

A felelősség potenciális meghatározásához előkérdésnek tekinthető a jogirodalomban vitatott téma, a mesterséges intelligencia jogképességének, személyiségének kérdése. A szingularitást az MI-vel összekötő narratívák alapján a jövő jogalkotása szembekerülhet azzal a problémával, hogy döntenie kell afelől: minek is tekinti a mesterséges intelligenciát.

A robotok döntéshozatalának egyre fokozódó autonómiája az elmúlt években kezdte felvetni a robot jogalanyiségének kérdését, vagyis azt a problémát, hogy lehet-e robot jogviszonyok (jogilag releváns társadalmi viszonyok) alanya, lehetnek-e jogai, terhelhetik-e kötelezettségek? A felelősség kérdésre szűkítve a problémát: felelősségre vonható-e a robot személyesen az általa okozott kárért, lehet-e kártérítési jogviszony alanya, alanyává válhatna-e valamilyen utólagos felelősségi viszonynak?

Vizsgálódásom alapját képezi az a nívum, miszerint 2017-ben Szaúd-Arábiában a világon eddig először (más állam még nem követte ezt a példát) állampolgárságot kapott egy mesterséges intelligencia által vezérelt humanoid robot, „*Sophie*”.⁴² Emiatt alkotmányjogi kérdéseknek is górcső alá kell kerülniük. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata a következőképpen fogalmaz az állampolgárság intézményéről: „*Minden személynek joga van valamely állampolgársághoz.*” Ez távolról sem egzakt. Ki minősülhet személynek, csak a természetes személy? Vagy az MI felfogható „*robo sapiens*”-ként? 2015-ben az Európai Parlament Jogi Bizottsága jelentést nyújtott be az Európai Bizottság elé, amelyben az MI jogalanyiségát kívánta rendezni. A jelentés javasolja az „*elektronikus személyiség*” jogalanyi kategória bevezetését, amely alá tartozna minden olyan humanoid robot, amely már oly szinten autonóm, hogy önállóan lehet jogok és kötelezettségek alanya. Napjainkban a *ius solii* vagy a *ius sanguinis* alapján határozzuk meg egy természetes személy állampolgárságát. Az MI által vezérelt humanoid gép esetében ez problematikus, meghatározhatja akár az összeszerelés, elindítás vagy a kognitív működésekért felelős ágens létrehozásának helye.

Ha állampolgárrá válhatott egy nem emberi entitás, akkor felmerül a kérdés, hogy miként, illetve milyen értelemben tekinthető jogalanynak. Az emberen kívüli jogalanyiség egyáltalán nem tekinthető modernizációnak, hiszen a római jog már megalkotta az egyes mesterségesen létrehozott jogalany szervezetek (*persona per legem*) kategóriáját.

A mesterséges intelligenciát és a robotokat érintő jogalanyisági kérdések problémája azért kiemelkedően fontos, mert vannak már köztük olyan fejlettségi szinttel rendelkezők, amelyek képesek automatizáltan önálló döntések meghozatalára. Ennek ellenére értelemszerűen eszközként tekintünk rájuk, azonban a felelősség megállapításánál determináló jelentőségű, hogy milyen tényezők alapján hozott meg egy döntést, ami megalapozhatja a polgári, illetve a büntetőjogi felelőséget.

42 <https://arsboni.hu/a-vilag-else-robot-allampolgaranak-esete-avagy-a-jogalkotas-ujabb-kihivasa> (letöltés ideje: 2020. 09. 18.)

Az MI jogalanyiságával kapcsolatos viták már 1990 óta fennállnak.⁴³ *Francisco Andrade* és szerzőtársai rámutattak arra a jelenségre, hogy az MI leghangsúlyosabban a nagyvállalati szektorban jelent meg, létrehozva ezáltal a szerződési akarat és a szerződés megkötésének teljesen új dimenzióját. Ezek az ágensek ugyanis a megbízóik nevében fejtenek ki joghatásokat kiváltó magatartásokat (a joghatás a természetes személy tekintetében áll be), sokszor emberi felügyelet nélkül.

Magyarország Alaptörvénye kimondja, hogy a természetes személyen kívül jogalanynak csak a törvény által létrehozott jogalanyok minősülnek, amelyek „számára is biztosítottak azok az alapvető jogok, valamint őket is terhelik azok a kötelezettségek, amelyek természetüknél fogva nem csak az emberre vonatkoznak.”⁴⁴ Mindenképpen érdemes párhuzamot vonni az MI és a jogi személy között, melyet hatályos Polgári Törvénykönyvünk a következőképpen definiál: „törvényben meghatározott típusban, törvény által nem tiltott tevékenység folytatására és cél elérése érdekében alapítható és működtethető.”⁴⁵ Láthatjuk tehát: pusztán jogalkotói döntés lenne az MI jogalanyisággal történő felruházása, ehhez azonban elengedhetetlen a szükséges technológiai fejlettségi szint.

A Jsz. tv. meghatározása szerint jogi személy minden szervezet és annak önálló képviseleti joggal rendelkező szervezeti egysége, amelyet jogszabály jogi személyként ismer el. Az MI képes feladatok elvégzésére, akár gazdasági műveletek végrehajtására is, akár csak a jogi személy. Legkézenfekvőbb elhatárolásuk egyszerűen annyiban áll, hogy a jogi személy valamennyi cselekedetének van jogi reflexhatása, míg a mesterséges intelligencia, ami nem rendelkezik jogalanyisággal, se cselekvőképességgel (a jelenlegi szabályozás alapján), csak valakinek az érdekében tud eljárni kvázi képviselőként.

A jogi személy önálló jogalanyisággal rendelkezik, jogok és kötelezettségek alanya lehet, emellett bírhat saját vagyonnal is. Azonban minden lépéséhez szükség van egy természetes személy közreműködésére, hiszen nem rendelkezik cselekvőképességgel, az MI pedig pont ebben különbözik: nincs szüksége arra, hogy bárki is képviselje, pont ő az, aki képviselhet(ne), hiszen képes önálló döntések meghozatalára. Az MI és a jogi személy egyfajta szimbiózisra akár meg is jelenhet a közeljövőben, hiszen éppen egymást egészíti ki a két kategória.

A cselekvőképességre vonatkozó kérdést vizsgálva, ez egy jóval szűkebb kategória, mint a jogképesség, hiszen az minden embert megillet, és a jogalanyiságban jelenik meg. Ezzel szemben a cselekvőképesség azt jelenti, hogy valaki saját akaratelhatározása végett jogokat és kötelezettségeket szerezhet magának vagy másnak. A cselekvőképességnek fokozatai vannak, függ az életkortól és a szellemi képességektől. Tehát a cselekvőképesség főmomentuma az emberi tudat és a tudati cse-

43 WEIN, Leon E.: *The Responsibility of Intelligent Artifacts: Toward an Automation Jurisprudence*. Harvard University Journal of Law and Technology, Volume 6, Fall Issue, 1992. pp. 105-111.

44 Magyarország Alaptörvénye I. cikk (4) bekezdése.

45 Ptk. 3:1. § (4) bek.

lekvés révén kialakuló akarat.⁴⁶ Azonban a legfontosabb elhatárolási szempont az emberi tudat és a mesterséges elme között az, hogy bármennyire is legyen fejlett az MI, mindig egy előre létrehozott szabályhalmaz, másként fogalmazva már előre betáplált algoritmusok alapján választja ki a programja szerint legjobbnak vélt megoldási alternatívát. Tehát egyáltalán nem beszélhetünk szabad akaratról, minden döntése megfeleltethető a determinizmusnak. Továbbá az sem elhanyagolható elhatárolási pont, hogy a mesterséges intelligencia döntési mechanizmusa során egyáltalán nem merülnek fel emocionális tényezők, csak a pusztá racionalitás alapján határozza meg a következő lépését.

Ezek alapján megállapítható, hogy a jelenlegi dogmatika szerint az MI cselekedetei nem tekintendők magatartásnak. Ez csak akkor lenne lehetséges, ha a programjának ellentmondóan cselekedne, így azonban meglenne annak is a lehetősége, hogy már jogi értelemben olyan magatartást tanúsít, amit viszont felelősségi szempontból is vizsgálni kell.

A korábban kifejtettekre tekintettel tehát lehetséges, hogy a mesterséges intelligencia végrehajtson egy olyan műveletet, amelynek következtében a felhasználó tekintetében jogok és kötelezettségek állhatnak be.

Az informatikai innovációk között találhatunk olyan technológiákat, mint például az arcfelismerés, a hangazonosítás, az ujjlenyomat-beolvasás és egyéb azonosítási feladatok elvégzésére szolgáló eszközök. Ezek már a mindennapi életünk részét képezik és bizonyos ügyletkötéseknél is előfordulhatnak (mint például a bankok applikációiba történő belépéskor), melyeken keresztül bármilyen pénzügyi műveletet végrehajthatunk (természetesen, amit a bank is jóváhagy). Az említett technológiák az ügyletkötés szimplifikálását eredményeznék, például a hiteligenyléseknél, ügyintézéseknél.

Ezekre eklatáns példa az UNCITRAL elektronikus kereskedelmi modell törvény, amely szerint az olyan rendszerek, amelyek emberi ellenőrzés nélkül generálnak üzeneteket, nem lehetnek alkalmazsak arra, hogy magát az információs rendszert (esetünkben MI-t) ruházzák fel jogokkal és kötelezettségekkel. Tehát úgy kell tekinteni, hogy a szerződési nyilatkozat attól a szereplőtől származik, aki ezt a rendszer üzemelteti.⁴⁷

Feltehetjük a kérdést, hogy ezek alapján a mesterséges intelligencia tekinthető-e egyfajta képviselőnek? Hiszen az automatizált döntési mechanizmusainak az eredménye, hogy egy jogalany tekintetében jogok és kötelezettségek állnak be. Ha a hatályos magyar szabályozást nézzük, akkor a válasz egyértelműen nem, hiszen a Ptk. alapján képviselő kizárólag természetes személy lehet, ennek elvi alapja az, hogy bizonyos esetekben a képviselőnek vagyoni felelőssége van. Azonban, ha

46 KLEIN – TÓTH: i. m. 108.

47 UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce 13. § (2) bekezdés b)

elvonatkoztatunk a hatályos szabályozástól, és elfogadjuk, hogy képes arra, hogy jogalanyok oldalán jogokat és kötelezettségeket keletkeztessen, akkor felfoghatjuk *kvázi* képviselőként.

Ezen a gondolatmeneten továbbhaladva büntetőjogi szempontból érdekes hipotézist állíthatunk fel, pontosabban a mesterséges intelligencia megjelenését a passzív alany szerepében. Visszaulva a fentebb írt egyszerűsített ügyletkötési eljárásokra, ha az elkövető olyan adatokat, információkat táplál be az MI-be, aminek következtében az ugyan nem működik hibásan, de a nem valós körülmények alapján hoz meg egy döntést, akkor ezek alapján tévedésbe lehet ejteni, illetve tévedésben lehet tartani, jogtalan hasznoszerzés végett. Azonban ez nem alapozza meg a csalás tényállásszerűségét, mivel nincs a sértetti oldalon természetes személy. Azt viszont mindenképpen meg kell állapítani, hogy nem a büntetőjogi fogalmak módosítása nyújthat megoldást, hanem a mesterséges intelligencia képviselői státuszának átértékelése.⁴⁸

Párhuzamot vonhatunk azonban az állatkínzás (Btk. 244. §) különös részi törvényi tényállása és robotok ellen elkövetett delictumok között. A bűncselekmény elkövetési tárgya az (1) bekezdés a) pontjában megjelölt gerinces állat, amely a fejlettség legmagasabb szintjén lévő, belső vázú állat. A b) pont megjelöl egy sajátos elkövetési tárgyat, a veszélyes állatot. Ez az egybeesés azért esszenciális, mert az állatok is részesülnek büntetőjogi oltalomban, anélkül, hogy jogalanyisággal lennének felruházva.

(Tanulmányom második részében a felelősségi rendszerekkel foglalkozom.)

KISS ANNA¹ – TÖRŐ ANDREA²

ELJÁRÁSI GARANCIÁK³

Bevezetés

Magyarország több mint 30 éve, 1990. november 6-án csatlakozott az Európa Tanácshoz.⁴ Az Emberi Jogok Európai Egyezményének (továbbiakban: EJEE) és az Emberi Jogok Európai Bíróságának (továbbiakban: EJEB) a hazai igazságszolgáltatásra gyakorolt közvetlen és közvetett hatása eddig is kimutatható volt az Alkotmánybíróság (továbbiakban: AB) döntéseiben és a hétköznapi jogalkalmazásában is.

Az EJEE és az EJEB által garantált jogok érvényesülésének további feltétele, hogy a jogalkalmazók még alaposabban ismerjék e jogok tartalmát, terjedelmét, korlátozásuk igazolható okait és mértékét, valamint a jövőben is követni tudják az új EJEB döntéseket.⁵

1 dr. Kiss Anna PhD, OKRI tudományos főmunkatárs, PPKE JÁK megbízott oktató, strasbourggi tutor

2 dr. Törő Andrea PhD, legfőbb ügyészségi ügyész, strasbourggi tutor

3 „Az eljárási biztosítékok a büntetőeljárásban és a sértett jogai” címmel, 2021 nyarán magyar nyelvű kurzus indult a Coe Help e-learning oldalán, az Európa Tanács Help Programjának a segítségével.

4 Az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről Szóló Egyezmény (EJEE) és 14 jegyzőkönyve itt olvasható: http://www.europatanacs.hu/pdf/Emberi_jogok.pdf

Az EJEE és nyolc jegyzőkönyvének ratifikálására 1992. november 5-én, majd a magyar jogrendbe történő transzformálásra 1993. április 7-én került sor. Az 1993. évi XXXI. tv. alapján az EJEE-t és az 1., 2., 4. jegyzőkönyvet 1992. november 5-től, míg az 5. jegyzőkönyvet 1992. december 1-jétől, a 7. jegyzőkönyvet pedig 1993. február 1-jétől kell alkalmazni. Az EJEE ellenőrzési mechanizmusát átrendező 11. jegyzőkönyvét 1994. május 11-én írták alá, 1995. április 26-án ratifikálták azzal, hogy 1998. november 1-jétől kell alkalmazni. A jegyzőkönyvet az 1998. évi XLII. tv. transzformálta. A 12. jegyzőkönyvet 2000. november 4-én írták alá. 2002. május 3-án írták alá a halálbüntetés minden körülmények közötti eltörléséről szóló 13. jegyzőkönyvet (2003. november 1-jén lépett hatályba.) Az erre vonatkozó hazai jogszabály: 2004. évi III. tv. Az EJEE ellenőrzési mechanizmusát átalakító 14. jegyzőkönyvet 2005. április 7-én írták alá (2005. december 21-én lépett hatályba.) A transzformációt a 2005. évi CXXIV. tv. hajtotta végre.

5 Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) összes döntése angolul itt olvasható: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%20>; A Magyarországot érintő ítéleteket az Igazságügyi Minisztérium honlapján, magyar nyelven olvashatjuk: <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/az-emberi-jogok-europai-birosaganak-iteletei>; Az EJEB fontosabb, nem magyar vonatkozású ítéleteinek magyar nyelvű összefoglalói megtalálhatóak a Kúria honlapján:

https://kuria-birosag.hu/hu/europa-tanacs?tid=All&tid_1=All&tid_2=All&tid_3=All&tid_4=All&title=&body_value=; A Kúria Nemzetközi Kapcsolatok és Európai Jogi Irodája rendszeresen Hírlevelet ad ki, melynek legutóbbi száma itt olvasható: <https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/hirlevel/hirlevel2009.pdf>

Tanulmányunk „*Eljárási garanciák*” című első részében a közös európai mércére igyekszünk rámutatni. Az eddigi legismertebb, Magyarországot érintő ügyek közül a teljesség és a részletes elemzés igénye nélkül csak a következő néhány döntést emeljük ki: *Kmetty-ügy* (57967/00.), *Barta-ügy* (26137/04.), *Hagyó-ügy* (52624/10.), *Süveges-ügy* (50255/12.), *Block-ügy* (56282/09.), *Csanádi-ügy* (55220/00), *Kenedi-ügy* (31475/05). Ezeknek a döntéseknek a megemlékezésével mindössze az a célunk, hogy jobban átlássuk a hazai igazságszolgáltatási rendszer európai kapcsolódási pontjait, és az EJEB magyar vonatkozású döntéseinek a megismerésén keresztül bizonyos strasbourgi tapasztalatra is rámutathassunk.

Tanulmányosorozatunk második része a *sértetti jogokat* mutatja be, a hatályos büntetőeljárási törvény alapján, kihasználva a jogalkotási kedv megtorpanását, így talán írásunk megjelenésekor még érvényesek lesznek azok a jogszabályok, amelyek mentén haladtunk. Azt reméljük, hogy velünk együtt az olvasó is rálát majd a bűncselekmény áldozatára, passzív alanyára, természetes és jogi személy sértettjére, hiszen többnyire (az áldozat nélküli bűncselekményeket nem ideértve) az ő sérelmükre elkövetett bűncselekmény képezi az állami büntető igény érvényesítésének alapját.

A bűncselekmény áldozatainak jogaira vonatkozó EU irányelv⁶ a jogosítványok tekintetében felállít egy ún. minimális szintet. Ennek biztosítása érdekében meghatározza azokat a közös szabályokat, amelyeket az áldozatok védelme és támogatása érdekében a tagállamoknak 2015-ig be kellett építeniük a nemzeti jogszabályaikba. Nálunk ez időben megtörtént, és a hatályos büntetőeljárási törvényünkről elmondható, hogy megfelelünk az európai elvárásoknak.

A legutóbbi büntetőeljárási reformnál (s az ennek következtében 2021-ben hatályba lépő új szabályozásnál/módosításnál) a jogalkotó fokozottabban figyelembe vette a sértett érdekeit, így a korábban kivívott jogok mellett igyekezett egyéb olyan feltételeket is megteremteni, amelyek lehetővé tették, hogy a sértettek a büntetőeljárásban az egyéni jellemzőiken alapuló megkülönböztetett bánásmódban részesülhessenek.

A sértett jogainak folyamatos bővítése nem véletlen. Maga a jogalkotó is felismerte, hogy a büntető igazságszolgáltatás nem korlátozódhat a terhelt büntetőjogi felelősségének megállapítására, hanem szükségképpen reflektálnia kell egyéb szempontokra is, mint például a sértettnek okozott kár valamilyen formában történő jóvátételére, továbbá a sértett eljáráson belüli akarati autonómiájának erősítésére.

A sértetti jogok kiterjesztése mellett megjelent a büntetőeljárásban az áldozatokkal való együttérzés is, ami egyfajta érzékenyítésre ad lehetőséget. De meddig mehetünk el az áldo-

⁶ Directive 2012/29/EU

zatok jogainak elismerésében és a velük való együttérzésben anélkül, hogy ezzel a terhelti jogokat csorbítanánk?

Tanulmányosorozatunk harmadik részében a *különleges bánásmódról* lesz szó.

A három részre osztott témának az egybekapcsolását éppen a büntetőeljárás két fontos szereplőjének az egymás melletti jogi helyzete indokolja, ezért is kell együtt említenünk a terhelt eljárási helyzetét erősítő eljárási garanciákat és a sértetti jogokat, valamint a különleges bánásmódot.

Közös európai mérce

A büntetőeljárás „akadálypálya” a jogalkalmazó számára, ahol a gátakat az emberi jogok jelentik. Ezeket kikerülni nem lehet. Az emberi jogokkal kikövezett eljárás egyben garanciát is jelent. A büntetőeljárási garanciák olyan normák, amelyek egyrészt a tényállás megbízhatóságát hivatottak biztosítani, másrészt pedig más értékeket. Ezek a szabályok leginkább a 6. Cikkhez tartoznak és a tisztességes eljárás biztosítékai.

Az EJEB-hez jutás, vagyis az elfogadhatóság feltételeit az EJEE 35. Cikke tartalmazza. Az ügyet csak akkor lehet az EJEB elé terjeszteni, ha az összes hazai jogorvoslati lehetőséget már kimerítették a nemzetközi jog általánosan elismert szabályainak megfelelően. Ha a kérelmező elmulasztja a hathónapos ún. jogvesztő határidőt – ami a sérelmezett határozat meghozatalától, illetve kézbesítésétől számít –, akkor az EJEB nem hozhat érdemi ítéletet. Az EJEB az egyéni kérelmet elfogadhatatlannak nyilvánítja, amennyiben úgy találja, hogy

a) a kérelem az Egyezmény és az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyvek rendelkezéseivel összeegyeztethetetlen, nyilvánvalóan alaptalan vagy a kérelmezési joggal való visszaélésnek minősül; vagy

b) a kérelmező nem szenvedett jelentős hátrányt, kivéve, ha az Egyezményben és az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyvekben meghatározott emberi jogok tiszteletben tartása a kérelem érdemének vizsgálatát teszi szükségessé, és azzal a feltétellel, hogy ezen az alapon egyetlen ügy sem utasítható el, amelyet hazai bíróság nem vizsgált meg megfelelően.

Az EJEB döntései közvetlen és közvetett hatással vannak a részes államok igazságszolgáltatásaira, így a magyarra is. A *közvetlen hatás*nál nálunk az EJEB ítéletei következtében hazai jogszabály vagy annak elfogadott értelmezése megváltozik, továbbá felülvizsgálati eljárás lefolytatása történik, *közvetett hatás* pedig abban mutatkozik meg, ha az EJEB ítéleteiben kimondottak a hazai alkotmánybíróság határozataiban vagy a (rendes) bíróságok

jogalkalmazásában jelennek meg.⁷ Az EJEE kettős, azaz közvetlen és közvetett érvényesülésére a legérthetőbb példa a halálbüntetés eltörlése,⁸ de a jogszabály módosítását előidéző közvetlen hatásra számos más példát is felhozhatunk. Kiemelve ezek közül néhányat, az alábbi ügyeket⁹ említhetjük meg:

- Gajcsi kontra Magyarország ügy (92924/10.),
- Vajnai kontra Magyarország ügy (6061/10.),
- Vajnai és Horváth kontra Magyarország ügy (55795/11., 55798/11.),
- Noé, Vajnai és Bakó kontra Magyarország ügy (24515/09., 24539/09., 24611/09.),
- Karácsony és mások kontra Magyarország ügy (42461/13. és 44357/13.).

Az AB sok döntésében hivatkozik az EJEE-re és az EJEB-re. Az AB-nek akkor is figyelembe kell vennie és be kell tartania az EJEB döntéseit és követnie kell az ezek által meghatározott alapjogvédelmi szintet, ha a korábbi AB határozatokból ez nem következik (*Pacta sunt servanda elv*).¹⁰

A bírói jogalkalmazásra gyakorolt közvetett hatásként, ha lassan is, de emelkedik azoknak a bírói döntéseknek a száma, ahol az indokolásokban utalnak az EJEB döntéseire. Az AB-ra gyakorolt hatás kapcsán megfigyelhető, hogy az AB határozatoknál megjelenik az összefoglaló hivatkozás, a konstruktív érv, illetve a kiegészítő konstruktív érv, valamint az igazoló érv. Az első helyen említett összefoglaló hivatkozásnál az AB a nemzetközi kötelezettségeire csak általában hivatkozik, de konkrét EJEB döntést vagy EJEE cikket, illetve más nemzetközi dokumentumot nem említ. A konstruktív érv esetében „az értelmezést

7 Be. 648. § Felülvizsgálatnak a bíróság jogerős, a vádról rendelkező ügydöntő határozata ellen (...) az Alkotmánybíróság vagy nemzetközi szerződéssel létrehozott emberi jogi szerv határozata alapján (...) van helye.

Be. 649. § (4) Nemzetközi szerződéssel létrehozott emberi jogi szerv határozata alapján felülvizsgálati indítvány terjeszthető elő, ha nemzetközi szerződéssel létrehozott emberi jogi szerv megállapította, hogy az eljárás lefolytatása vagy a bíróság jogerős, a vádról rendelkező ügydöntő határozata megsértette a törvényben kihirdetett nemzetközi szerződés valamely rendelkezését, feltéve, hogy a nemzetközi emberi jogi szerv joghatóságának Magyarország alávetette magát.

(5) Nemzetközi szerződéssel létrehozott emberi jogi szerv határozata alapján felülvizsgálatnak akkor is helye van, ha a nemzetközi szerződéssel létrehozott emberi jogi szerv a nemzetközi szerződés azon rendelkezésének megsértését állapította meg, amely olyan eljárási szabálysértést valósított meg, amely e törvény szerint felülvizsgálattal nem, csak fellebbezéssel támadható.

8 Az EJEE 6. Kiegészítő Jegyzőkönyve

9 Lásd részletesen: KLEMENCICS Andrea: *Az emberi jogok európai Bírósága által előidézett változások a magyar jogrendszerben*. Pro Futuro, 2015/2. sz. 109–122. <https://ojs.lib.unideb.hu/profuturo/article/view/5389>

10 MOLNÁR Tamás: *A nemzetközi jog és a magyar jog viszonya*. http://real.mtak.hu/83273/1/a_nemzetkozi_jog_es_a_magyar_jog_viszonya_u.pdf

egyedül, másik érv mellett alkotja, ennél gyengébb a kiegészítő konstruktív érv, amely másodlagosan több más érv mellett tölti be az alakító érv szerepét. (...) Az igazoló érv (...) a kialakított értelmezést elősegíti-alátámasztja, azonban nem látszik kifejezetten a szerepe az érvelésben.”¹¹

A közvetlen érvényesüléshez tartozik az is, amikor nemzetközi szerződéssel létrehozott emberi jogi szerv határozata alapján felülvizsgálatnak van helye a Be.-ben. A jogszabály kimondja, hogy a nemzetközi szerződéssel létrehozott emberi jogi szerv határozata alapján felülvizsgálati indítvány akkor terjeszthető elő, ha a nemzetközi szerződéssel létrehozott emberi jogi szerv megállapította, hogy az eljárás lefolytatása vagy a bíróság jogerős, a vádról rendelkező ügydöntő határozata megsértette a törvényben kihirdetett nemzetközi szerződés valamely rendelkezését, feltéve, hogy a nemzetközi emberi jogi szerv joghatóságának Magyarország alávetette magát. (Az EJEB döntései esetében ez a feltétel érvényesül.) A felülvizsgálati indítványt az EJEB döntésének alapulvételével kell elbírálni. A felülvizsgálati eljárás során a Kúria többféle döntést hozhat: vagy hatályában fenntartja a megtámadott határozatot, ha elutasítja az indítványt, vagy megváltoztatja, és a törvénynek megfelelő határozatot meghozza, ezáltal közvetlenül érvényesítve az EJEB döntését. Hatályon kívül is helyezheti az ítéletet és a magyar bíróságot új eljárásra utasíthatja, ha az EJEB határozata alapján indult felülvizsgálat során arra jutott, hogy a megfelelő határozat meghozatalához az eljárás megisméltése szükséges.

Az EJEB ítéletek közvetlen érvényesülésének viszont léteznek korlátai. Amennyiben a nemzetközi emberi jogi szerv határozata azt mondja ki, hogy a megtámadott határozat kizárólag az ügy észszerű időn belül történő elbírálásának a követelményét sértette meg, akkor ebben az esetben nincs helye felülvizsgálatnak.

Magyarországot érintő néhány strasbourgi döntés

Vókó György szerint „az Európai Emberi Jogi Bizottság határozatai és az emberi jogok ítélőszékének (bíróságának) döntései egyben tájékoztatást is nyújtanak a jogalkotók és jogalkalmazók számára. A strasbourgi döntéshozatali folyamatot a jogirodalomban túl nehézkesnek, bürokratikusnak jellemezték, kevésbé tartják alkalmasnak arra, hogy hatékonyan kontrollálja a büntetés-végrehajtási gyakorlatot. A strasbourgi esetjog kétség kívül orientációs eszköz az emberi jogoknak a börtönökben való tiszteletben tartását vigyázó minden más szervezet, fórum számára.”¹² És tegyük mindehhez hozzá, hogy nem csak

11 uo. 117. o.

12 Vókó György: *Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban*. MTA Doktori értekezés, VIII. fejezet

orientációs eszköz, több annál. Az EJEE 3. cikkének megsértése esetében például nagyon fontos az eljárási garanciák érvényesítése szempontjából, hogy ennek a cikknek az egyik sajátossága: nem ismer kivételeket az állam javára. Ez azt jelenti, hogy az állam nem kaphat felmentést semmilyen esetre sem a cikkben meghatározott magatartás kifejtése esetén (a sértett közrehatása, háború vagy a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetői esetében sem engedhető meg).

Az EJEB gyakorlatát tekintve megállapítható, hogy a bíróság csak a legszélsőségesebb esetekben állapítja meg a 3. cikk megsértését a fogva tartási körülmények miatt. A fogva tartással kapcsolatos panaszok, kérelmek kivizsgálását alapvetően az Európa Tanács kínzások megelőzésére létrehozott bizottsága¹³ végzi.

Magyarország esetében a Kmetty-ügy¹⁴ és a Barta-ügy¹⁵ lehet arra példa, hogy milyen esetekben állapítja meg az EJEB a 3. cikk megsértését. A Kmetty-ügyben az EJEB megállapította, hogy Magyarország azzal sértette meg az EJEE 3. cikkét, hogy a hatóságok nem folytattak le hatékony vizsgálatot a kérelmező bántalmazással kapcsolatos állításainak tisztázása érdekében.¹⁶ A Barta-ügyben pedig hazánk elmulasztott alaposan kivizsgálni egy rendőri bántalmazással kapcsolatos esetet. Az EJEB szerint a vizsgálat egyoldalú, elfogult és felszínes volt. A magyar hatóságok nem tettek eleget az EJEE 3. cikkében foglalt kötelezettségüknek, ezzel eljárásjogi szempontból sértették meg az egyezményt. Ugyanakkor az EJEB azt is kimondta, hogy az intézkedő rendőrnek váratlan helyzetre kellett reagálnia, fizikai ellenállást kellett leküzdenie, ezért az alkalmazott erő összességében nem volt eltúlzott, így a hatóság anyagi jogi szempontból nem sértette meg az EJEE 3. cikkét.¹⁷

Az 5. cikk nyújtotta védelem az önkényes bánásmód megelőzésének alapvető biztosítéka. Az EJEB szerint „az a személy, aki jogosult az őrizet törvényességének ellenőrzésére rövid határidőn belül lefolytatandó eljárást kezdeményezni, csak akkor élhet érdemben ezzel a jogával, ha haladéktalanul és megfelelő módon tájékoztatást kap a szabadságtól való megfosztás okairól”. Az információt az érintett által érthető módon, „egyszerű, szakzsargonmentes nyelven” kell közölni, és ki kell térni az őrizetbe vétel „ténybeli és jogi alapjára”.¹⁸

13 European Committee for the Prevention of Torture

14 57967/00.

15 26137/04.

16 Ítélet a Kmetty kontra Magyarország- ügyben. *Fundamentum*, 2004/1. 157–161. https://epa.oszk.hu/02300/02334/00014/pdf/EPA02334_Fundamentum_2004_01_157-161.pdf

17 Barta Magyarország elleni ügye. 26137/04. <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/barta-magyarorszag-elleni-ugye-2613704>

18 2. sz. jogi tájékoztató az őrizetbe vétellel összefüggő jogokról: A tájékoztatáshoz való jog, Open Society, Justice Initiative.

A Magyarországot érintő Hagyó-ügy¹⁹ esetében az eljáró bíróságok nem támasztották alá specifikus bizonyítékokkal a szökés, elrejtőzés veszélyének, továbbá az összejátszás kockázatának fennállását, ezért megsértették az EJEE 5. cikkének 3. bekezdését.

A Süveges-ügy²⁰ esetében pedig azt állapította meg az EJEB, hogy a szökés veszélyének fennállása tekintetében egy ilyen kockázat megléte nem ítéhető meg pusztán az ítélet súlyossága alapján, hanem számos egyéb releváns tényezőt is figyelembe kell venni, amelyek vagy megerősítik a szökés veszélyének fennállását, vagy olyan csekélynek tüntetik fel, amely alapján a letartóztatás nem tűnik indokoltnak. A szökés veszélyét a terhelt személyiségére, lakóhelyére, erkölcsére, otthonára, foglalkozására, vagyonára, családi kötelekeire, valamint az ellene folytatott eljárás helyszínéül szolgáló országhoz fűző bármiféle kapcsolatra való figyelemmel kell felmérni.

A legtöbb ügy a tisztességes eljárás megsértéséhez kapcsolódik. Az EJEE 6. cikke mondja ki a tisztességes tárgyaláshoz való jogot, amelynek értelmében mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és észszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt nem lehet addig bűnösnek tekinteni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy a legrövidebb időn belül tájékoztassák, és olyan nyelven, amelyet megért. A tájékoztatásnak a legrészletesebb módon kell megtörténnie a terhelt ellen felhozott vád természetéről és indokairól. Biztosítani kell, hogy a terhelt rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel. Szükséges, hogy személyesen vagy az általa választott védő segítségével védekezhessék, és ha nem állnak rendelkezésre eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet. Joga van, hogy kérdéseket intézzen vagy intéztessen a vád tanúhoz, és indítványozhassa mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanút megidézik, illetve kihallgatják. Joga van, hogy ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti, vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.

A tisztességes eljárás vizsgálatakor az eljárási biztosítékoknak van kiemelkedő jelentőségük. Ezért, amikor a bíróság azt vizsgálja, hogy valamely jog korlátozása szükséges volt-e egy demokratikus társadalomban, akkor nemcsak a beavatkozás mértékére van figyelemmel, hanem az eljárás alapját jelentő jogszabályra is. A bíróság megnézi például, hogy meg-

19 52624/10.

20 50255/12. sz.

voltak-e a szükséges eljárési garanciák. Az eljárás minősége mellett, az úgynevezett szükségességi teszt közben felvetődik a bírói út kérdése is. Ezek azok az értékek, amelyeknek szinte mindig jelentőségük van a döntéseknél. A tisztességes eljárás biztosítékai kizárólag az eljárás alá vont személyeket illetik meg. Ilyenek például az ártatlanság véelme, a védelemhez való jog, a vád megismerésének joga stb. A tisztességes eljárás önálló értéket képvisel, függetlenedik egyoldalú megismerési potenciáljától. A szubsztantív értékeket oltalmazó normák pedig azon szabályok, melyek nem eljárési, hanem olyan önálló, szubsztantív értékeket hivatottak oltalmazni, mint a magánszféra, a személyi sérthetetlenség vagy az emberi méltóság. E jogok nemcsak a büntetőeljárásban alkalmazható kényszerrel, hanem mindenfajta beavatkozással szemben védelmet nyújtanak, a büntetőeljárásban pedig megilletnek mindenkit, függetlenül perbeli státuszától. Ha a jog valamely értéket önmagáért oltalmaz, akkor pedig bizonyítási tilalomról beszélünk.²¹

A Block-ügyben²² hazánk megsértette a kérelmező ahhoz fűződő jogát, hogy részletes tájékoztatást kapjon az ellene felhozott vád természetéről és okáról, valamint, hogy rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel.²³

A Csanádi-ügyben²⁴ pedig az EJEB szerint a magyar kormány nem szolgált magyarázattal arra a több mint egyéves inaktív periódusra, amelyet az állam terhére kell róni. Bár ezt követően a bíróság rendszeres időközönként tárgyalást tartott, az EJEB mégis úgy véli, hogy a hazai bíróságok nem használták fel a rendelkezésükre álló időt arra, hogy az ügy mielőbbi lezárása érdekében felgyorsítsák az eljárást. Azt sem hagyta megjegyzés nélkül az EJEB, hogy a bíróságok nyolc év és kilenc hónap alatt sem voltak képesek ítéletet hozni. Ezért az EJEB megállapította a jogsértést, az EJEE 6. cikk 1. bekezdésének a megsértését.

A 13. cikk és a 6. cikk 1. bekezdése részben fedik egymást. A 6. cikkben megkövetelt tisztességes eljárás egyik fő eleme a bírósági úthoz való jog, amely viszont magába foglalja a jogorvoslati jogosultságot is. Miután a bírósági úthoz való jog biztosításhoz az Egyezmény szigorúbb követelményeket támaszt, az EJEB számos ítéletében kimondta, hogy a 13. cikk helyett a 6. cikk első bekezdésének rendelkezéseit kell alkalmazni. Bizonyos esetekben más cikkek sérelmének megállapítása maga után vonja a jogorvoslati jog sérelmének megállapítását is. Ilyen például, ha a 6. cikk első bekezdésében foglalt bírósági úthoz való jog

21 Lásd részletesebben! BÁRD Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés*; Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007.

22 56282/09. sz.

23 Block Magyarország elleni ügye56282/09. <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/block-magyarorszag-elleni-ugye-5628209>

24 55220/00 sz.

sérelme miatt sérül a jogorvoslati jogosultság is. Ez főként az eljárás elhúzódása esetén valósul meg, amikor az érintettnek nem áll rendelkezésre jogorvoslati lehetőség az eljárás meggyorsítása érdekében.

Az EJEE 7. kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikke biztosítja a büntetőügyekben való fellebbezési jogot, bár nem kötelezi a tagállamokat a jogorvoslati rendszer kiépítésére. Ha viszont a törvény lehetőséget ad fellebbviteli eljárásra, akkor erre is kiterjednek a 6. cikkben szabályozott fair eljárás követelményei. A jogorvoslati jog alapvető követelménye, hogy a fellebbezés adekvát és hatékony legyen. Az adekvát fellebbezés lehetővé teszi a jogi és ténybeli kérdésben is a felülvizsgálatot. Hatékony a fellebbezés, ha a jogorvoslatot kérő számára rendelkezésre állnak azok az eszközök, amelyek által támadható az elsőfokú bírói ítélet. Ide tartozik, hogy a tárgyalási jegyzőkönyv a fellebbező számára elérhető legyen, valamint, hogy ügyvédi segítséget kaphasson a fellebbezési eljárásban is. Ennek ellenére az EJEE kimondja, hogy nem sérti a fellebbezés jogát, ha a jogorvoslati jog kizárólag jogkérdésekre terjed ki.

Az EJEB szerint a fellebbviteli eljárásnak tisztességesnek, így átláthatónak és elérhetőnek kell lennie. Nem jelenthet túlzott költségeket a terheltnek, az időkorlát pedig az igazság kiderítését szolgálja. Az eljárás gyorsaságának követelményét a bizonyítékok használhatósága is indokolja. A fellebbezést a lehető leggyorsabban, érdemben kell elbírálni, főként a terhelt fogva tartása esetén. A jogorvoslati jog lényege, hogy a félnek közvetlen lehetősége legyen fellebbezni és a döntés a fél érvelésétől függjön.

A Kenedi-ügyben²⁵ az EJEB kimondta, hogy az EJEE 13. Cikke hazai hatóság előtti hatékony jogorvoslatot biztosít minden olyan személy számára, aki érvekkel alátámasztott alapon állítja, hogy az EJEE-ben a számára biztosított jogokat és szabadságokat megsértették. Az EJEB úgy véli, hogy az ezen cikk alapján az Államokra háruló kötelezettség annak a kötelezettségnek a biztosítását is magában foglalja, hogy a hatáskörrel rendelkező hatóságok végrehajtják a nyújtott jogorvoslatot (v. ö. Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 2. Cikk 3. bekezdés c. pont). Az EJEB számára elképzelhetetlen lenne, ha a 13. Cikk biztosítaná a jogorvoslati jogot és megkívánná annak hatékony voltát, de nem garantálná a sikeresen igénybe vett jogorvoslat végrehajtását. Ellenkező álláspont megengedése olyan helyzeteket eredményezne, amelyek összeegyeztethetetlenek lennének a jogállamiság elvével, amelynek tiszteletben tartását az EJEE-t megerősítő Szerződő Államok vállalták.²⁶

***

25 31475/05.

26 <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/kenedi-magyarorszag-elleni-ugye-3147505>

A közös európai mérce és a hazánkat érintő néhány döntés bemutatása után tanulmánysozratunk következő részében a sértett büntetőeljárásbeli szerepét járjuk körül úgy, hogy az egyes pozícióin keresztül mutatjuk be az eljárási helyzetét.

A LEGFŐBB ÜGYÉSZ 2022. ÉVI TUDOMÁNYOS PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA

Magyarország legfőbb ügyésze Kozma Sándor emlékére tudományos pályázatot hirdet tanulmány készítésére. A pályázaton részt vehet az ügyészi szervezet minden, tudományos fokozattal nem rendelkező tagja, valamint az ügyészi munka iránt érdeklődő joghallgató és fiatal jogász. A pályázatokat általános, ifjúsági és joghallgatói tagozaton lehet benyújtani az alábbiak szerint:

- az általános tagozatra ügyész, alügyész, illetve más, a továbbiakban nem említett ügyész-ségi alkalmazott;
- az *ifjúsági tagozatra* ügyészségi fogalmazó és jogi szakvizsgával nem rendelkező 30 év alatti diplomás jogász;
- a *joghallgatói tagozatra* egyetemi osztatlan képzésben jogi tanulmányt folytató – hallgatói jogviszonyban álló – egyetemi hallgató.

Minden pályázó csak egy, magyar nyelvű tanulmányt nyújthat be, akár önállóan, akár társszerzőként pályázik. A többes pályázatok kizárásra kerülnek. A pályázatok terjedelme legalább 20, legfeljebb 80 gépelt oldal lehet, irodalomjegyzékkel, lábjegyzetekkel, mellékletekkel együtt. Végjegyzet használata mellőzendő, a lábjegyzeteket arab számmal kell számozni 1-től kezdődően. A pályaműben hivatkozni kell a felhasznált forrásokra, és irodalomjegyzékkel kell ellátni. Az internetes forrásokra történő hivatkozás esetén fel kell tüntetni a letöltés, illetve megtekintés dátumát. A pályázónak törekednie kell a dolgozati témával kapcsolatos vitatott kérdéseket tartalmazó tudományos közlemények lehetőleg teljes körű idézésére.

Pályamunkát az alábbi témakörökben lehet benyújtani:

Büntetőjogi terület

Büntető anyagi jog

1. A büntetőjog célja, feladatai
2. A társadalomra veszélyesség és az anyagi jogellenesség
3. A tényállásszerűség és a (büntető) jogellenesség viszonya

4. A bűncselekményegység megítélése a jogirodalomban és a joggyakorlatban
5. A hanyag gondatlanság mércéi a bírói gyakorlatban
6. Az elvárhatóság vizsgálata konkrét büntetőügyekben
7. Egyes bűncselekmények előkészületének értelmezési problémái
8. Az előkészületi cselekmények rendszere a Büntető Törvénykönyvben
9. Bűnpártolás/pénzmosás/orgazdaság újraszabályozva – várható értelmezési problémák
10. Vagyoni hátrány számítása az iparjogvédelmi jogok megsértése bűncselekményénél
11. Belátási képesség és beszámítási képesség a 14. életévüket be nem töltött személyek bűnelkövetésénél
12. A beszámítási képesség értékelésével kapcsolatos kompetenciakérdések
13. A kényszerítéssel elkövetett bűncselekmények elhatárolásának gyakorlati problémái. A kényszerítés mint önálló bűncselekmény
14. Jogos védelem az EBH2017. B. 10. és EBH2018. B. 11. számú elvi bírósági határozatok tükrében
15. A végszükség megítélése a joggyakorlatban
16. A büntethetőség elévülésének megállapításával kapcsolatos jogértelmezési kérdések
17. A tevékeny megbánás alkalmazásának gyakorlata; a sértettek által elfogadott jóvátételek jellege
18. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés emberi jogi és büntetőjogi kérdései, a büntetés gyakorlatban felmerülő dilemmái
19. Az életfogytig tartó szabadságvesztés nemzetközi szabályozása
20. A sportrendezvények látogatásától eltiltás nemzetközi gyakorlata
21. A bűncselekményből származó vagyoni előny lefoglalása. A vagyonekbezárt
22. A XXI. századi büntetőjog speciális szankciója az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele
23. A kényszergyógykezelés aktuális büntetőjogi és gyakorlati kérdései
24. A jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedések gyakorlati problémái
25. Az összbüntetés jelene és jövője
26. Fiatalkorúság a büntetőjogban. A fiatalkorúakra vonatkozó büntető anyagi jogi szabályozás története, a büntethetőségi korhatár megítélésének változása és a hatályos szabályozás a nemzeti jogban
27. Az iskolai kortárserőszak büntetőjogi és kriminológiai vonzatai Magyarországon
28. Bűncselekmények a közösségi oldalakon
29. Az emberölések alakulásának nemzetközi tendenciái és annak okai

30. A kiskorú sértett sérelmére elkövetett élet és testi épség elleni cselekmények megítélésének változásai a büntető anyagi jogban
31. Az egészségügyi beavatkozás és a kutatás rendje elleni bűncselekmények
32. Az új típusú kábítószeres és a jogalkalmazás
33. A kábítószer-fogyasztás büntetőjogi értékelésének változásai
34. Az emberkereskedelem és kényszermunka tényállásának új jogalkalmazói gyakorlata
35. A szexuális erőszak minősített esetei, különös tekintettel a 19/2017. (VII. 18.) AB határozatra
36. A szexuális kényszerítés és a szexuális erőszak elhatárolása, a szexuális kényszerítés erőszakkal történő elkövetése
37. A gyermekpornográfia bűncselekményének elkövetési magatartásai, az internet útján történő elkövetés minősítése és gyakorlati problémái
38. A kiskorúak sérelmére megvalósított szexuális bűncselekmények elkövetőivel szembeni fellépés büntetőjogi eszközei
39. A kiskorú veszélyeztetése büntetettének elkövetési fordulatai és bizonyítási problémái
40. Az önhiba elméleti és gyakorlati megítélése a tartási kötelezettség elmulasztása bűncselekmény esetén
41. A gyermekbarát igazságszolgáltatás nemzetközi dokumentumai és hatásuk a magyar büntető jogrend szabályozására és működésére
42. Büntetőjogi beavatkozás kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása esetén
43. A veszélyeztetési eredmény értelmezése a kiskorú veszélyeztetése törvényi tényállásban
44. A kapcsolati erőszak és a hozzátartozók között megvalósuló egyéb bűncselekmények rendbelisége, illetve minősítési, elhatárolási, halmazati kérdései
45. A közösség tagja elleni erőszak dogmatikai kérdései
46. A magánélet büntetőjogi védelme
47. A társadalomra veszélyesség megítélése a véleménynyilvánítás szabadságának tükrében
48. Az internet és a szólásszabadság. Véleménynyilvánítással összefüggő bűncselekmények az interneten. Minősítési kérdések, gyakorlati problémák
49. Az online zaklatás mint büntetőjogi probléma
50. A közszereplők becsületének büntetőjogi védelme
51. A közlekedési norma védelmi célja. A rizikó-összefüggés a közlekedési bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokban
52. Ok-okozati összefüggés a közlekedési bűncselekmények körében
53. A közúti veszélyeztetés büntette az ítélezési gyakorlat tükrében
54. A büntetőfékezés útján elkövetett közúti veszélyeztetés elbírálási gyakorlata

55. A megtevesztő sebesség megállapításának feltételei a közúti baleset gondatlan okozásának vétsége esetén
56. Az ittas, illetve bódult állapotban elkövetett közlekedési bűncselekmények büntetőjogi és kriminológiai jellemzői
57. Az új típusú közlekedési eszközök (elektromos roller, segway, hoverboard stb.) vezetésével megvalósuló közlekedési események jogalkalmazói megítélése
58. A környezetkárosítás tipikus formái, a bűncselekmény dogmatikai kérdései
59. A természetkárosítás megítélése, a természetvédelemmel kapcsolatos hazai és nemzetközi jogszabályok és szerződések szerepe a büntetőjog alkalmazása során
60. A korrupciós cselekmények megítélése a hazai és a nemzetközi jogszabályokban, illetve a joggyakorlatban
61. A korrupciós bűncselekmények elhatárolási kérdései a befolyás vásárlása hatálybalépésének tükrében
62. A hivatali bűncselekmények bizonyítási nehézségei a katonai büntetőeljárásban
63. A befolyással üzérkedés
64. A terrorcselekménnyel fenyegetés jogértelmezési kérdései, elhatárolása a közveszéllyel fenyegetéstől
65. A terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos büntetőjogi szabályozás
66. A közösség elleni uszítás dogmatikai problémái, különös tekintettel az uszítás fogalmának tisztázására
67. A rémhírterjesztés és a járványügyi szabályszegés tényállása a pandémia tükrében
68. A rémhírterjesztés módosított tényállásának érvényesülése a gyakorlatban
69. A garázdaság tényállásának jogalkalmazási problémái
70. Az illegális migráció a nemzetközi jog és az alkotmányos büntetőjog tükrében
71. Bűnözés és illegális migráció. Milyen hatások tapasztalhatók a magyar bűnözés terjedelmében, struktúrájában?
72. Az emberkereskedelem új tényállásának dogmatikai kérdései
73. Az embercsempészség törvényi tényállásának dogmatikai és bizonyítási problémái. A bűncselekmény és az illegális migráció összefüggései
74. A járványügyi szabályszegés vétségének (Btk. 361. §) jogalkalmazási és dogmatikai kérdései
75. Bizonyítási nehézségek és elhatárolási kérdések a vagyon elleni erőszakos bűncselekmények körében
76. A megsemmisítésre szánt dologra elkövetett vagyon elleni bűncselekmények értelmezési és bizonyítási kérdései

77. A pazarló gazdálkodás megítélése a büntetőjogban
78. A vagyoni hátrány értelmezése, megítélése a hűtlen kezelés miatt indult eljárásokban
79. A hűtlen kezelés és a „sajátjakénti rendelkezéssel” elkövetett sikkasztás elhatárolása
80. A színlelt gazdasági tevékenységgel elkövetett bűncselekmények köre
81. A gazdasági csalás a gyakorlatban
82. Az uzsora elleni fellépés büntetőjogi eszközei
83. A szerzői jogi jogsértések aktuális büntetőjogi kérdései
84. A költségvetési csalás elméleti és gyakorlati kérdései
85. A pénzmosás dogmatikai kérdései. Új bűnözési trendek, a pénzügyi ügynöki tevékenység értékelése a joggyakorlatban
86. Az önkormányzati vagyon kezelésével összefüggő bűncselekmények jogalkalmazási kérdései
87. A gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekmények dogmatikai problémái és a bizonyítás nehézségei
88. Az információs rendszer által elkövethető bűncselekményekkel kapcsolatos jogalkalmazási kérdések
89. Csalás és információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás az interneten. Elhatárolási kérdések, a bizonyítás nehézségei, gyakorlati problémák
90. „Személyazonosság lopás”, avagy az internetes regisztrációk és azokon belül kezelt adatok jogosulatlan felhasználása – minősítési kérdések, gyakorlati problémák
91. Készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel és elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel összefüggésben elkövetett bűncselekmények az interneten. Minősítési kérdések, a bizonyítás nehézségei, gyakorlati problémák
92. A kiberbűnözés elleni küzdelem kihívásai napjainkban
93. Dark Web – rejtőzködő bűnözés az internet sötét oldalán
94. A mesterséges intelligencia, a robotika és a büntetőjog
95. A bűnszervezet fogalmának változása
96. Az erőszakos elkövetés értelmezési kérdései a joggyakorlatban
97. A büntetőjogi kár meghatározásának problémái
98. A védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen állapot, valamint a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére elkövetés megítélése, bizonyításának gyakorlati kérdései
99. A „rendszeresség” fogalma és tartalma az egyes bűncselekmények joggyakorlatában (kuruzslás, kapcsolati erőszak, zaklatás stb.)
100. A koronavírus-járvány kihívásai a büntetőjog terén

Büntetőeljárási jog

101. Alapvető rendelkezések a büntetőeljárási törvényben
102. Az önvádra kötelezés tilalmának jelentősége és érvényesítési nehézségei a büntetőeljárásban
103. Fegyveregyenlőség a büntetőeljárásban
104. A bíró kizárása az alkotmánybírósági határozatok tükrében
105. A terhelt közreműködési és jelenléti kötelezettsége a büntetőeljárás során
106. A védő kirendelésének és helyettesítésének szabályai a gyakorlatban
107. A büntetőeljárás cselekvőképesség
108. Az eljárásban részt vevő személyek jelenléti jogának változása
109. A különleges bánásmódot igénylő személyek jogai, a sértetti érdekek fokozott védelme
110. Nyilvánosság a büntetőeljárás különböző szakaszaiban
111. Telekommunikációs eszköz használata a büntetőeljárásban
112. Elektronikus kapcsolattartás vagy elektronikus ügyintézés? Elektronikus okiratok és ügyiratok a büntetőeljárásban
113. A büntetőeljárásban közreműködő szervezetek tevékenységmérésének hatásai a statisztikai adatszolgáltatás pontosságára és hitelességére
114. A bűnügyi nyilvántartási rendszer és alrendszerei mint lehetséges statisztikai adatforrások
115. Informatikai eszközök és módszerek alkalmazása és alkalmazhatósága a vizsgálati szakban és az ügyészégi nyomozás során
116. A digitális nyomok hasznosulása a büntetőeljárásban
117. Szakértői bizonyítás. Magánszakértői vélemény a jogalkalmazás tükrében
118. A bizonyítás mellőzésének lehetőségei, korlátai és kockázatai a büntetőeljárás törvényben
119. A kényszerintézkedések új megközelítése
120. Távoltartás, illetve bűnügyi felügyelet. A kényszerintézkedés nemének megválasztása
121. Az óvadék szerepe a büntetőeljárásban
122. A letartóztatás alternatívái, figyelemmel a szabad mozgáshoz való jogra
123. A bűncselekményből származó vagyoni előny biztosítását célzó kényszerintézkedések és azok gyakorlata. A vagyoneklobzás és a polgári jogi igény viszonya a kényszerintézkedések alkalmazásának tükrében
124. A lefoglalással és annak megszüntetésével kapcsolatos gyakorlati kérdések, problémák

125. A kriptovaluták és hasonló virtuális vagyonelemek lefoglalásának problémái
126. Az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság által elrendelt zár alá vétel alkalmazásának, végrehajtásának tapasztalatai
127. Az elektronikus adatokra vonatkozó kényszerintézkedések szabályozása és jogalkalmazási kérdései
128. A hatékony büntetőeljárás eszközei a nyomozás irányítása során
129. A nyomozás során hozott határozatok hivatalbóli felülvizsgálatának régi-új szabályai
130. Szűkül vagy bővül a nyomozás során igénybe vehető jogorvoslati lehetőség az új szabályozásban?
131. A polgári jogi igény érvényesítése
132. A magánindítvány főbb jellemzői, a sértetti nyilatkozatok magánindítványként való értékelése
133. A gyanú gyanúja, avagy előkészítő eljárás a büntetőeljárás törvényben
134. Ügyészségi felügyelet és irányítás – a nyomozás befejezettségének a kérdése, figyelemmel a Be. 352. §-ában írtakra
135. Osztott nyomozás – ügyészségi felügyelet és irányítás lehetőségei a büntetőeljárás törvényben
136. Az ügyész felelőssége a nyomozás gyorsításában
137. A túlbizonyítás elkerülése a büntetőeljárásban
138. Az előkészületi bűncselekmények nyomozásának kérdései
139. A leplezett eszközök alkalmazása során beszerzett bizonyítékok felhasználásának lehetőségei és határai, összevetve az 1998. évi XIX. törvényben írtakkal
140. Ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközök
141. Bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök
142. A tettazonosság és annak jelentősége a büntetőeljárásban
143. A bizonyosság fejlődése és jelentősége a büntetőeljárásban, a vádemeléshez szükséges bizonyosság megítélése
144. Az ügyészség szerepe a bűncselekmények által védendő jogtárgyak oltalmában. Régi és új ügyész, avagy az új Be. szemléletformáló hatásai (egyezségkötés vs. vádalku, eljárást gyorsító lehetőségek)
145. Az ügyészség mint közvádoló szerepének változása
146. A terhelttel kötött konszenzuális megállapodások a vádemelés előtt és után
147. Formális és informális egyezés a büntetőeljárás törvényben
148. A közvetítői eljárás alkalmazásával kapcsolatos gyakorlati tapasztalatok

149. A közvetítői eljárásra utalás gyakorlati tapasztalatai a közúti baleset gondatlan okozásának vétsége miatt indult büntetőeljárásokban
150. A feltételes ügyészi felfüggesztés. A diverzió szabályai a büntetőeljárásban
151. A vádemelés mint utolsó eszköz. Alternatívák a bírósági út elkerülésére
152. A kötelezővé tett előkészítő ülésben rejlő lehetőségek a büntetőeljárás törvényben
153. A büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás lehetőségei, figyelemmel a beismeréshez nem kötött és a beismeréshez kötött alkalmazás differenciált szabályozására
154. A bizonyítás a büntetőeljárás bírósági szakában
155. Kihallgatható-e tanúként hivatali vesztegetés büntette miatti eljárásban az „alapügyben” eljáró védőügyvéd? A Be. 170. § (1) bekezdés a) pontjának értelmezése a nyomozási alkut kötött védő eljárásjogi szerepét illetően
156. A bírói tanácskozás és szavazás titoktartási kötelezettsége alóli felmentés jogosultja a Be. 173. §-ának értelmezésében
157. A szexuális bűncselekmények bizonyítási nehézségei
158. A kapcsolati erőszak bizonyítása a gyakorlatban, a titokban rögzített hangfelvétel mint bizonyítási eszköz jogi megítélése
159. A közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény nyomozásának, bizonyításának tapasztalatai
160. A korrupciós bűncselekmények felderítésének nehézségei
161. A költségvetési csalás kapcsán megjelenő új bűnözési trendek, és a visszaszorításuk érdekében alkalmazott eljárások során felmerülő bizonyítási problémák
162. A nemzetközi árufogalomhoz kapcsolódó költségvetési csalások felderítésének és bizonyításának sajátosságai
163. Az interneten elkövetett gyűlölet-bűncselekmények nyomozási nehézségei
164. A határokon átnyúló informatikai bűncselekmények felderítése és bizonyítási problémái
165. A minősítő körülmények kétszeres értékelésének tilalma a változó ítélkezési gyakorlatban
166. A külföldi, tagállami ítélet res iudicata hatása
167. A határozatok jogerejének és véglegességének problémái a gyakorlatban
168. A megalapozatlanság és az indokolási kötelezettség hiányának elhatárolása, következményei
169. Ügyészségi mozgástér a másodfokú eljárásban folytatott bizonyítás során
170. A fellebbezések korlátai, a felülbírálat terjedelme

171. A perújítási eljárás sajátosságai
172. Kitől származik a perújítási indítvány? A perbeli legitimáció vizsgálata a perújítási indítványok elbírálásakor
173. Perújítási eljárások halmozódása miatt felmerülő problémák
174. A határidők jelentősége az egyszerűsített felülvizsgálati eljárásban
175. A tizennyolcadik életévet be nem töltött személyekkel kapcsolatos bizonyítás rendszere
176. A bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévet betöltött, de a tizennegyedik életévet be nem töltött fiatalok elleni büntetőeljárás sajátosságai, gyakorlati kérdések, problémák
177. A katonai büntetőeljárás szabályozása a rendszerváltástól a 2017. évi XC. törvényig
178. A parancsnoki nyomozás felügyeletének és irányításának kérdései, a katonai vétségek fegyelmi jogkörben történő elbírálásának gyakorlata
179. A büntetőeljárást gyorsító eszközök alkalmazásának gyakorlati tapasztalatai
180. A beismerő terhelt bíróság elé állítása kontra egyezség kötése
181. A vádlott távollétében folytatott eljárások
182. A migrációra vonatkozó különös büntetőeljárásjogi szabályok elemzése
183. A vagyonvisszaszerzés lehetőségei a büntetőeljárásban
184. A vagyonvisszaszerzés aktuális hazai, illetve nemzetközi (gyakorlati) kérdései
185. A bűncselekménnyel okozott kár megtérítése, a sértetti reparáció hatékony formái
186. A pótmagánvád a büntetőeljárásban; ezzel összefüggésben a feljelentést elutasító, az eljárást megszüntető határozatok megalapozottsága
187. A mesterséges intelligencia hatása a tisztességes eljáráshoz való jogra: a mesterséges intelligencia körébe vonható jogi döntések köre, az algoritmusok átláthatósága és a fegyverek egyenlőségének elve
188. Mesterséges intelligencia igazságszolgáltatási szerepkörben: az észtországi és az amerikai „robotbíró”
189. A pandémia alatti rendkívüli jogrend hatása a büntetőeljárásokra
190. Az ügyészség eljárása a veszélyhelyzetben. A veszélyhelyzeti jogszabályok alkalmazásának tapasztalatai, tanulságai
191. A járványügyi veszélyhelyzetre tekintettel született büntetőeljárásjogi szabályok érvényesülése a gyakorlatban

Európai és nemzetközi büntetőjog

192. Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntető anyagi jogi védelme
193. Az Emberi Jogok Európai Bírósága által hozott büntetőjogi tárgyú ítéletek hatása a nemzeti jogrendszerekre és a nemzeti jogalkotásra
194. A kölcsönös elismerés elvén alapuló uniós kerethatározatok és irányelvek szerepe, gyakorlati alkalmazásuk problémái
195. A 10 éves Stockholmi Program célkitűzései és azok megvalósulása
196. Az Európai Ügyészség szerepe és működése az Európai Unióban
197. Az Európai Ügyészség és a megerősített együttműködésben részt nem vevő tagállamok
198. Az Európai Ügyészség és az Eurojust kapcsolata
199. Az igazságügyi bűnügyi együttműködés új formáinak alkalmazása a gyakorlatban
200. Az egyes nemzeti jogrendszerek szervezeti, eljárásjogi és anyagi jogi eltéréseinek hatása a jogsegélyek végrehajtására a nemzetközi bűnügyi együttműködés során
201. A bűnügyi együttműködés eszközei a BREXIT után
202. Nemzetközi bűnügyi együttműködés a közös nyomozócsoportok tevékenysége tükrében
203. Eljárási jogsegély kontra közös nyomozócsoport
204. Vagyonvisszaszerzés a pénzmosás bűncselekménye kapcsán az EU-ban
205. Az Eurojust és más uniós szervek szerepe az Európai Unió költségvetését sértő bűncselekmények elleni fellépés területén, és az együttműködés fejlesztésének lehetőségei
206. A vagyonvisszaszerzés a nemzetközi bűnügyi együttműködésben
207. Terrorizmus elleni harc: trendek, az online terrorista tartalmak és azok hozzáférhetetlenné tétele
208. A nemzetközi bűnügyi együttműködés aktuális kérdései, problémái
209. Nemzetközi bűnügyi együttműködés a kiberbűnözés területén
210. Az e-evidence-re/digitális bizonyítékokra vonatkozó új szabályozás az Európai Unióban: adatvédelem, emberi jogok, az USA „Felhő törvénye”
211. Az európai bűnügyi együttműködés az informatikai bűnözés vonatkozásában, különös tekintettel a kriptovaluták és a deep web segítségével elkövetett bűncselekményekre
212. A fiatakorúakra vonatkozó büntető anyagi jogi és eljárásjogi szabályok nemzetközi dokumentumoknak való megfelelése

213. Magyar állampolgárok által külföldön elkövetett bűncselekmények joghatósági kérdései
214. A kriptovaluták és hasonló virtuális vagyonelemek kapcsán alkalmazható bűnügyi együttműködési eszközök és nyomozási technikák
215. Az Európai Nyomozási Határozat a kölcsönös elismerés elve tükrében
216. Az Aranyosi-ítélet: az európai elfogatóparancs végrehajtásának megtagadása és a magyarországi börtönviszonyok
217. A digitális adatok beszerzése a büntetőeljárásban és az önkéntes hozzájárulás
218. Büntetőjogi felelősség és EU-jog
219. Joghatósági összeütközések megelőzése és rendezése, különös tekintettel a kiberbűncselekményekre
220. Transznacionális ne bis in idem és a külföldi ítélet érvénye
221. A joghatóság jelentősége az európai egységes igazságügyi térségben
222. Jogi terminológia és az EU másodlagos jogforrásainak különböző nyelvi változataiból fakadó eltérések
223. Szuverenitás és szubszidiaritás az európai büntetőjog kapcsán
224. A locus regit actum, forum regit actum és a határokon átívelő bűncselekmények
225. Az ügyészség a nemzetközi térben
226. Igazságügyi diplomácia
227. A jogi szaknyelv eltérései az angolszász és az euro-angol jogi terminológiában
228. Az Európai Unió Bíróságának precedensei – a ratio decidendi és az obiter dictum
229. A pedofil bűncselekmények büntetései az egyes országokban – nemzetközi összehasonlító jogi kitekintés
230. A pedofil bűncselekmények elkövetőivel szemben alkalmazott kémiai/sebészeti kaszt-ráció: büntetés vagy kezelés?

Közjogi terület

Büntetés-végrehajtási jog

231. A reintegrációs őrizet elrendelésével és megszüntetésével kapcsolatos jogalkalmazási problémák a büntetés-végrehajtási bíró eljárásában
232. A büntetés-végrehajtás jogállami garanciarendszere hazánkban
233. Jogalkalmazási problémák és végrehajtási nehézségek a közérdekű munka büntetéssel összefüggésben

234. Quo vadis javítóintézeti nevelés?
235. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtásának speciális jellemzői
236. Nehézségek a foglalkozástól eltiltás végrehajtásában
237. A CPT magyarországi látogatásai és azok hatása a honi jogalkotásra és jogalkalmazásra
238. Az ügyészi törvényességi felügyelet helye és szerepe a büntetés-végrehajtás jogállamiságának biztosításában
239. Reintegráció a Bv. Kódexben
240. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának Magyarországot érintő legfontosabb döntései és azok hatása
241. A feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos büntetés-végrehajtási bírói eljárás főbb kérdései
242. Az önhiba fogalmának értelmezése a büntetés-végrehajtási bírói gyakorlatban
243. A fogvatartottal való bánásmód törvényességének összetevői és ezek hatályosulása a magyar büntetés-végrehajtásban

Az ügyész közérdekvédelmi tevékenysége

244. A polgári eljárások elektronizációja – az ügyészi elektronikus kommunikáció elmélete és gyakorlata a közérdekvédelmi szakterületen
245. Az elektronikus ügyintézés garanciái
246. Az ügyész eljárásjogi helyzete a polgári peres és nemperes eljárásokban, szabályozástörténeti előzmények és a hatályos szabályozás
247. A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény hatályosulásának gyakorlati tapasztalatai, a 2021. évi módosulás okai, a bevezetett módosítások a gyakorlatban
248. A harmadik személy nevében történő perlés dogmatikai problémái
249. Ügyészi feladatok a civil szervezetek bírósági nyilvántartásáról és az ezzel összefüggő eljárási szabályokról szóló 2011. évi CLXXXI. törvény hatálya alá tartozó egyes nemperes eljárásokban
250. A cselekvőképességet érintő gondnokság elrendelésének szükségessége a hatályos szabályok alapján, a járásbíróságok és a törvényszékek által mérlegelt szempontok, a Kúria ítélezési gyakorlata
251. A családi alapítvány. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény szabályozása; kitekintés az európai szabályozási modellekre
252. A szerződés érvénytelensége, az érvénytelenség jogkövetkezményei a Polgári Tör-

vénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényben, a hatálybalépés óta eltelt időszak gyakorlati tapasztalatai

253. A szülői felügyelet szabályozása, a gyakorlat által felvetett jogalkalmazási problémák, lehetséges megoldások

254. Az általános szerződési feltételek és az azokkal kapcsolatos perek anyagi jogi és per-jogi gyakorlata a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény hatálybalépését követően indult eljárásokban

255. A Ptké. 53/A. §-a szerinti közérdekű keresetindítás elméleti problémái

256. A termőföld tulajdonjogának megszerzésére irányuló jogszabályi korlátok kijátszásának megakadályozását célzó ügyészi eszközök

257. A fogyasztóvédelemmel kapcsolatos ügyészi eszközök

258. A közlekedési szabályszegések miatti szabálysértési és közigazgatási szankciók alkalmazásának gyakorlati kérdései

259. A gyermekvédelmi jogszabályok érvényesülésének problémái, a jelzőrendszer működésére vonatkozó tapasztalatok

260. A közigazgatási hatósági döntések törvényességi ellenőrzésével kapcsolatos ügyészi jogkör

261. Az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény alkalmazásával kapcsolatos tapasztalatok

262. A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény és a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény kapcsolódási pontjai, a gyakorlat által felvetett problémák

263. A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény és a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény alapján indított keresetindítás elméleti problémái

264. Az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény alapján indult állatvédelmi tárgyú keresetek tapasztalatai

Az ügyészi szervezetet érintő peres és nemperes eljárások

265. A korlátozott precedensrendszer bevezetése a magyar jogrendszerbe

266. A közéleti szereplő személyiségi jogának védelme

267. A sérelemdíj megítélésének gyakorlati kérdései

268. A büntetőügyekben hozott ügyészi döntések polgári bíróság által történő felülvizsgálatának terjedelme az ügyészségi jogkörben okozott kár megtérítése iránti perekben

A megjelölteken túl más, az ügyészi tevékenységhez kapcsolódó vagy az ügyészség érdeklődésére számot tartó témakörben is beadható pályázat.

Pályázni kizárólag olyan dolgozattal lehet, amelyet e pályázat beküldési határidejét megelőzően nem nyújtottak be más tudományos pályázatra, illetve szakdolgozatként, évfolyamdolgozatként vagy más hasonló, a pályázó képzéséhez, illetve munkavégzéséhez közvetlenül kapcsolódó célból (ide értve a munkaidőben, munkaköri feladatként készült tanulmányt is), továbbá közzététel, megjelentetés céljából.

Pályadíjak

Valamennyi tagozaton – külön a büntetőjogi, külön a közjogi témákban – egységesen:

- 1-1 első díj: 400 000 – 400 000 Ft,
- 1-1 második díj: 300 000 – 300 000 Ft,
- 1-1 harmadik díj: 200 000 – 200 000 Ft

adható ki.

A kiemelkedő pályamunkák szerzői ezen túlmenően külön díjakkal és elismerésekkel is jutalmazhatók.

Pályázatokat kizárólag postai úton fogadunk a Legfőbb Ügyészség Személyügyi, Továbbképzési és Igazgatási Főosztálya címére (1372 Budapest, Pf. 438). Postára adási határidő: 2022. március 1.

A pályázatokat egy nagyméretű borítékban kell benyújtani, amelyen kérjük feltüntetni: „TUDOMÁNYOS PÁLYÁZAT KOZMA SÁNDOR EMLÉKÉRE 2022”. A borítékban el kell helyezni a pályázatot egy – tűzött vagy bekötött – példányban. Mellékelni kell egy kis-méretű lezárt borítékban a pályázó nevét, címét, telefonszámát, e-mail címét, valamint fel kell tüntetni a fentiekén kívül

- ügyészségi szolgálati viszonyban álló esetében beosztását, szolgálati helyét;
- fiatal jogász esetében születési dátumát, jogi diplomájának dátumát és munkahelyét;
- joghallgató esetében oktatási intézményét, mellékelve a hallgatói jogviszony igazolást.

A beküldött tanulmány külső borítóján fel kell tüntetni:

- a jeligét,
- a tagozat megnevezését (általános, ifjúsági, joghallgatói),
- a terület megjelölését (büntetőjogi, közjogi, jubileumi),
- azt a sorszámot, amellyel jelzett témához a dolgozat kapcsolódik.

A pályázaton más, a szerző kilétére utaló adat nem szerepelhet. Amennyiben a pályázó dolgozatát – önellenőrzés céljából – plágiumkereső alkalmazásba tölti fel, a szerző nevéként ott is a választott jeligét és az évszámot kell feltüntetni.

A mellékelt kisméretű boríték felzetén jól olvashatóan rögzíteni kell:

- a jeligét,
- a tagozat megnevezését (általános, ifjúsági, joghallgatói),
- a terület megjelölését (büntetőjogi, közjogi, jubileumi),
- azt a sorszámot, amellyel jelzett témához a dolgozat kapcsolódik, továbbá
- nyilatkozatot, hogy a szerző eredménytelenség esetén hozzájárul-e a boríték felbontásához, a pályázó azonosításához.

A postai benyújtás mellett a dolgozatot RTF – vagy PDF – formátumban fel kell tölteni a Legfőbb Ügyészség által biztosított elektronikus felületre is (www.kozmapalyazat.ugyeszseg.hu), ez esetben is a pályázó azonosítására alkalmas adat nélkül. A pályázó a pályamű beküldésével tudomásul veszi, hogy dolgozatát a bíráló során elektronikus plágiumkeresésnek vetik alá, és ennek érdekében megismerhető adatbázisba töltik fel.

Amennyiben a pályázó nem vagy tévesen jelölte meg a téma sorszámát, a kiíró dönt a besorolásról (egy-egy témaköröket a kiíró a benyújtott pályázat által tárgyalt területnek megfelelően össze is vonhat).

A tagozatot meghatározó szolgálati, hallgatói jogviszony tekintetében a 2022. március 1. napján fennálló állapotot kell figyelembe venni.

Az írásműveket az adott területek kiemelkedő szakemberei lektorálják. Értékelésük figyelembevételével Bíráló Bizottság tesz javaslatot a pályadíjak odaítélésére.

A Bíráló Bizottság a jeligék alapján csak a díjazásra javasolt szerzőket azonosítja.

A pályadíjak kiosztására 2022 júniusában, az Ügyészség Napja alkalmából rendezendő ünnepségen kerül sor.

A pályázatokkal kapcsolatos további ügyintézésre (pl. a lektori vélemény megismerésére, továbbképzési pontok bejegyzésére) kizárólag az azonosítható pályázók jogosultak. A Személyügyi, Továbbképzési és Igazgatási Főosztály a pályázatokat nyilvántartja. Az érdeklődők azokba – a szerzők hozzájárulásával, a díjkiosztás után 2 évig – a Legfőbb Ügyészség könyvtárában betekinhetnek. Amennyiben a jeligét tartalmazó boríték felbontható, úgy az elismerésben nem részesült szerző neve, elérhetősége is nyilvánosságra hozható.

A pályázati hirdetés hivatalos megjelenési helyei: az Ügyészségi Közlöny és az ügyészség hivatalos honlapja (<http://ugyeszseg.hu>).

A Kozma Sándor Tudományos Pályázat lebonyolítása során az adatkezelő a Legfőbb Ügyészség Személyügyi, Továbbképzési és Igazgatási Főosztálya. Címe: 1055 Budapest, Markó utca 16.; telefon: 06-1-354-5566, 06-1-354-5654; e-mail: tko.szemtovig@mku.hu.

A pályázó a pályázat benyújtásával tudomásul veszi az ügyészség adatkezelési tájékoztatójában foglaltakat: <http://ugyeszseg.hu/kozerdeku-adatok/adatkezelesi-tajekoztato/>.

NOÉMI BORY¹

L'IMPATTO DI COVID-19 NELLE CARCERI DEL MONDO

I. Introduzione

Il mondo ha affrontato una situazione totalmente nuova nel 2019 dicembre. Il primo contagiato è stato scoperto nel 31 dicembre 2019, e diffuso in tutto il mondo. Dall'apparizione è passato un anno fino a quando le aziende farmaceutiche hanno sviluppato il vaccino. Visto che questo virus si diffonde via un'infezione a gocce, soprattutto in uno spazio chiuso con tanta gente/ in un istituto chiuso come esempio le carceri, e nei riformatori, cioè gli istituti sono molti adatti per il virus.

È molto problematico che il periodo di latenza può essere molto lungo, tra quattro giorni e quindici giorni. Si può trasmettere il virus anche senza veri sintomi. I sintomi possono essere molto diversi/variabili:

- alta febbre,
- tosse secca,
- letargia,
- stanchezza,
- la perdita dell'olfatto e gusto,
- mal di testa,
- mal di gola,
- mal di muscoli.

Sintomi simili all'influenza.

II. COVID-19 nelle carceri

In centoventidue paesi da 11 milioni di prigionieri si sono contagiati 527 000, in 47 paesi dai 122, sono morti più di 3 mila ottocento persone. La situazione era tanto grave, che l'organizzazione mondiale sanitaria doveva modificare nel febbraio 2021 la direttiva temporanea emessa nel marzo 2020. Gli stati del mondo volevano mantenere a sé stessi il monopolio dell'esecuzione delle pene, e dovevano fare funzionare un sistema penitenziario.

¹ Noémi Bory, PPKE-JÁK

La garanzia dell'attrezzamento di protezione e la richiesta dell'uso adatto:

- la prescrizione della registrazione di quelli che entrano ed escono dagli istituti penitenziari,
- la prescrizione dei metodi digitali.

Nelle carceri la età media è tra i quaranta e tra i quaranta nove anni, ma ci sono delle persone più anziane, solo 4.5 %, e loro sono più esposti al pericolo di contagiarsi. Il sistema immunitario è indebolito. La causa di questo è l'istituto assicura solo le medicine indispensabili, non assicura delle vitamine, e l'alimentazione sane non è totalmente assicurata.

Fino al 2018 luglio c'era possibilità di inviare via postale prodotti farmaceutici, per esempio vitamine, dai visitatori familiari, a causa della pandemia hanno vietato, e hanno bloccato il mandamento dei pacchi per gli incarcerati.

Lo scopo dell'esecuzione della pena è di eseguire la sentenza. Il compito delle carceri è di assicurare i diritti speciali per i prigionieri, per esempio:

- ricevere visitatori,
- ricevere pacchi,
- lasciare l'istituto come un premio,
- assicurare programmi comuni nelle carceri,
- occupazione.

Per questo la reintegrazione si è perso. I prigionieri hanno diritto fondamentali e inalienabili che non sono contenuti non solo nei regolamenti nazionali, ma anche nelle convenzioni internazionali, per esempio:

- il diritto della dignità umana,
- il diritto della vita,
- il divieto di tortura, punizione disumana, il trattamento umiliante,
- diritto della sicurezza personale,
- diritto di cultura.

La Regolamento di carcere Europee dichiara dei principi che influenzano la vita dei prigionieri:

- il principio del minimo intervento,
- il principio della normalità, si deve creare delle circostanze dentro l'istituto che sono simili a quella della vita normale,
- si deve cercare di aiutare il principio della reintegrazione, come il lavoro, l'istituzione, e attività libere,
- si deve sottolineare l'importanza del meccanismo del controllo.

La Convenzione Europea dei Diritti Umani prevede il divieto del trattamento disumano.

La legge penitenziaria nomina anche degli obblighi dei prigionieri:

- il condannato deve passare la sua pena nell'istituto che la legge o la questura dello stato segnala per lui o per lei,
- deve rispettare l'ordine dell'istituto, e compiere le istruzioni ricevute,
- deve compiere il lavoro determinato,
- deve eseguire la pulizia dell'istituto gratis,
- deve mantenere l'ordine di sicurezza.

La pandemia del COVID ha reso più difficile a compiere gli obblighi dei prigionieri e anche del personale. Parallelamente si deve osservare di ridurre al minimo l'intervenzione nei diritti, e di rendere meno gravoso gli obblighi, e di ridurre la possibilità del diffondersi del virus nel carcere.

La supervisione o il controllo di assicurare di questi diritti è cessato per la pandemia, e C'erano molte misure di restrizione nelle carceri. La situazione di pericolo ha introdotto misure di restrizione anche nella vita civile.

III. La prima ondata della pandemia

Dal marzo 2020 è iniziato nuova era introdotta dal comandante dell'organizzazione penitenziaria.

Ha introdotto le seguenti misure:

- divieto di visita,
- divieto di ricevere pacchi,
- divieto totale di lasciare l'istituto.

Rispetto alla vita anti COVID, il maggior cambiamento è venuto nelle esigenze di pulizia e di igiene, tenere maggior ordine nell'istituto. Naturalmente si doveva indossare la mascherina anche da parte dei prigionieri e del personale, hanno limitato le attività comuni, occupazioni comuni, il contatto diretto personale, i compiti di pulizia, accanto ai soliti compiti, si doveva fare più attenzione alla disinfezione, non solo nei locali comuni, ancora di più l'igiene personale e il lavamento dei vestiti del rifornimento.

Ci sono tre gradi del modo dell'esecuzione, che è determinato dal giudice, e esistono all'interno tre regimi, che sono determinati dall'istituto. Le regole dei regimi sono molto importanti perché attraverso il suo comportamento influenzano la sua reintegrazione.

C'erano tre tipi di regimi:

- lieve,
- normale/basico
- severo.

Le regole dei regimi ci sono eliminati completamente dal diciassette marzo 2020.

Dall'aprile 2020 hanno introdotto la quarantena degli oggetti, anche delle lettere, cercando di prevenire la trasmissione di un virus latitante. Sono state sospese delle forme di contatto dove si lascia l'istituto.

Il primo giugno 2020 il governo ungherese ha deciso di far finire la situazione di emergenza, che ha introdotto a marzo, eppure negli istituti penitenziari hanno mantenuto le misure limitative, era una situazione *ex lex*. L'unica forma di sostenere contatto con il mondo civile o con le autorità o con la procura che eseguisce la supervisione sopra l'istituto e che custodisce il rispetto dei diritti – e stato via SKYPE – , ovviamente assicurando meno possibilità di querela.

Dal 18 giugno 2020, con la terminazione/cessazione della situazione di pericolo, che è cambiata la situazione dei prigionieri, sono entrate in vigore nuove misure: dipendentemente dall'appartenenza a un regime, possono usare le forme di sostenere un contatto via mezzi elettronici, senza pagamento che prima erano stati a pagamento: uso delle palestre, frigorifero e la bollitore dell'acqua. Tutto sommato, il periodo dal marzo al giugno 2020 (la prima ondata di COVID) causava molte difficoltà ai prigionieri e ai visitatori. Il sollievo non si poteva sentire negli istituti chiusi, non solo nelle carceri, ma neanche nelle case di riposo e nei riformatori.

IV. La situazione dopo la prima ondata

Nella vita civile con l'aggravamento della situazione hanno preso misure sempre più severi, per esempio: le scuole e le università hanno introdotto la DAD, divieto di visita negli ospedali anche nelle case di riposo.

È entrato in vigore un nuovo ordine nell'aprile del 2019, secondo il quale, i prigionieri non possono toccare o abbracciare i visitatori, li possono vedere solo attraverso un muro di plexi, intitolato „visita attraverso plexi”. Questa forma di visita avrebbe potuto permettere la visita sicura mantenendo le regole di igiene (mascherina, guanti, tenere la distanza, misurare la temperatura, fare i tamponi) ma anche così non hanno reintrodotta. C'era un

piccolo cambiamento che si deve subito avvertire delle restrizioni la procura che pratica la supervisione. C'era bisogno di tutto questo perché le restrizioni riguardavano i diritti fondamentali dei prigionieri, restrizioni in più si potevano introdurre solo con la saputa della procura.

V. Il ruolo del procuratore penitenziario

Il ruolo del procuratore penitenziario non è cambiato principalmente, i metodi del lavoro sono cambiati significante. Il procuratore penitenziario è sempre un elemento importante per il controllo esterno e indipendente. Dal marzo 2020 La Procura Suprema ha pubblicato una direttiva che ha vietato ai procuratori di entrare nelle celle e nei luoghi comuni delle carceri, ha proibito di fare un'udienza direttamente e solo nel caso di una richiesta o querela da parte del prigioniero, solo se era indispensabile, anche in questi casi solo con attraverso un plexi, indossando una mascherina e dei guanti di plastica. Il numero degli esami per controllare il trattamento umano dei prigionieri si è diminuito da due a uno. Quando il giudice penitenziario teneva un'udienza, il procuratore partecipava via SKYPE, o digitale.

C'erano problemi pratici:

- le linee SKYPE delle carceri diventavano sovraccaricate e inutilizzabili, per questo si doveva passare all'uso del sistema Teams,
- spesso i documenti chiesti erano difficilmente leggibili, senza la presenza personale c'erano molti equivoci,
- nel caso dell'esame di un possibile trattamento disumano è molto importante la presenza per percepire le circostanze, e la situazione, fare un'investigazione o un'inchiesta,
- Durante l'esame della querela è necessario fare inchiesta nel luogo.

In mancanza di questi si può mettere in dubbio la professionalità, l'attualità perde il senso. Per esempio, una querela secondo la quale i custodi non indossavano la mascherina, non si può più controllare le riprese delle telecamere, perché dopo 30 giorni si cancellano. Nei casi straordinari di morte, la presenza del procuratore è sempre obbligatoria, ma con la stessa attrezzatura protettiva che negli ospedali per i medici e infermieri (scafandro).

Tutti i casi COVID era obbligatorio denunciare come un evento straordinario. Le porte delle celle sono rimaste chiuse nonostante che i diritti dei prigionieri permettano che le porte rimangano aperte durante il giorno, potendo fare una visita nelle altre celle secondo i vari regimi. In molte carceri non potevano assicurare l'una ora di soggiorno all'aria aperta, perché i compiti si sono accumulati e non si poteva assicurare la tenuta della distanza.

I vantaggi erano che hanno allargato la durata delle chiamate via SKYPE, gli istituti penitenziari hanno introdotto la DAD con successo.

Già dal luglio 2018 funzionava il sistema digitale di acquistare delle merci, anche i familiari potevano comprare qualcosa via digitale per i familiari in carcere, e questo sistema funzionava molto bene durante la situazione COVID, perché i prigionieri non potevano lasciare la cella per comprare degli oggetti necessari e così non si incontravano nel negozio comune dell'istituto. La possibilità di fare un bagno, per i prigionieri non lavoranti è aumentato da 3 a 5 a settimana. Tutte le celle erano fornite di televisori. Le perquisizioni erano eseguite in mascherine e guanti.

A base dell'ordine del supervisore penitenziario devono introdurre nuovi metodi di lavoro, prima hanno preparato uno studio ambientale per la verifica della possibilità dell'impianto di un apparecchio di sorveglianza a distanza si svolgeva imposto, e hanno creato la loro opinione a base di una visita con incontro personale, ma adesso senza incontro personale, solo via SKYPE.

Per la situazione pandemica hanno modificato la legge penitenziario, l'hanno saltato provvisoriamente.

L'udienza personale è molto difficile sostenendo il contatto con il supervisore al telefono, perché non è obbligatorio l'impianto del telefono nelle celle. Le misure di situazione di pericolo non contenevano il regolamento nel caso se il prigioniero voleva sposarsi, il diritto di una visita 15 minuti per nuovi arrestati. Le carceri hanno limitato le possibilità di passare il tempo libero, per esempio le palestre si sono chiuse, che non era una restrizione extra, altrettanto nella vita civile si sono chiuse.

Il lavoro dei prigionieri durante la pandemia, la situazione del lavoro nelle carceri è cambiato, perché molte società sono fallite, per mancanza di ordinazioni, per motivi senza la loro colpa, il numero dei non lavoranti si è raddoppiato, attualmente il 23 % non lavora. La possibilità del lavoro fuori l'istituto si è sospesa totalmente.

VI. Garantire il vaccino per i prigionieri.

Per il maggio 2020 hanno costruito un ospedale mobile capace di accogliere i malati COVID. La novità era che l'hanno costruito in un mese con la partecipazione di istituti penitenziari. Gli istituti penitenziari ungheresi hanno gestito bene la prima ondata della pandemia, ma c'era il rischio che la seconda e terza ondata colpisca di più questi istituti, per questo l'unica soluzione era di vaccinare tutti i prigionieri, relativamente tardi rispetto

alla campagna ungherese. I prigionieri ungheresi hanno preso il vaccino sinopharm, nel maggio 2021. Il due terzi sono vaccinati. Avevano la possibilità di rinunciare al vaccino. C'erano molte querele perché non erano stati accompagnati da un medico civile fuori d'istituto per ricevere il vaccino già prima.

VII. Il risalto dei diritti fondamentali

Il collaboratore intervistato racconta di aver avuto la possibilità osservare il numero degli orari delle visite via SKYPE, e l'andamento delle relazioni dei prigionieri. Si poteva individuare due tipi di gruppi.

Al primo gruppo appartengono quei prigionieri, che fino a questo punto non potevano mantenere il contatto con i loro familiari. Soprattutto quei prigionieri, che provengono da un ceto sociale inferiore, da una famiglia in situazione di molteplice difficoltà, hanno commesso un delitto già più volte. La loro famiglia non ha la possibilità finanziaria di poter mandargli alcuna sovvenzione, e non li può visitare. Per loro le difficoltà causate dalla pandemia che portavano con se la soluzione del contatto via SKYPE, portavano un vantaggio, potevano parlare con i loro familiari in questo modo. Nel caso delle famiglie con piccoli bambini era una grandissima cosa che il genitore poteva vedere il piccolo, oppure nel caso di un familiare malato, non capace di viaggiare. Per le esperienze positive sempre più famiglie scelgono questa forma del sostenimento del contatto che prima la situazione coronavirus. La maggior parte delle famiglie può far impiantare la connessione internet.

All'altro gruppo appartengono quei prigionieri, che anche prima la pandemia avevano un stretto contatto con la famiglia. Qui si osserva l'altra estremità, questi prigionieri sopportano male la mancanza del contatto diretto.

Oltre la visita via plexiglas, per i prigionieri di buon comportamento era permesso la visita familiare. Qui è permesso il contatto fisico, i prigionieri possono abbracciare i loro familiari, possono tenere in mano, baciare i figli. Tutto questo naturalmente con il mantenimento delle maggiori prescrizioni di sicurezza e sotto sorveglianza. Qui arrivavano soprattutto le famiglie con piccoli bambini, o molti bambini, era commovente vedere padri che vedevano i propri figli per la prima volta o dopo mesi. L'organizzazione di queste visite richiede maggiori provvedimenti di sicurezza da parte dell'istituto, ma ne vale la pena, perché è tanto valoroso per i prigionieri che osservano di più le regole.

Secondo il collaboratore dell'istituto c'era sempre una grande esigenza per questi tipi di incontri, perché per molti prigionieri la pena maggiore è la mancanza dei familiari, dei

loro cari. Nella situazione attuale è un grandissimo aiuto da parte degli istituti assicurare la possibilità degli incontri SKYPE.

Oltre le restrizioni i prigionieri soffrono anche dall'incertezza del mondo al di là del carcere, stanno in ansia per la famiglia, colgono ogni occasione per rimanere parti vivi della famiglia nel quale ricevono un aiuto da parte dell'istituto. Possono avere carta da lettera, matite colorate perché molti mandano dei disegni ai propri figli, molte volte sono i bambini a colorire i disegni monocromi rimandandoli al genitore. I prigionieri sfruttano ogni possibilità per poter sostenere il contatto.

Nell'istituto si svolgono più programmi che aiutano i prigionieri a sostenere il contatto con la famiglia questi programmi variano da istituto a istituto, per esempio, preparazione di foto natalizie scrivere una favola propria oppure preparare un CD musicale per la famiglia, per i bambini. Tutto sommato possiamo dire, che sia nel caso di un condanno breve o a lungo termine, è molto importante se il prigioniero ha dietro a sé una famiglia che lo sostiene sia dal punto di vista finanziario sia dal punto di vista sentimentale in molti casi può essere la chiave della reintegrazione, per questo l'istituto deve trovare il giusto equilibrio tra soddisfare le restrizioni e assicurare il diritto di sostenere un contatto dei prigionieri.

Riassunto sulla base delle esperienze possiamo constatare che l'organo penitenziario nonostante la situazione della pandemia persiste nel compiere i suoi compiti elaborati e determinati dalle leggi al massimo nell'interesse del quale ha ripensato delle vecchie pratiche o ne ha create delle nuove.

Senza dubbi L'anno 2020 per la situazione pandemica creatasi in conseguenza dell'infezione COVID-19 ha messo davanti a nuove sfide gli istituti penitenziari. Malgrado tutto ciò l'organo penitenziario ungherese non solo assistiva alla lotta contro la pandemia ma assicurando i diritti fondamentali dei suoi prigionieri ha eseguito tutti i cambiamenti legislativi rigorosi che molte volte si cambiavano in breve termine ha realizzato i suoi compiti quotidiani con un'umiltà, costanza, professionalità esemplare.

L'adattamento coerente alle norme legali ha imposto a tutti gli istituti penitenziari numerosi compiti extra nell'organizzazione del lavoro nell'isolamento dei prigionieri contagiati. Si doveva ristrutturare interi istituti, si dovevano creare dei protocolli professionali, norme, provvedimenti prescrizioni, ordini. Si doveva in continuazione informare il personale, i prigionieri, i familiari.

Oltre le prescrizioni e le raccomandazioni cercavano di utilizzare le tecniche più nuove nel campo della disinfezione crescendo l'efficacia della prevenzione.

Tutto sommato possiamo constatare che l'organo penitenziario con le possibilità tecniche osservando massimamente i diritti fondamentali e speciali dei prigionieri (all'interno dell'istituto) ha realizzato il compimento quotidiano dei suoi compiti e ha assistito al lavoro della lotta contro la pandemia.

Anche i prigionieri hanno dimostrato un adeguamento esemplare nel compiere i provvedimenti. Nonostante che la loro libertà fosse limitata ulteriormente e che soffrivano dall'incertezza del mondo al di là del carcere e l'ansia per i familiari.

Per eseguire i compiti con efficacia, il Consiglio d'operazione creata per coordinare la lotta contro la pandemia, dal sette marzo cinque volte ha pubblicato dei progetti di misure a livello locale e centrale e protocolli professionali secondo le esigenze e attualità per dare sostegno agli organi penitenziari. Hanno elaborato per essi anche delle istruzioni per prevenire la diffusione del contagio, oppure le misure necessarie nel caso di contagi. Il consiglio ha garantito un vasto serie di attrezzi e sistema di misure adottabili, ha reso possibile tra gli organi penitenziari e gli organi di protezione civile e forze armate. Hanno istruito il personale sulle misure e gli obblighi compresi nell'ordinamento del Centro Nazionale Sanitario. Hanno deputato le persone da contattare, che tengono il contatto dal punto di vista sanitario e pandemico con il dipartimento sanitario del competente ufficio governativo della provincia, con il medico di turno e gli organi del pronto soccorso della zona.

Il sette marzo duemila venti similmente agli istituti sanitari e sociali sulla base della misura del Consiglio di operazione contro la pandemia covid, anche gli istituti penitenziari hanno sospeso le licenze per uscire o lasciare l'istituto per breve tempo per i prigionieri, hanno sospeso anche l'eseguire dei casi prima autorizzati, ancora non iniziati. Queste misure erano provvisorie, erano necessari per prevenire l'epidemia. Così l'organo penitenziario ha escluso la possibilità che quelli che ritornano da fuori l'istituto possano portare dentro il virus, mettendo in pericolo il personale e la collettività dei prigionieri.

Dal sette marzo duemila venti seguendo il protocollo del Centro Sanitario Nazionale relativo al contagio del virus, l'organo penitenziario ha amministrato la protezione della salute dei prigionieri e il personale e la prevenzione del contagio da compito rilevato nelle carceri ungheresi.

Per l'attuale situazione epidemica sono entrati in vigore le seguenti misure di prevenzione provvisorie. Rispettando la situazione pandemica. Fino ad ulteriori provvedimenti i prigionieri possono ricevere un visitatore una volta alla settimana, la visita può durare da trenta a sessanta minuti. Non c'è possibilità di contatto fisico tra visitatori e prigionieri.

Sono sospesi le visite di famiglia, per evitare l'infezione per gocce i prigionieri e i loro familiari possono incontrarsi in una sala creata proprio per questo scopo solo attraverso un plexiglas. I prigionieri possono ricevere al massimo due visitatori a volta. Per conservare la salute dei familiari, i prigionieri sono invitati di non chiedere la visita di un familiare di età sopra i sessant'anni o di bambini o di familiari con una malattia. Gli istituti penitenziari per sostituire le visite personali garantiscono possibilità di tenere contatto via SKYPE e via telefono. Hanno limitato la cerchia delle persone che possono entrare nelle carceri, non possono più entrare i sacerdoti delle varie chiese e persone civili che hanno partecipato alla cura psichica dei prigionieri, a compiti pastorali, missionari. Anche i professori, che tenevano dei corsi di formazione per loro devono sospendere la loro attività provvisoriamente. Le carceri si sono preparati -secondo la situazione pandemica - ad introdurre nuove misure necessarie. Anche oggi in tutti gli istituti penitenziari si svolge la continua disinfezione di attrezzi, delle superfici, il personale è stato attrezzato di attrezzi da protezione, di mezzi senza tatto (per esempio termometri digitali). Sia per il personale, sia per i prigionieri viene sempre chiamata l'attenzione per rispettare le regole d'igiene preventive, è garantita la possibilità di lavare o disinfettare le mani più volte al giorno. Sia i prigionieri, sia i loro familiari ricevono sempre delle informazioni aggiornate sulle misure introdotte che si adattano sempre all'attuale situazione pandemica. Le informazioni sono raggiungibili anche sul sito ufficiale dell'organo penitenziario nazionale.

Dal ventiquattro marzo duemila venti l'organo penitenziario nazionale ha creato dei call-center informativi in ogni carcere ungherese. I prigionieri e i familiari erano stati informati continuamente sui provvedimenti restrittivi e preventivi attuati provvisoriamente in relazione alla pandemia coronavirus, lo scopo dei call-center nuovamente istituiti e di facilitare l'informarsi veloce e autentico.

Il trenta marzo duemila venti il quartiere generale penitenziario ha ordinato la disinfezione preventiva di tutti gli istituti penitenziari ungheresi. I lavoratori e i prigionieri hanno eseguito la disinfezione generale dei trenta carceri ungheresi hanno collaborato circa tremila cinquecento persone. Per disinfettare più di undicimila locali hanno utilizzato ottantacinque mila litri di disinfettanti e dodici mila vestiti di protezione hanno disinfettato anche le mura di protezione delle carceri e anche i luoghi comuni vicini i cancelli di sicurezza delle carceri. Hanno disinfettato all'interno dell'area custodita le strade i marciapiedi, i percorsi dei prigionieri i cortili da passeggiare i cortili da sport tutti i locali di occupazione e di alloggiamento. i locali del personale, gli attrezzi e tutti i veicoli in mantenimento degli organi penitenziari.

Molte vignette, poster informativi sul coronavirus usati nel paese sono stati prodotti nello stabilimento tipografico del carcere di Vác.

L'organo penitenziario nazionale ha creato una pagina web attraverso la quale i familiari possono mandare un pacco per i prigionieri. Per quelli che non possono usare questo sito dall'undici giugno duemila venti c'è possibilità di mandare dei soldi per utilizzo determinato rispettando le regole generali dell'invio soldi. Il prigioniero può usare questa è somma quando l'istituto assicura l'acquisto di qualche prodotto. Secondo le regole il prigioniero può ricevere dei soldi solo per obiettivi determinati oppure per un conto corrente.

Dopo la comparsa dei vaccini il 28 aprile 2021 anche nelle carceri ungheresi hanno iniziato la vaccinazione dei prigionieri. La vaccinazione viene eseguita dal personale sanitario dell'organo penitenziario. Ai prigionieri ungheresi sono stati somministrati dei vaccini Sinopharm di produzione cinese.

VIII. La gestione della situazione generata dal COVID al livello mondiale nelle carceri

AUSTRIA

Rispetto all'Ungheria la popolazione conta un milione di meno abitanti, ma il numero dei prigionieri è la metà, otto mila cinquecento. C'erano delle misure parallele, per esempio:

- hanno accelerato e semplificato la comunicazione nelle carceri,
- hanno creato un consiglio operativo,
- hanno cooperato con la difesa civica, come la camera dei avvocati,
- hanno consultato con gli esponenti d'istituti penitenziari di altri paesi dell'Unione Europea.

Dal febbraio 2020 hanno introdotto altre misure:

- udienza via video conferenza,
- una quarantena di quattordici giorni per i nuovi prigionieri.

Con la crescita di nuovi casi, il Ministero di Giurisprudenza ha ordinato delle restrizioni, per esempio:

- divieto totale della visita, ma hanno aumentato le possibilità di sostenere contatto via SKYPE e telefono.

Nel caso quando un prigioniero non poteva permettersi i costi del telefono, l'istituto ha assunto il costo. Una grande differenza alla pratica ungherese, che il 22 marzo è entrata

in vigore una nuova legge che permetteva per i prigionieri non pericolosi e condannati a meno di 3 anni di carcere, non devono entrare in prigione per cominciare la condanna, fino che le restrizioni rimangano in vigore.

Una prescrizione importante e fondamentale era di prevenire il virus, indossare la mascherina che copri la bocca e il naso. Dal primo aprile era obbligatorio per il personale, la differenza rispetto al regolamento ungherese, i prigionieri dovevano portare la mascherina per altre 4 settimane dopo la quarantena, non solo nella loro cella. Similmente all'Ungheria, i prigionieri hanno partecipato alla produzione delle mascherine, hanno prodotto 5000(mila) mascherina per settimana per organizzazioni in necessità. Hanno riconosciuto che l'unica soluzione accanto alle misure rigorose, la riduzione del numero dei prigionieri. Il governo austriaco ha introdotto le misure seguenti:

- se la sentenza è meno di tre anni di detenzione, la pena non deve essere eseguita, eccetto se il delitto è di carattere sessuale o violento,
  - non poteva iniziarsi l'esecuzione della pena nel caso di infezione in corso o con una relazione diretta con una persona contagiata,
  - Le udienze e gli interrogatori venivano tenute solo via digitale o audio conferenza,
  - i prigionieri non potevano ricevere le lettere in forma originali, ma solo fotocopiate (anche le foto), e solo dopo tre giorni dell'entrata.
- Questa restrizione era in vigore anche in Ungheria.
- ricevere un pacco era assolutamente vietato.

FRANCIA

E un paese dove la popolazione è molto più alta, anche i prigionieri sono più numerosi, 62 000 (sessanta due mila). Dal diciotto marzo, i prigionieri nuovamente accolti erano sottoposti a un'analisi medica, dovevano riempire un questionario da dove sono arrivati. Se hanno avuto un contatto con una persona contagiata, se hanno avuto alcuni sintomi. Sulla base di queste informazioni li hanno categorizzati in diversi gruppi di rischio, hanno isolato i prigionieri in queste categorie. Hanno passato alla videochiamata. A differenza dell'Ungheria hanno vietato completamente il contatto con i visitatori nel caso dei gruppi più a rischio, ma non per tutti, gli altri prigionieri avevano la possibilità di ricevere un visitatore. Il primo caso di morte era il diciassette marzo. Il 24 marzo il governo francese ha annunciato di liberare 5000 (mila) prigionieri che sono stati condannati per delitti meno gravi, se si comportavano bene, e la pena stava per finire. Hanno liberato anche quelli che

avevano meno di un mese e soffrivano da una malattia, ma non il COVID. Per evitare il sovraffollato nelle carceri, dovevano posporre l'entrata in carcere, ma solo per quelli che avevano una pena di breve termine.

I numeri dei prigionieri si è diminuito di 8000 persone a cause delle liberazioni e le prolungazioni. Il governo francese ha sottolineato che i diritti fondamentali sono garantiti, non sono offesi.

ITALIA

Il numero dei contagiati e casi mortali si è aumentato in modo critico, rispetto agli altri paesi dell'Unione Europea. La popolazione d'Italia è di 60 milioni, e il numero dei prigionieri è di 53 mila. Le restrizioni e i divieti sono stati introdotti nel marzo di 2020. Hanno sospeso le forme personali di visita, i prigionieri potevano sostenere la relazione solo via telefono e a distanza. Le misure hanno provocato dei forti sentimenti e reazioni, e per questo ci sono state delle rivolte in più istituti, per esempio, a Modena. Francesco Basentini, il comandante delle carceri italiane ha riferito che i prigionieri hanno fatto fuoco, hanno distrutto l'arredamento, hanno rapinato nel dipartimento sanitario, hanno rubato dei medicinali, molti hanno preso una dose eccessiva.

Hanno cercato di diminuire il numero dei prigionieri, e il sovraffollamento in modo di lasciare 3 mila prigionieri in custodia di reintegrazione.

Il primo caso mortale era un prigioniero di 76 anni, che è stato curato nell'ospedale di Bologna.

GLI STATI UNITI

La popolazione degli Stati Uniti è di 232 milioni, e il numero dei prigionieri è 2,3 milioni. Gli stati membri hanno preso diverse misure, ma la pratica era unitaria nel divieto del contatto diretto con i visitatori, hanno sospeso il trasporto dei prigionieri, e hanno preso restrizioni che riguardavano il personale. Hanno cercato di compensare i divieti, e hanno aumentato la durata delle telefonate permesse, da 300 a 500 minuti, e le hanno fatte gratuite.

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL¹

Büntetőjog, büntetőeljárás jog, kriminológia

Bakonyi Mária: *A beismerő vallomás fonákja és színe: a kényszertől a konszenzusig.* Caeta Könyvkiadó, Budapest, 2021.

Blaskó Béla – Hollán Miklós – Madai Sándor – Pallagi Anikó – Polt Péter: *Büntetőjog: Különös rész I.* Rejtjel, Budapest, 2021.

Boda József – Tóth Nikolett Ágnes (szerk.): *50 éves a rendészeti felsőoktatás.* Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021.

Gál István László: *A magyar állam titkainak büntetőjogi védelme.* Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021.

Polt Péter (szerk.): *150 éves az ügyészség: Fejezetek az ügyészi szervezet történetéből 1871-2021.* Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2021.

Polt Péter: *Törvény és igazság: válogatott beszédek, tanulmányok, dokumentumok a modern ügyészségről (2000-2020).* Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021.

Polgári jog, polgári eljárásjog, közigazgatási jog, egyéb

Általános közigazgatási rendtartás, közigazgatási perrendtartás. Novissima Kiadó, Budapest, 2021.

Bodnár Eszter – Pozsár-Szentmiklósy Zoltán (szerk.): *Alkotmányos tanok I-II.* HVG-ORAC, Budapest, 2021.

Buzás Péter – Péterfalvi Attila – Révész Balázs (szerk.): *Magyarázat a GDPR-ról.* Wolters Kluwer, Budapest, 2021.

¹ Összeállította: Jónás Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet.

Christopher Andrew: *Titkos világ: a hírszerzés története*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2021.

Dezső Attila (szerk.): *Nagykommentár a közbeszerzési törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2021.

Gelencsér Dániel – Selnicean László: *Uniós polgári eljárásjogi vívmányok a társadalmi fenntarthatóság szolgálatában*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020.

Gombos Katalin – Sziebig Orsolya Johanna (szerk.): *Az Európai Uniós környezetvédelmi szabályozás legújabb irányai*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021.

Hegedűs Andrea: *Polgári jog: családjog*. R.I.M.Á.K. Kiadó, Budapest, 2021.

Jany János: *A világ jogrendszerei: civilizációelmélet és jogtudomány*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021.

Siklósi Iván: *Római magánjog I-II*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2021.

Sonnevend Pál – Bodnár Eszter (szerk.): *Az Emberi jogok Európai Egyezményének kommentárja*. HVG-ORAC, Budapest, 2021.

Székely László: *Az ember mint jogalany a Ptk. Második Könyvében*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2021.

DORANG ZSANETT¹

FOLYAMATOS KOMPROMISSZUMKÍSÉRLET A KUMULÁCIÓ ÉS AZ ABSZORPCIÓ CSATÁJÁBAN: AZ ÖSSZBÜNTETÉS²

1. Bevezetés

Az összbüntetés megosztó és ellentmondásokkal teli jogintézmény, mellyel kapcsolatos problémák minden törvényi változtatással újra és újra felvetődnek.³ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) tovább szigorította a jogintézménnyel kapcsolatos szabályokat, valamint a bevezetése újabb problémákat vetett fel.

Egyértelműen kijelenthető, hogy az összbüntetés nem újkeletű jogintézmény, már a Csemegi kódex óta ismert hazai jogunkban⁴, mégis igen sok problémakört vet fel.

Az Alkotmánybíróság több ízben is foglalkozott az összbüntetés kérdésével, mely jól mutatja, hogy a jogintézménnyel kapcsolatos problémáknak alkotmányos dimenziója is felmerült. Alkotmányos rangra emelkedett – a jogbiztonságból fakadó egyértelműség követelményének a vizsgálata kapcsán – a jogintézmény és a halmazat szabályainak egymáshoz való viszonya. Ezen kívül a Btk. – azaz a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Btk.) szabályait a jogintézmény kapcsán szigorító új büntető törvény – hatályba lépésével összefüggésben az Alkotmánybíróságnak a jogbiztonságból levezethető visszaható hatályra tekintettel is alkotmányos felülvizsgálatot kellett lefolytatnia a jogintézménnyel kapcsolatban.

2. Az összbüntetés célja

Az összbüntetés célja az, hogy a terheltet utólag olyan helyzetbe hozza, mintha a különböző eljárásokban elbírált cselekményeit a Btk. különböző szabályainak megfelelően egy eljárásban elbírálva halmazati büntetéssel sújtották volna.⁵ A halmazati büntetés kiszabására

1 joghallgató, KRE ÁJK

2 A XXXV. OTDK díjazott dolgozata.

3 FICSÓR Gabriella: *Összbüntetésbe foglalás a 10/2018. (VII. 18.) AB határozat után*. Büntetőjogi Szemle, 2018/1. sz. 45.

4 10/2018. (VII. 18.) AB határozat, Indokolás [26]

5 Uo., Indokolás [28]

csak akkor van lehetőség, ha a bíróság egy eljárásban bírálja el az elkövető bűncselekményeit. De a gyakorlatban ez nem mindig lehetséges.⁶

Az összbüntetés olyan speciális meghatározása a büntetésnek, mely esetében nem alkalmazhatóak a büntetéskiszabási elvek. Mindebből következik, hogy nem a klasszikus értelemben vett büntetéskiszabásról van szó.⁷ Ugyanakkor mégis az összbüntetési ítélet lesz az, amely meghatározza a szabadságvesztés tartamát, amelyet az elítélt letölteni köteles.

3. A 2016-ban felmerülő alkotmányjogi kérdések bemutatása a 3116/2016. (VI. 21.) AB határozaton keresztül

Az alkotmányossági kérdés a Btk 94. §-a tekintetében merült fel. Az Alkotmánybíróság azt vizsgálta meg, hogy e szakasz valóban normakollíziós problémákat vet-e fel, és ha igen, akkor az oly mértékben feloldhatatlan-e, hogy az már a jogbiztonságot és így az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdését sértene. Továbbá, hogy e rendelkezés sérti-e az Alaptörvény C) cikk (1) bekezdés szerinti hatalommegosztás, 25. cikk (1) bekezdés szerinti bírói függetlenség elvét, és a XV. cikk (2) bekezdésében meghatározott hátrányos megkülönböztetés tilalmának az elvét.⁸

3.1. Normavilágosság követelménye

Az indítványozó állítása szerint a Btk. 94. § első és második mondata ellentétes egymással, és ezért sérti az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése szerinti jogbiztonságból levezethető normavilágosság követelményét.

A 94. § első mondata kimondja, hogy *„az összbüntetés tartamát úgy kell megállapítani, mintha halmazati büntetést szabnának ki.”* A második mondat – az indítványozó álláspontja alapján – azonban akadályozza az első mondat alkalmazását, amikor azzal ellentétes megállapításokat tesz: *„az összbüntetés tartamának azonban el kell érnie a legsúlyosabb büntetésnek és a rövidebb büntetés vagy büntetések egyharmad részének összegeként számított tartamot, de az nem haladhatja meg a büntetések együttes tartamát.”*⁹

6 BELOVICS Ervin: *Büntetőjog I. Általános Rész.* HVG-ORAC, Budapest, 2017. 593–594.

7 Uo., Indokolás [22]

8 3116/2016. (VI. 21.) AB határozat

9 Uo., Indokolás [8], [14]

Az indítványozó meglátása szerint ugyanis azért, hogy a jogalkotó a halmazattól eltérően határozta meg az összbüntetés alsó határát, lehetetlenné teszi a jogalkalmazók számára, hogy úgy állapítsák meg az összbüntetés tartamát, mintha halmazati büntetést szabnának ki.¹⁰ Továbbá kifejti, hogy nincsen rá elfogadható ok, hogy miért nem lehetséges a rövidebb tartamú büntetések egyharmad részén túli elengedése, ha így ténylegesen lehetséges lenne a hátrányok kiküszöbölése – mely a külön-külön eljárásokból való elítélésből fakadt – és az elítélt olyan helyzetbe hozatalára, mintha halmazati büntetést szabtak volna ki vele szemben.¹¹

Az Alkotmánybíróság az indítványt nem tartotta megalapozottnak és elutasította. Azzal indokolta, hogy a „jogalkotó szándéka nem terjedt ki arra, hogy az összbüntetés kiszabásakor az eljáró bíróságok ugyanúgy járjanak el, mintha halmazati büntetést alkalmaznának.” Elismerték, hogy a jogalkotó a 94. § „első mondatában az összbüntetéshez hozzárendelte a halmazati büntetés szabályait.” De kifejtették, hogy a második mondat pont, hogy az elsőtől való kifejezett eltérést rögzít a szabályozásban.¹² Tehát álláspontjuk szerint a jogalkotónak nem állt szándékában sem a régi, sem a hatályos Btk. megalkotásakor, hogy az „összbüntetés kiszabásakor az eljáró bíróságok ugyanúgy járjanak el, mintha halmazati büntetést szabtak volna ki.” Mindezek alapján, pedig nem észlelt az Alkotmánybíróság egy belső ellentmondást a 94. § értelmében.¹³

Én azon a véleményen vagyok, hogy nem található ellentmondás a két mondat között, az első mondat – amely a halmazati büntetésre utal – a főszabály. A második mondat az, amely a kivételt képezi, ha a rövidebb tartamú büntetések maximum kétharmad részének elengedése folytán el kell térni. Ez egyeztethető össze vélekedésem szerint legjobban a jogintézmény céljával és rendeltetésével. Ha az a cél, hogy az elítélt olyan helyzetbe kerüljön, mintha cselekményeit egy eljárásban bírálták volna el és ezáltal vele szemben halmazati büntetést szabtak volna ki, akkor alapnak a halmazati büntetés rendelkezéseit kell tekinteni, természetesen addig a pontig, amíg az összbüntetés különös szabályai nem írják felül azokat.

3.2. Hatalommegosztás és a bírói hatalom elve

Az indítványozó abban látta a hatalommegosztás és a bírói hatalom elvének sérelmét, hogy

10 Uo., Indokolás [8]

11 Budapest Környéki Törvényszék 20. Bpk.14/2016/2. szám

12 3116/2016. (VI. 21.) AB határozat, Indokolás [30]–[31]

13 MÁROK Soma: *Az Alkotmánybíróság határozata az összbüntetésről*. Jogesetek Magyarázata, 2018/2. 14.

a törvényhozó az összbüntetés legkisebb mértékének számítási módját is meghatározta, a tételkeret alsó és felső határán kívül. Ezzel megakadályozva a kisebb súlyú bűncselekmények tekintetében a büntetés kétharmad részét meghaladó elengedést. Mellyel a jogintézmény célja, a büntetésiskizabási elveknek megfelelő büntetések megállapítása és így az egyéniesítés válik lehetetlenné.¹⁴

Az Alkotmánybíróság ismertette a hatalmi ágak elválasztásával kapcsolatosan kialakult gyakorlatát, majd megállapította, hogy a támadott rendelkezés törvénybe iktatásával valóban szűkült a bírói mérlegelés mértéke az összbüntetéssel összefüggésben. Azonban e számítási szabály bevezetése nem oly mértékű korlátozás, amely sértené a hatalommegosztás és a bírói hatalom elvét. A számítási szabály ugyanis az összbüntetés jogintézményének funkciójából és jellemzőiből levezethető, a jogalkotó által szem előtt tartott büntetőpolitikai célokkal összhangban álló korlátozást valósít meg a büntetésiskizabás keretében érvényesülő bírói mérlegelésnek. Az ítélezési hatalom kizárólagossága továbbra is a bíróságok kezében maradt. Ennél fogva az indítvány ezen részét is elutasították.¹⁵

Alapvetően egyetérttek azzal, hogy a 94. §-ban meghatározott szabályozás nem korlátozza oly mértékben a bírói hatalmat, hogy az már alkotmány sértő volna. De én hiányoltam az Alkotmánybíróság indokolásából, hogy ezen számítási szabály hogyan vezethető le az összbüntetés funkciójából és jellemzőiből, ugyanis amit e körben tett, az egy megállapítás.

3.3. Hátrányos megkülönböztetés tilalma

Az indítványozó bíró álláspontja szerint úgy sérül a hátrányos megkülönböztetés tilalma, hogy azon terhelt, akinek büntetendő cselekményeit külön-külön eljárásban elbírálva utóbb összbüntetésbe foglalták és annak tartamát a 94. § alapján határozták meg, hátrányosabb helyzetbe kerül, mintha cselekményeit egy eljárásban elbírálva halmazati büntetéssel sújtották volna.¹⁶

Az Alkotmánybíróság a gyakorlatához híven először azt vizsgálta, hogy a két csoport homogénnek tekinthető-e. Az érintett elkövetők közös jellemzője, hogy mindannyian több bűncselekményt követtek el, viszont a felelősségre vonásuk tekintetében különböznek aszerint, hogy cselekményeiket egy vagy több büntetőeljárásban bírálták el. *A büntetőeljárás törvény értelmében az, hogy valamely terhelt cselekményeit egy vagy több büntetőeljárásban bírálták el, objektív ismérvektől (pl. az elkövetés helye és időpontja, a felderítés*

14 3116/2016. (VI. 21.) AB határozat, Indokolás [42]

15 Uo., Indokolás [46]–[48]

16 Uo., Indokolás [49]

*körülményei) függ.*¹⁷ Az állami büntető igény érvényesítése, továbbá a társadalmi érdek megkívánja, hogy a felderítést követően a terhelt által elkövetett bűncselekményeket a lehető leghamarabb, akár külön eljárásokban bírálják el. Ezen helyzet fennállásakor, elesve a halmazati büntetéstől, az elítélt hátrányosabb helyzetbe kerül. E hátrány korrigálására hivatott az összbüntetés jogintézménye, utólag megteremtve azon helyzetet, mintha a terhelt cselekményeit egy eljárásban bírálták volna el. Mindezek alapján az összbüntetés mindenképpen kedvezmény az elítélt számára.¹⁸ Ugyanakkor az összbüntetés „*nem alkalmas arra – és nem is célja –, hogy a büntetéskiszabás szempontjából az alkalmazásával érintett elítéltet teljesen azonos helyzetbe hozza azokkal, akikkel szemben halmazati büntetést szabtak ki.*” Erre tekintettel az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy nem homogén csoportokról van szó, ezért elutasításra került az indítvány ezen része is.¹⁹

Az összbüntetés és a halmazati büntetés tartamának meghatározása során a jogalkalmazónak eleve más tételkeret között kell mozognia. Ami önmagában nem lenne probléma, hiszen az összbüntetés tekintetében már elbírált cselekményekről van szó, amelyek esetében már mérlegelték a Btk. 80. §-ban meghatározott büntetéskiszabási elveket.²⁰ Azonban véleményem szerint nem szabadott volna a jogalkotónak ily mértékben szűkíteni a jogalkalmazók mérlegelési lehetőségét az összbüntetés megállapításánál, és nem azért, mert alkotmányellenes volna, hanem mert a halmazati és az összbüntetési szabályok között összhangnak kell lenni. Az alapvető jogok biztosa korábban a „három csapással” kapcsolatban felhívta a figyelmet arra, hogy a halmazati és az összbüntetési szabályok összhangjának hiánya a jogbiztonság sérelmét is okozhatja.²¹

Az Alkotmánybíróság a 23/2014. (VII. 15.) AB határozatban a „három csapással” összefüggésben a következő megállapítást tette: „*Az alaptörvény-ellenesség abban áll, hogy a jogalkotó nem teremtette meg maradéktalanul azokat a büntető anyagi jogi, illetve eljárásjogi feltételeket, amelyek lehetővé tennék, hogy – a terhelték eljárási pozíciójától függetlenül, tehát attól függetlenül, hogy a cselekményeiket egy vagy több eljárásban bírálják el – azonosak legyenek a büntetéskiszabási feltételek.*”²² Továbbá az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy több tényező is befolyásolhatja azt, hogy a bűncselekményeket egy vagy több eljárásban bírálják el. Az ügyek egyesítése is célszerűségi alapokon nyugszik, mely csak egy lehetőség

17 Uo., Indokolás [54]

18 Uo., Indokolás [55]

19 Uo., Indokolás [56]–[57]

20 MÁROK S.: i. m. 16.

21 Alapvető jogok biztosának AJB-5138/2013. számú jelentése

22 23/2014. (VII. 23.) AB határozat, Indokolás [54]

a bíróság számára. Ezek alapján pedig arra a következtetésre jutott a testület, hogy az elkövető által nem látható előre, hogy bűncselekményei egy vagy több eljárásban kerülnek elbírálásra és így a szigorúbb halmazati szabályokat alkalmazzák-e rá, vagy a végrehajtandó szabadságvesztéseit utóbb összbüntetésbe foglalhatja. Ezáltal képes az „elkövetők esetleges eljárásjogi pozíciója megteremteni annak a lehetőségét, hogy ne azonos büntetőjogi fenyegetettséggel nézzenek szembe, amely kiszámíthatatlanná és az elkövetők számára előre nem láthatóvá teszi a Btk.” rendelkezéseit.²³ Én nem kívánom a két helyzetet egy lapon kezelni, hiszen egyértelmű, hogy a kötelező életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása nem mérhető azzal a helyzettel, hogy az összbüntetésnél nem lehet a rövidebb tartamú szabadságvesztések tekintetében kétharmad résznél többet elengedni. Ezért is vagyok azon a véleményen, hogy az összbüntetés jelenlegi szabályozása nem alkotmányellenes. Pusztán az nem volt számomra világos, hogy az Alkotmánybíróság miért tért el az általa korábban megállapítottaktól,²⁴ amikor kimondta, hogy „*a büntetőeljárás értelmében az, hogy valamely terhelt cselekményeit egy vagy több büntetőeljárásban bírálják el, objektív ismérvektől (pl. az elkövetés helye és időpontja, a felderítés körülményei) függ.*” Természetesen az elkövetés helye meghatározza, hogy mely bíróság lesz illetékes lefolytatni az eljárást,²⁵ de az, hogy az adott bűncselekményeket mikor deríti fel a nyomozóhatóság, vagy hogy a bíró célszerűnek látja-e egyesíteni az ügyeket, véleményem szerint nem objektív ismérvektől függ.

3.4. Nem is lenne lehetőség a teljes kiküszöbölésre?

Az Alkotmánybíróság azt állította, hogy „*a jogalkotó szándéka nem terjedt ki arra, hogy az összbüntetés kiszabásakor az eljáró bíróságok ugyanúgy járjanak el, mintha halmazati büntetést alkalmaznának.*”²⁶ Ez így is helyes? A német jog nem ismeri olyan elkülönülten az összbüntetést és a halmazati büntetést, mint a magyar jog, mivel utólagosan is a halmazati szabályokat alkalmazzák az elítéltre.²⁷ A halmazat tekintetében az aszperáció elvét ismerik, vagyis a büntetést a legsúlyosabb bűncselekmény alapul vételével szabják ki, de lehetőség van ezen tartam bizonyos mértékű növelésére.²⁸ A halmazati büntetés a német

23 Uo., Indokolás [47], [53]

24 MÁROK S.: i.m. 16–17.

25 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 21. § (1)

26 3116/2016. (VI. 21.) AB határozat, Indokolás [31]

27 Austria, Egmont Foregger, and Eugen Serini. 1984. Strafgesetzbuch: StGB. Wien: Manz. § 55–56

28 Jürgen BAUMANN – Ulrich WEBER – Wolfgang MITSCH: *Strafrecht: Allgemeiner Teil Lehrbuch*. 11. neubearb. Aufl. Bielefeld: Verlag Ernst und Werner Gieseking, 2003. 816–817.

szabályok szerint sem haladhatja meg a büntetések összegét. Valamint a határozott ideig tartó szabadságvesztés esetén a 15 évet és a pénzbüntetés tekintetében a 720 napi mértéket. Ha a büntetés az egyik bűncselekmény tekintetében életfogytig tartó szabadságvesztés, akkor halmazati büntetésként azt kell megállapítani. Továbbá, a magyar szabályokkal megegyezően, figyelembe kell venni az elkövető személyét és az egyes bűncselekményeket összességében.²⁹ Ami viszont nagy eltérés, hogy nem csak a végrehajtandó szabadságvesztést lehet Németországban összbüntetésbe foglalni, hanem a felfüggesztett szabadságvesztést, a próbaidőt és a pénzbüntetést is.³⁰ Ha az elítélt a próbaidő alatt újabb büntetendő cselekményt követ el, akkor a bíróság visszavonhatja a felfüggesztést, és a büntetés végrehajtását rendelheti el. Arra is figyelnie kell az elkövetőnek, hogy ha még a próbaideje előtt követett el más büntetendő cselekményt, amelyre kiszabott büntetés végrehajtását szintén felfüggesztik, akkor ezen tartamok az összbüntetésbe foglalás révén sem léphetik túl a büntetés maximális tartamát, különben a bíróság a büntetés végrehajtását rendeli el.³¹ Azáltal, hogy a német jogban a halmazati szabályokat alkalmazva nem csak a végrehajtandó szabadságvesztést lehet összbüntetésbe foglalni, nemcsak hogy teljesen azonos helyzetbe képesek hozni azon elítéltek körét, akiknek a büntetendő cselekményeit egy eljárás helyett több eljárásban bírálták el, de azt is biztosítják, hogy az elkövető ne részesüljön előnyben a külön-külön elbírálásokból fakadóan. Ugyanis a külön-külön eljárásokban történő elítélés csak végrehajtandó szabadságvesztések kiszabása esetén jelentkezik hátrányként az egy eljárásban történő elítéléshez képest. A külön-külön elítélések esetén azonban előfordulhat, hogy éppen emiatt mondjuk csak több felfüggesztett szabadságvesztésekre ítélik az elkövetőt, míg halmazati büntetés esetén, egyszerre elbírálva a bűncselekményeit, nagyobb valószínűséggel szabtak volna ki végrehajtandó szabadságvesztést.³²

4. Az időbeli hatály problematikája

A vizsgálat tárgya a visszaható hatály tilalma, nevezetesen az, hogy a Btk. – egyébként szigorúbb összbüntetési szabályait – mely esetekben lehet az alkotmányos tilalom sérelme nélkül alkalmazni. Ugyanis a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény hatálybalépéséhez kapcsolódó átmeneti rendelkezésekről és egyes törvények módosításáról

29 Austria, Egmont Foregger, and Eugen Serini. 1984. Strafgesetzbuch: StGB. Wien: Manz. § 54. (1)–(2)

30 Uo. § 54., 55., 58.

31 Uo. § 56f., 58.

32 SZÉKELY ÁKOS: *Az összbüntetés helyéről- helytelenségéről. A jogegység szolgálatában*: Kónya István ünnepi kötet. HVG-ORAC, Budapest, 2014.

szóló 2012. évi CCXXIII. törvény (a továbbiakban: Btkátm.) 3. §-a úgy rendelkezett, hogy amennyiben az összbüntetésbe foglalandó ítéletek közül legalább egy a Btk. hatálybalépését követően emelkedett jogerőre, az összbüntetés új, szigorúbb szabályait kell alkalmazni, tehát adott esetben olyan ítéletekre is, amelyek a régi Btk. hatálya alatt emelkedtek jogerőre.

A Btkátm. ismertetett szabálya a jogalkalmazás egy hosszú gyakorlatát foglalta jogszabályi rendelkezésbe. A gyakorlat azon alapult, hogy mivel az összbüntetés lehetősége a második jogerős ítélettel nyílik meg, ezért ezen időpontnak van jelentősége.³³ Az Alkotmánybíróság azonban – mint látni fogjuk – az összbüntetésbe foglalandó ítéletek jogerőre emelkedése időpontjának tulajdonított relevanciát, ezáltal megnyitva a lehetőségét és kötelezettségét is az összbüntetés tárgyában döntő bíróságok számára a Btk. 2. § (1)–(2) bekezdéseinek a figyelembe vételére.³⁴ Ennek a lehetősége természetesen csak akkor merülhet fel, ha az elkövető valamely büntetendő cselekményeit még a régi Btk. hatálya alatt követte el, azonban valamely bűncselekménye tekintetében az ítélet jogerőre emelkedése már a Btk. hatálybalépését követően történt meg.³⁵

4.1. A Btk. egyes kiemelendő szigorításai

A változások közül a legjelentősebb, hogy a Btk. szerint csak azon bűncselekményeket lehet összbüntetésbe foglalni, amelyek közül valamennyit az elkövető a „*legkorábbi elsőfokú ügydöntő határozat kihirdetését megelőzően*” követte el.³⁶ Ellenben a régi Btk. „*a legkorábban hozott ítélet jogerőre emelkedését megelőzően*” elkövetett büntetendő cselekmények tekintetében engedte meg.³⁷ E rendelkezés módosulásának a jelentősége abban nyilvánul meg, hogy az összbüntetésbe foglalás lehetősége jelentősen leszűkül. Bár valóban kedvezőtlenebb lenne az elkövetőkre nézve, de én – Tóth Mihály javaslatának megfelelően – a figyelembe jöhető ítéletek tekintetében vízvázalasztónak az elkövető ellen indult legkorábbi büntetőeljárás időpontját tartom a helyes meghatározásnak, mivel a mostani megfogalmazás esetében is elmondható, hogy nincsen visszatartó hatással az a tény az elítélre, hogy büntetőeljárás van ellene folyamatban.³⁸

33 2/2019. számú BJE határozat I.

34 10/2018. (VII. 18.) AB határozat, Indokolás [79]

35 CZÉDLI Gergő: Az új összbüntetési szabályok időbeli hatályáról. Büntetőjogi szemle, 2014/2. 7.

36 Btk. 93. §

37 Régi Btk. 92. §

38 TÓTH Mihály: *Remények és aggodalmak a negyedik Büntető Törvénykönyvünk bölcsőjénél*. Állam- és Jogtudomány 2011/4. 453–454.

A jogalkotó a 94. § megalkotásával megszüntette az abszorpció lehetőségét és az elengedés mértéke a kisebb súlyú bűncselekmények tekintetében a büntetések kétharmad részéig terjedhet. Álláspontom szerint e kétharmados szabály bevezetése nem indokolt. A teljes elengedésre eddig is csak a hosszabb tartamú, legalább 2-3 éves szabadságvesztés melletti néhány hónapos büntetések figyelmen kívül hagyásával került sor. A közel azonos súlyú büntetések összbüntetésbe foglalása során a gyakorlatban nem mutatkozott meg olyan szintű elengedés, amely indokolná ezen szabály bevezetését.

Szintén a 94. §-ból lehet kiolvasni, hogy már lehetőség van a kumulációra. Vagyis „az összbüntetés tartama megegyezhet a büntetések összegének tartamával.”³⁹ Ezen lehetőség törvénybe iktatása inkább látszatszigorításnak tűnik, hiszen a büntetések kumulálásával a jogintézmény lényege veszik el. Ilyen esetben az elítélt nem részesülne kedvezményben, csak egymás után tudná letölteni az eredetileg kiszabott büntetéseit.

4.2. A 10/2018. (VII. 18.) alkotmánybírósi határozat

Az indítványozó alkotmányjogi panasszal fordult az Alkotmánybírósághoz, mivel a bíróság elutasította az összbüntetésbe foglalás iránti indítványát a Btkátm. 3. §-ra hivatkozva.⁴⁰ A támadott szakasz a következőképpen hangzik: „*Ha az összbüntetésbe foglalandó ítéletek közül legalább egy a Btk. hatálybalépését követően emelkedett jogerőre, a Btk. 93–96. §-át kell alkalmazni.*”⁴¹ Eszerint, ha e rendelkezésben foglalt feltétel teljesül, a bíróságok a Btk. szabályai alapján kötelesek eljárni.⁴²

A jogbiztonságon kívül az Alaptörvény II. cikkében foglalt emberi méltósághoz való jog és a IV. cikk (2) bekezdése szerinti személyes szabadsághoz való sérelmét állította az indítványozó, mivel „a visszaható hatályú jogalkalmazás lehetőségének megteremtése éppen ezt teszi lehetővé.”⁴³ Továbbá utalt arra, hogy egy elítélt büntetésének tartama nem múlhat azon, hogy a bíróság mennyi idő alatt folytatja le az eljárást, majd mikor hozza meg a jogerős ítéletet, mert ez az elítélt szerencséjén és az az eljárás lefolytatására illetékes bíróság leterheltségén múlik, ez pedig sérti az emberi méltóságot.⁴⁴ A Btkátm. 3. § alkotmányelle-

39 10/2018. (VII. 18). AB határozat, Indokolás [33]

40 IV/986-0/2015. indítvány

41 Btkátm. 3. § 2018. július előtt hatályos állapota

42 10/2018. (VII. 18.) AB határozat, Indokolás [54]

43 IV/986-7/2015. indítvány

44 IV/986-0/2015. indítvány, IV/986-7/2015. indítvány

nességének megállapítása mellett az indítványozó kérte a Fővárosi Törvényszék ítéletének és a Fővárosi Ítéltábla végzésének megsemmisítését is, mivel alkotmányellenes.⁴⁵

Utóbbit az Alkotmánybíróság visszautasította, mivel az indítványozó nem fejtette ki, hogy miért ellentétes a Btkátm. 3. §-ával, és hogy azt a sérelmet hogyan idézi elő.⁴⁶

Az Alkotmánybíróság a támadott rendelkezés visszaható hatályának vizsgálata során megállapította, hogy: *„az ítélet jogerőre emelkedése, illetve annak időpontja ténykérdés. Így valamennyi olyan összbüntetési eljárásban, amikor az összbüntetésbe foglalandó ítéletek közül legalább egy ítélet 2013. július 1-jét megelőzően emelkedett jogerőre, megállapítható, hogy a Btkátm. 3. §-ában foglalt alkalmazási szabály a hatályba lépését megelőzően keletkezett tényekre alkalmazandó. Ilyen esetekben a Btkátm. kifogásolt 3. §-a tehát a hatályba lépését megelőzően keletkezett tényekhez fűz új, a korábban hatályos szabályozáshoz képest eltérő jogkövetkezményt azáltal, hogy meghatározza az ebbe a körbe eső ítéletekben kiszabott szabadságvesztés büntetés tartamának a megállapítására irányadó szabályt. A Btkátm. 3. §-a ezért tartalmilag visszaható hatályúnak minősül.”*⁴⁷

Önmagában a visszaható hatályú rendelkezés nem alkotmányellenes, viszont a Btk. a korábbi szabályokhoz képest számos pontban szigorodott, ezért az Alkotmánybíróság a támadott szakaszt megsemmisítette. Végezetül pedig az Alkotmánybíróság megemlíti, hogy a régi Btk. és a Btk. összbüntetésre vonatkozó szabályainak az értelmezése az időbeli hatállyal kapcsolatosan is az eljáró bíróságok, valamint a Kúria feladata.⁴⁸

A többségi döntés tekintetében viszont nem volt teljes az egyetértés, így íródott két különvélemény is dr. Salamon László és dr. Szívós Mária által.

4.3. A 10/2018. (VII. 18) számú AB határozathoz fűzött különvélemények

Dr. Salamon László egyedül a rendelkező rész 3. pontjával nem ért egyet. Meglátása szerint az indítványozó tömören, de megadta az indokolást arra nézve, hogy a támadott rendelkezés hogyan sérti az ő személyi szabadságát és emberi méltóságát, ezen indoknál fogva nem tartotta alaposnak a visszautasítást.⁴⁹ Véleményem szerint valóban van utalás az alapjogsérelemre, és sejthető, hogy az indítványozó arra gondolt: ezáltal több időt kell büntetésvégrehajtási intézetben töltenie, megfosztva szabadságától, egy olyan rendelkezés

45 Uo.

46 10/2018. (VII. 18.) AB határozat, Indokolás [16]

47 Uo., Indokolás [48], [56]

48 Uo., Indokolás [58]–[60]

49 Uo., Indokolás [83]

miatt, mely ezt visszamenőlegesen írta elő számára, de ezt vagy bármely más indoklást, ami a konkrét alapjog sérelemét részletezné, az indítványa nem tartalmaz.

Dr. Szívós Mária viszont elutasította volna a panaszt, valamint különvéleményéhez csatlakozott még négy további alkotmánybíró is.⁵⁰ Az alkotmánybíró a jogintézmény járulékos és deklaratív jellegére kívánta felhívni a figyelmet, amelyre véleménye szerint a többségi határozat nem helyezett kellő súlyt. A deklaratív bírói tevékenységből indul ki, vagyis abból, hogy a bíró az összbüntetési eljárás során önálló tényállást nem állapít meg, nem folytat le bizonyítást, felelősségét az elkövetőnek nem tisztázza, ezáltal önálló büntetést sem szab ki.⁵¹ Mindezekből azon következtetést vonta le, hogy *„az összbüntetési eljárás során a bíróság – a jelenlegi szabályok mellett – nem is kerülhet olyan helyzetbe, amikor a nullum crimen sine lege és annak társelvei szóba kerülnének.”* Ezen felül a járulékos és deklaratív jellegből adódik, hogy *„az összbüntetés szükségessége legkorábban kizárólag abban az időpontban merül fel, amelyben jogerőre emelkedett a második (egyébként a feltételeknek megfelelő) jogerős ítélet. Mindez tehát azt is jelenti, hogy az összbüntetési szabályok is legkorábban ettől az időponttól alkalmazhatók.”* Az Alkotmánybíró tehát a második jogerős ítélet időpontjának biztosít relevanciát.⁵²

4.4. Összbüntetésbe foglalás a 10/2018. (VII. 18.) AB határozat után

A döntés megszületésével együtt a probléma nem oldódott meg, mivel a jogintézménnyel kapcsolatos joggyakorlat megosztott lett. A bíróságok egyik része, amint észlelte, hogy az érintett alapítételek közül valamelyik már a Btk. hatálya alá esik, elvégezte a 2. § szerinti vizsgálatot. Azonban a bíróságok másik része továbbra is a jogerő időpontjának tulajdonított jelentőséget.⁵³ E tarthatatlan helyzet felszámolása érdekében kezdeményezték a Kúria jogegységi eljárását, aminek eredményeképpen született meg a 2/2019. számú Büntető jogegységi határozat.⁵⁴

A Kúria a következő döntést hozta meg: *„Amennyiben ... az érintett alapítételek mind-egyike 2013. július 1. napját megelőzően jogerőre emelkedett és a szabadságvesztés tekintetében végrehajthatóvá vált, úgy a korábbi Btk. összbüntetésre vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni. Amennyiben legalább egy alapítélet 2013. július 1. napja után emelkedett jogerőre,*

50 Uo., Indokolás [94]–[98]

51 Uo., Indokolás [87]–[88]

52 Uo., Indokolás [89]–[92]

53 BATTÁ Júlia Dóra: *Kié az utolsó szó? Az összbüntetés aktuális kérdései.* Büntetőjogi szemle, 2019/2. 5–6.

54 Uo.

vagy vált a szabadságvesztés tekintetében végrehajthatóvá, úgy a Btkátm. 3. §-ának megsemmisítését követően is a Btk. szabályait kell követni.”⁵⁵ Ezzel lényegében ugyanazt kimondva, mint az Alkotmánybíróság által megsemmisített rendelkezés.

A Kúria indokolásában kifejtette, hogy az összbüntetés tekintetében nem lehet büntetés-kiszabásról vagy elbírálásról beszélni, mivel itt jogerős ítéletekből kell kiindulni. Elismeri, hogy a jogintézmény a büntetés-kiszabási fejezetben található, de hozzáteszi, hogy a rendszertani értelmezés – hogy jelen esetben mely fejezetben található – nem lehet ellentétes a nyelvtani értelmezéssel. Továbbá leszögezi, hogy a bíróságok ítélettel mondják ki ugyan az összbüntetésbe foglalást, az azonban nem tekinthető ügydöntő határozatnak. Mindezekon kívül, a Be. a különleges eljárások közé sorolja, és még a jogorvoslati rendszere is eltérő, mivel a rendkívüli jogorvoslati eszközök nem vehetőek igénybe.⁵⁶

A Kúria abból indult ki, hogy az összbüntetés tekintetében már jogerősen elbírált bűncselekményekről van szó. Az összbüntetésbe foglaláskor, mivel a büntetés-kiszabási körülmények nem vehetőek figyelembe, továbbá az elítéléskori tényeket és körülményeket nem érintheti az ezen eljárás keretében hozott ítélet, valamint abból is következtetve, hogy az elkövetéskori joghelyzethez nem lehetséges visszatérni, így a Btk. 2. §-ában foglaltak nem bírnak jelentőséggel.⁵⁷

4.5. A megosztottságra pontot tevő 1/2020. (I. 2.) AB határozat

Az indítványozó bíró, észlelve, hogy a 2/2019. BJE határozat ellentétben áll a 10/2018. (VII. 18.) AB határozattal, felfüggesztette az előtte folyamatban lévő ügyet, és bírói kezdeményezéssel fordult az Alkotmánybírósághoz.⁵⁸

Az indítványozó az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdés és a C) cikk (1) bekezdés tekintetében vélte alkotmányellenesnek a jogegységi határozatot. Tehát a jogbiztonság követelményéhez tartozó kiszámíthatóság és a visszaható hatály tilalmát sérelmezte a B) cikk esetében. Ezzel kapcsolatosan hivatkozott a nulla poena sine lege praevia jogelvre is.⁵⁹ A C) cikk (1) bekezdése a hatalommegosztás elvét rögzíti, amelynek sérelmét az indítványozó álláspontja szerint a Kúria úgy okozta, hogy nem vette figyelembe a Btk. 2. §-ának előírását.

55 2/2019. számú BJE határozat VI.

56 Uo.

57 Uo.

58 1/2020. (I. 2.) számú AB határozat, Indokolás [1]

59 Uo., Indokolás [10]–[11]

A Kúria a határozatában kizárta az említett szakasz alkalmazását, melynek következtében jogot alkotott, elvonva a jogalkotó törvényhozói jogkörét.⁶⁰

Korábban már ismertettem, hogy a Btkátm. 3. §-át mely indokoktól vezérelve találta alkotmányellenesnek az Alkotmánybíróság. Ezen megállapításokat nem kívánom megismételni, mivel az Alkotmánybíróság is csak összefoglaló jellegűen fejtette ki az 1/2020. (I. 2.) AB határozatában, tekintettel arra, hogy a „BJE iránymutatása így tartalmilag – és szinte szó szerint is – megfelel a Btkátm. megsemmisített rendelkezésének.”⁶¹ Az Alkotmánybíróság következő megállapításait azonban kiemelem: „Összbüntetésbe foglalni csak jogerős ítéleteket lehet. Az ítéletek jogerőre emelkedése ténykérdés. Az összbüntetésbe foglalás lehetősége ugyan valóban az időrendben második jogerős ítélettel nyílik meg, ez azonban nem jelenti azt, hogy az időrendben első ítélet büntetőjogi jogkövetkezményt meghatározó rendelkezését az összbüntetés ne foglalná magába, ne írná felül. Az összbüntetés így ugyanolyan hatást gyakorol az időrendben elsőként hozott jogerős ítéletre, mint az összbüntetéssel érintett több jogerős ítéletre. Ebből következően a visszaható hatály tilalmának a tiszteletben tartása szempontjából az időrendben elsőként hozott ítélet meghatározó.”⁶² Az idézett részből is kitűnik, hogy az Alkotmánybíróság nem állította sem jelen határozatában, sem korábban, hogy az összbüntetés lehetősége nem a második jogerős ítélettel nyílik meg. Azt állítja, hogy az első ítélet tekintetében is büntetőjogi jogkövetkezményeket hordoz, nemcsak a második ítélet vonatkozásában, így ezen időpont nem hagyható figyelmen kívül.⁶³

Ahogy a 2. § (1) bekezdése is írja, az időbeli hatály alól két kivétel van, amely a (2) és (3) bekezdésben van taxatív felsorolva. A törvény más eltérést nem enged meg.⁶⁴ A Kúria fő érvelése az volt, hogy „az összbüntetésbe foglalás nem minősül a Btk. 2. § értelmezésében vett elbírálásnak.”⁶⁵ Az Alkotmánybíróság elismerte, hogy az elbírálás szót nem határozta meg a jogalkotó, azonban az egyértelműen kijelenthető, hogy az összbüntetés anyagi jogi szabály. Ezen eljárás ítéletét az ítélkező bírák hozzák meg. Az ítélkező bíró az anyagi jogi szabályok alkalmazásakor a Btk 2. §-a alapján köteles eljárni. Ezen a tényen nem változtat az, hogy ezt alapeljárás vagy különleges eljárás keretében teszi.⁶⁶ Mivel a Kú-

60 Uo., Indokolás [14]

61 Uo., Indokolás [54]

62 Uo., Indokolás [55]

63 Uo.

64 Uo., Indokolás [61], [64]

65 Uo., Indokolás [63]

66 Uo., Indokolás [64]

ria a jogalkalmazók számára úgy zárta ki a Btk. 2. §-ának a figyelembe vételét anyagi jogi szabály alkalmazásakor, hogy nem állt fent a törvény által a (2) és (3) bekezdésben rögzített kivételek közül egyik sem, ezáltal új kivételszabályt teremtett. Ezen tevékenysége pedig jogalkotásnak minősül, melyre nincs felhatalmazása. Elvonva a törvényhozói hatalmi ág jogkörét, megsértette az Alaptörvény C) cikk (1) bekezdését, melyre tekintettel az Alkotmánybíróság a 2/2019. BJE visszaható hatályú megsemmisítéséről döntött.⁶⁷

5. Összegzés és záró gondolatok

Az összbüntetés szabályozása azon kriminálpolitikai törekvés folytán „szigorodott”, hogy az állam és ezáltal az igazságszolgáltatási szervek szigorúbban tudjanak fellépni a többszörös bűnelkövetőkkel szemben. Felmerül a kérdés, hogy ha ez a cél, akkor a halmazati büntetés szabályai miért nem szigorodtak? Ott is van egy elkövető, aki több bűncselekményt követett el, csak neki egy eljárásban bírálták el ezeket. Az összbüntetésnél szintén egy elkövető van, ugyanúgy több büntetendő cselekménnyel, melyeket már külön bíráltak el, de az összbüntetés után ugyancsak egy elítélésről van szó. Így én nem látok különbséget, számomra mindkét kategóriába tartozó elkövető többszörös bűnelkövető. Valamint, véleményem szerint a jogalkotó nem számolt a jogintézmény járulékos jellegével. Az összbüntetés szorosan kapcsolódik a halmazati büntetéshez. Elvégre azért létezik, hogy ott, ahol nem volt lehetőség – pedig kellett volna – a halmazati büntetés kiszabására, az összbüntetés az, amely egy megoldást nyújt a keletkezett joghátrányra. Az, hogy e joghátrányt ténylegesen vagy részlegesen küszöböljük ki, a jogalkotón múlik. A teljes kiküszöbölés az lehet, amikor a halmazati szabályok szerint állapítják meg a büntetést, mint Németországban. Már az a szabályozás is, amelyet a régi Btk. tartalmazott, csak részleges kiküszöbölésnek tekinthető. Már csak azért is, mert a jogintézmény azon célja, hogy az elkövetőt olyan helyzetbe kell hozni, mintha halmazati büntetést szabtak volna ki rá, egy feltételezésen alapul. Méghozzá azon, hogy tudjuk, hogy milyen büntetést szabtak volna ki, ha az adott bűncselekményeket egy eljárásban bírálják el. Ezt viszont senki nem tudja biztosan. A jogalkalmazók csak feltételezni tudják azt, hogy ha ők bíralták volna el a cselekményeket egy eljárásban, ők milyen halmazati büntetést szabtak volna ki.

Én nem a német szabályozás mellett állnék ki, mert szerintem az aránytalan jogalkalmazói terhet jelentene a hazai viszonyok között, hanem a szélesebb körű bírói mérlegelést pártolnám, mint amilyen adott is volt egészen a Btk. bevezetéséig. Nem tudok egyetérteni azzal, hogy a Btk. szabályai szerint már nincs lehetőség a rövidebb tartamú büntetések

67 Uo., Indokolás [64]–[66], [72]

tekintetében a teljes elenyészésre vagy akár a háromnegyeden túli elengedésre, valamint a kumuláció szabályának bevezetésével sem, mivel ez éket ver a halmazati büntetés és az összbüntetés közé, ahelyett, hogy a jogalkotó inkább az összhangra törekedne. Természetesen jogában áll a szabályokat szigorítani az összbüntetés tekintetében is, de véleményem szerint ezt a halmazati büntetéssel összhangban kell megtennie. Így én – a büntetés tartama tekintetében – a régi Btk. szerinti szabályozás mellett tudok kiállni, ahol a jogalkalmazónak van lehetősége – a nagyobb bírói mérlegelés miatt – arra, hogy közel azonos helyzetet alakítson ki.

A 10/2018. (VII. 18.) és az 1/2020. (I. 2.) AB határozattal kapcsolatosan pedig, meglátásom szerint, mindenképpen az elkövetéskori időnek van jelentősége. Ezért abban az esetben, ha a büntetendő cselekmény elbírálása már a Btk. hatálya alá esik a 2. § értelmében, az elítélre kedvezőbb Btk. összbüntetési szabályait kell alkalmaznia a jogalkalmazónak. Ez következik az összbüntetés anyagi jogi jellegéből, még akkor is, ha kettős jogi jellegű intézmény. Ugyanez elmondható a feltételes szabadságról is, mégis alkalmazandó rá a Btk. 2. §-a.⁶⁸ Nem ez lenne az igazságos is? Hogy az elkövető lássa előre a cselekményeinek a következményeit? Az összbüntetésben megállapított tartam lesz az a végső döntés, melynek közvetlen hatása van az elítélre. Már nem fog számítani, hogy az alapítéletekben milyen büntetést szabtak ki, csakis az összbüntetés. Nem kérdés az, hogy az összbüntetés befolyásolja a szabadságvesztés mértékét, amit az elítél a büntetésvégrehajtási intézetben letölteni köteles. Emiatt tisztában kell lennie már az elkövetés időpontjában az összbüntetés szabályozásával is.

Az időbeli hatály tekintetében hozott alkotmánybírói határozattal egy olyan dogmatikai fordulat állt be az összbüntetés tekintetében, amely a jogintézmény kettős természetének a büntetéskiszabáshoz közelítő tulajdonságát helyezi előtérbe. Mindez azt jelenti, hogy a Btk. 2. §-ának az alkalmazásával kíván megoldást nyújtani az összbüntetési szabályok mindenkor szigorítása esetén, a különböző időszakokban alkalmazandó Btk. hatálya alatt jogerőre emelkedett bírói döntésekkel kiszabott büntetések összbüntetésbe foglalása kapcsán felmerülő kérdésekre.

MELEG VERONIKA¹

VARIÁNS EGY TÉMÁRA: A JOGOS VÉDELEM DOGMATIKAI ELEMZÉSE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ARÁNYOSSÁG ÉS A SZÜKSÉGESSÉG KÉRDÉSÉRE²

1. Előszó

Az Édes Anna ügyében eljáró bíró gondolata a következő volt: „Tudta, hogy egy tettet nem lehet megmagyarázni se egy okkal, se többel, hanem minden tett mögött ott az egész ember a teljes életével, melyet az igazságszolgáltatás nem fejthet föl.”³ Ez talán méltó arra, hogy kifejezze a megtámadott személyek cselekedete mögött rejlő megismerhetetlen szegmenst, amely elemi ösztönként tör a felszínre a jogos védelem helyzetében.

Jelen pályamunka célja a jogos védelem körül már évek óta tartó ellentétek, a jogalkotó és a jogalkalmazó közötti konfrontáció feltérképezése, valamint válaszok keresése a jogtudományban megtalálható ellentétes nézetek körében: a védekező cselekménynek elegendő megfelelnie a szükségesség kritériumának, vagy eleget kell tennie az arányosság fogalmának is?

A vizsgálat során elsőként a klasszikus jogos védelem jogintézményének hatályos szabályozását, majd a jogos védelmi helyzet megvalósulásához szükséges elemeket szándékozom bemutatni, elemezve a szabályozás olyan kritikus részeit, amelyek tisztán tükrözik azon álláspontokat, amelyek a jelenleg hatályos Btk. jogos védelemre irányadó normaszövegének hiányosságaira és ezáltal a jogalkalmazásban előforduló problémákra utalnak.

A jog – az élethez hasonlóan – számtalan kérdést tesz fel számunkra, és megannyit mágtól értetődően meg is válaszol ezekből. Vannak kérdések, amelyekre nem érkezik könnyen a felelet, hiszen, aki választ tudna adni, az tétova módon reagál. A jogos védelem körében nincs többé helye a bizonytalan válaszoknak, amelyek folyamányaként a támadások sértettjeinek elhárító cselekményét egyszer jogos védekezésnek, máskor azonban súlyos deliktumként ítélik meg.

1 joghallgató, PPKE JÁK

2 A XXXV. OTDK díjazott dolgozata.

3 KOSZTOLÁNYI Dezső: *Édes Anna*. Akkord Kiadó, Budapest, 2005.

2. Az új Btk. megalkotásának körülményei

A médiaszolgáltatók, az internet és a közösségi média forradalma által biztosított követhetetlen információáramlással az állampolgárok percekben belül tudomást szerezhetnek bármilyen deliktum elkövetésének történeti tényállásáról. A világon közel minden embert érintő válságok a társadalom tagjaiban felébresztettek egy olyan mélyen gyökeredző természetes ösztönt, mely az állam védelmével párhuzamosan is igényli a jogszerű védekezés többletjogosultságát.⁴ Meg kell említeni, hogy ennek a bennünk élő életösztönnek a törvényi szabályozás szintjén való kordában tartása azért is nélkülözhetetlen, mert így biztosítja a jogrendszer az egyik legalapvetőbb jogállami követelményt, a jobbiztonságot.⁵ Természetesen ez alapján nem annak felismerését kívánja meg a jogalkotó, hogy melyek azok a speciális helyzetek, védekezési módok, amelyek során még valaki jogos védelmi helyzetben hárítja el a támadást, hanem annak tudatosítására törekszik, hogy a polgároknak megvan a lehetőségük az egyébként állami monopólium körébe tartozó védelmi cselekmény kifejtésére. Ez a biztonság és stabilitás pedig az állampolgárok számára elengedhetetlenek bizonyul. Ezt igazolják *Belovics Ervin* szavai, miszerint „a jogszerű védekező a társadalom védekezését valósítja meg a támadóval szemben”,⁶ ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy ez semmi esetre sem jelentheti az állami büntetőhatalom teljeskörű átvételét, illetve átadását, hiszen *Sólyom László* a 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz fűzött párhuzamos véleményében is világossá teszi, hogy „ebben a határhelyzetben a jog nem köteles és nem jogosítja semmire a megtámadottat. Jogot a támadó megölésére nem adhat, de ugyanazon okból azt sem írhatja elő, hogy a megtámadott tűrni köteles: ezzel ugyanis az ő élete felett rendelkezne. Így tehát a természeti állapot tér vissza azokra a pillanatokra, amíg az életek közötti választás szituációja fennáll.”⁷ Ez a jogos védelem intézményének esszenciáját emeli ki, hangsúlyozva azt a generálpreeventív célt, amely a társadalom egészségét feljogosítja azon a magatartás gyakorlására, amely a jogrend emberi igazságérzetnek megfelelő, helyes mértékben való folyását segíti elő.

A változásra való igény másik sarkalatos pontja az a direktíva volt, melyben a magyarországi büntetőjogi jogalkotás közel százharminc éves hagyományának hátat fordítva került

4 BOLYKY Orsolya: *Önvédelemhez való jog és a jogos védelem*. Ügyészek Lapja, 2013/1. 72.

5 Az Alkotmánybíróság egyértelművé teszi, hogy a jog minden egyes szabályának világosnak, egyértelműnek, hatásukat tekintve kiszámíthatónak, továbbá a norma címzettjei számára a büntetőjogban is előreláthatónak kell lennie. L. 11/1992. (III. 5.) AB határozat VI. 1.

6 BELOVICS Ervin: *BÜNTETŐJOG I. ÁLTALÁNOS RÉSZ*. HVG-ORAC, Budapest, 2017. 243.

7 L. 23/1990. (X. 31.) AB határozat

volna be a törvény szövegébe az arányosság kritériuma, követve azt a joggyakorlatban már csaknem fél évszázada jelenlévő ítélkezési tendenciát, amely a védekező cselekmény elemzésének körében gyakorta vizsgálta a szükségesség mellett az arányosságot is törvényi felhatalmazás hiányában. Az arányossági követelmény érvényesülése iránti törekvés azonban a parlamenti vita során kudarcot vallott.

3. A jogos védelem szabályozási problémáinak elemzése

A jogos védelem mint büntetethőséget kizáró ok került szabályozásra a Btk.-ban.⁸ Maga az elhárító cselekmény a 21. § és a 22. § (1) és (2) bekezdésében társadalomra veszélyességet kizáró okként, a 22. § (3) bekezdésen pedig mint beszámítást kizáró ok jelenik meg. A jogos védelmi szituációban elkövetett cselekmény társadalomra veszélyesség hiányában – a Btk. bűncselekményről alkotott definícióját figyelembe véve – tehát nem tekinthető bűncselekménynek.

Ismert a jogirodalom számára egy olyan megközelítés, amely a jogos védelmi cselekményt nem a társadalomra veszélyességet kizáró okok körébe sorolja. Teszi ezt abból a megfontolásból, miszerint a védekező cselekményt megvalósító személy ugyanúgy egy a Btk.-ban szabályozott tényállást hajt végre, amelyről önmagában nem állítható, hogy nem veszélyes a társadalomra, hiszen az éppen, hogy sérti más személyét vagy javait.⁹ *Mészáros Ádám* ugyanakkor helyénvalóbbnak tartotta a jogos védelmet a jogellenesség hiányának körében vizsgálni, nem hagyva figyelmen kívül a védelmi cselekmény társadalmi szempontból való hasznosságát.¹⁰

A jogos védelem körében felmerülő szabályozási érvek, a törvénytörvény nyelvű és logikai értelmezése, továbbá a büntetőpolitikai indok alapján – miszerint a jövőben a támadás elhárításával járó bármilyen következményt a támadónak kell viselnie – azonban érdemesebb a jogos védelemre továbbra is a társadalomra veszélyesség hiányának szempontjából tekinteni. Értelmetlen lenne ugyanis a támadó cselekményét egyfelől úgy vizsgálni, hogy a támadás megkezdésével viselnie kell a sérelem kockázatát, másfelől úgy, hogy

8 L. Btk. 15. § e) pont

9 Mészáros Ádám: *A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015. 25.

10 Mészáros Á. (2015) i. m. 27.: „... vannak olyan körülmények, amelyek során a megvalósított magatartás – bár az anyagi jogba ütközni látszik – mégsem vonhat maga után büntetőjogi rosszállást, mert a cselekmény nem veszélyes a társadalomra, sőt a legtöbb esetben hasznos.”

a magatartására adott válasz mégiscsak sérti jogait.¹¹ A jogellenesség hiányának körében való vizsgálatot azért is tartom tévesnek, hiszen ha a védekező magatartást a formális, illetve materiális jogellenesség fogalmának szempontjából vesszük figyelembe, akkor az előbbi csupán a magatartás és a normaszöveg viszonyában értelmezhető, az utóbbi pedig a norma által óvni kívánt, védett jogi tárgyat sértő vagy veszélyeztető magatartást tekinti jogellenesnek. Ez azonban szem elől téveszti a jogos védelmi cselekmény lényegét, annak differencia specifikáját, amely végső soron a védekezés jogosságában formálódik meg, valamint abban, hogy mint büntethetőséget kizáró ok a jogos védelem esetében a tényállásszerű magatartás kifejtésekor sem jön létre bűncselekmény.¹²

2.1. A támadás

A fogalom egy olyan cselekvést, fizikailag térben és időben megvalósuló, a külvilág számára felismerhető folyamatot tükröz, amely során a támadást indító fél a jogtalanság talaján állva – érdeksérelem okozásának célzatával – diszpozíciószerű magatartást tanúsít.

A jogos védelmi helyzet létrejöttének alfája és ómegája a jogtalan támadás, melynek meghatározásához szükséges objektív és szubjektív körülmények ismerete, valamint azok egymáshoz való viszonyítása.¹³ Irányultságát tekintve a támadás az individuális, tehát a személy és javak, illetve a kollektív jogi tárgy, azaz a közérdek ellen hathat. A jogos védelem szabályozásának alapjaként a *védelmi elv* jelölhető meg,¹⁴ a védett jogi tárgyak alkotmányos szintű oltalomban is részesülnek.

A támadásnak jogtalannak, intézettnek, illetve közvetlenül fenyegetőnek kell lennie. A jog általi tiltottság, a már említett diszpozíciószerű magatartás kifejtésével megállapítást nyer. A támadás intézett, amikor a végrehajtása megkezdődött, az éppen folyamatban van.¹⁵ A közvetlenül fenyegető támadás szempontjából a támadó cselekmény potenciális bekövetkeztének azonnaliságát kell mérvadónak tekinteni, azonban a megvalósítani kívánt

11 V. Ö. GELLÉR Balázs – AMBRUS István: *A jogos védelmi helyzetben kifejtett elhárító cselekmény szükségessége, valamint a situációs jogos védelem a legújabb bírói gyakorlat tükrében*. Magyar Jog, 2018. 65/2. 119.

12 BELOVICS Ervin: *A büntethetőségi akadályok*. A Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Bizottságának folyóirata, LXIX. /12., 2014. 547., ill. FÖLDVÁRI József: *Magyar büntetőjog általános rész*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 135.

13 ARADI Csilla – SZILI-KIS Ádám: *Jogos védelem a jogos védelem*. Belügyi Szemle, 62./7–8., 2014. 54–55.

14 GÁL Andor: *Individuális jogi tárgyak a jogos védelem szabályozásában*. Állam- és Jogtudomány, LVII. /3., 2016. 64.

15 MÉSZÁROS Á. (2015) i. m. 54.

deliktum végrehajtásához szükséges előkészítő magatartás nem értékelhető kifejezett támadásként, amennyiben az előkészítés önmagában nem idézi elő a közvetlen fenyegetettséget.¹⁶

A Kúria az EBH 2017.B.10 számon közzétett elvi határozatában mutatott rá a következőkre: „jogos védelmi helyzetet megalapozó jogtalan támadást valósít meg a vagyonőr, ha az áruház vásárlóját tettenérés hiányában, valós jogszabályi feltétel nélkül feltartóztatja és kézrátétel mellett az üzlet irodahelyiségébe akarja bekísérni, majd az ez elől kitérő vásárlót haladásában ismételten meggátolja, fizikai kényszerrel visszatartja.”

A tényállás szerint a vádbeli napon a vagyonőr olyan személlyel szemben lépett fel, akivel szemben nem gyakorolhatta volna törvény által szabályozott jogosultságait. Mivel a sértett gyanúja, a dolog üzletből való eltulajdonítása vonatkozásában nem volt megalapozott, továbbá tettenérésre sem került sor, a vagyonőr a terheltet jogtalanul akadályozta fizikai szabadságában és kényszerítette az irodahelyiségbe való bemenetelre, hiszen sem az áruházi biztonsági kamera felvételének megtekintésével, sem a lopottnak vélt, ámde a polcra visszahelyezett CD-tok ellenőrzésével nem bizonyosodott meg arról, hogy a lopás tényállását valóban megvalósította-e a vádlott. A tények hibás ismeretének következtében a vagyonőr magatartása megfelelt a jogtalan támadás kritériumainak, így az megalapozta a vádlott számára a jogos védelmi helyzetben való védekezését. A vagyonőr tetteleges becsületsértő, a vádlottat szabad mozgáshoz való jogának gyakorlásában korlátozó magatartása pontosabban a támadással közvetlenül fenyegető helyzetet merítette ki.

Fontosnak tartom megemlíteni az eset tekintetében az indokolás alábbi mondatát: „Ha viszont van támadás, akkor a védekezésnek nem kell kimértnnek lenni, ez által egyenlítődik ki (ténylegesen) a támadó (támadáskori) helyzeti előnye.”¹⁷ A Kúria kifejti, hogy a védekezés arányosságának vizsgálata a megtámadottat lényegében a támadásból fakadó hátrányán felül is korlátozza. Annak kijelentése, hogy a teljeskörű kockázatviselés támadóra való delegálása elvetné a támadó és a védekező magatartás arányosításának indokoltságát, álláspontom szerint logikátlan, és szemben is áll a 4/2013. Büntető Jogegységi Határozat (a továbbiakban: 4/2013. BJE) azon, számos kérdést felvető mondatával, amely szerint „mindazonáltal a támadó és védekező cselekményének lehetséges eredményét egymáshoz viszonyítottan továbbra is vizsgálni kell...”¹⁸

A kifejtett magatartás minősítése irreleváns, hiszen csak a jogalkotó által meghatározott büntetőtörvényi tényállásba (szabálysértésbe) ütköző magatartások által veszélyeztetett

16 NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. HVG-ORAC, Budapest, 2010. 142.

17 L. EBH 2017.B.10. [34]

18 Uo.

élethelyzetek sérelme és azok reális bekövetkezése a mérvadó a jogos védelmi helyzet megállapíthatósága tekintetében.

A hazánkban uralkodó nézet alapján a támadást kizárólag aktív, tevészel megvalósított magatartás hozhatja létre.¹⁹ Az ezzel ellentétes álláspont képviselőinek körében a támadás mulasztás formájában is realizálódhat.²⁰ A jogegységi határozat támadás definíciójának értelmezése alapján nem feltétlenül juthatunk arra az álláspontra, amely szerint a támadás kizárólag aktív magatartásként jöhet létre. Ez abból következik, hogy a Btk.-ban szabályozott deliktumok egy része nem csak tevészel, hanem mulasztással is megvalósíthatók, mint vegyes mulasztásos bűncselekmények. Ezt közvetetten a Btk. 4. § (2) bekezdésében deklarált társadalomra veszélyesség fogalmából is – és mivel ezt a Btk. bűncselekménydefiníciója szintén megkívánja – következik.²¹ Másrészt nem hagyható figyelmen kívül, hogy a mulasztással megvalósított deliktumok során, amennyiben az elkövető tekintetében fennáll a speciális jogi kötelezettség, a nemtevés esetén is fennáll a joggal szembeni nyílt ellenszegülés.

A fentebb leírtak alapján abban a kérdésben, hogy a támadás csak erőszakos lehet, avagy elképzelhető annak erőszakmentes megvalósulása is, hasonlóképpen foglalhatunk állást. Itt említeném meg a fentebb említettek dogmatikai alátámasztásának szempontjából teljes mértékben ideális esetet, amikor az anya, elmulasztva polgári jogi kötelezettségét, úgy okozza a gyermeke életét, illetve testi épségét közvetlenül fenyegető helyzetet, hogy a gyermek táplálását, gondozását szándékosan elmulasztja. Ez a magatartás önmagában semmi esetre sem tekinthető erőszakosnak,²² irányultságát tekintve azonban olyan jogtárgysérelmet idézhet elő, amely megfelel a törvény által védeni kívántaknak. A 4/2013. BJE határozat is csupán „általában erőszakos” jelzővel illeti a jogtalan támadást, nem kívánva meg minden kétséget kizáróan annak erőszakosságát. Ha az anya fent említett magatartásának célzata a gyermek életének kioltása, továbbá fennáll a cselekvési lehetősége, illetve kötelezettsége, magatartása megfelel a Btk. 160. §-ban szabályozott emberölés tényállásában írtaknak. Az nyilvánvalóan nem képezheti vita tárgyát, hogy a jelenlegi szabályozás büntetni rendeli az emberölés mulasztással megvalósuló alakzatát. Éppen ezért érthetetlen, hogy az ilyen mó-

19 L. 4/2013. BJE határozat ill. BLASKÓ Béla – LAJTÁR István – ELEK Balázs: *A büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok*. In: Polt Péter: Új Btk. kommentár 1. kötet. Nemzeti Közszerzői és Tankönyvi Kiadó, Budapest, 2013. 152.

20 BELOVICS E. (2017) i. m. 244.

21 L. Btk. 4. § (2) bek.

22 34/2007. BK vélemény III. 1. alapján az erőszak fogalma a Legfelsőbb Bíróság joggyakorlatában: „valamely személyre közvetlenül ható olyan fizikai erő kifejtése, amely az ellenállást megtöri.”

don megvalósuló élet és testi épség ellen irányuló magatartás, azaz a nem tevés miatt nem tekinthető támadásnak.²³ A mulasztás formájában megvalósuló támadás kétféleképpen hárítható el: a tevésre kötelezett személy kötelezettségének teljesítésére való rábírásával vagy a közvetlen eredményelhárító tevékenységgel.²⁴ Az ilyen esetben a gyermek védelmére kelő harmadik személy elhárító cselekménye tehát megalapozhatja a jogos védelmi helyzetben való védekezést.

3.2. A védekezés

A jogtalan támadással szemben a jogos védelmi helyzet kiteljesedéséhez szükségszerű egy olyan magatartás, amelyet a védekező a nyílt jogsértővel szemben egyaránt a jog- és társadalmi rend, valamint a saját életének, testi épségének vagy vagyonának védelme érdekében fejt ki.

A jogos védekezésnek a támadás és az azzal való fenyegetés bekövetkezése ad időbeli keretet. A támadásra való reagálási mód csak addig fejthető ki jogszerűen, ameddig a támadás megkezdésének reális lehetőségére számítani lehet, vagy maga a támadó a tényállászerű magatartását már megkezdte és még nem fejezte be.²⁵

A védekezés pusztán a támadásra adott reakcióként értelmezhető, és kizárólag a támadó ellen indítható. Nem képzelhető el a védekező büntetőjogi felelősség alóli mentesülése, ha például az őt támadás megkezdésével fenyegető személlyel szemben akként lép fel, hogy annak barátja, hozzátartozója irányában fejt ki jogellenes magatartást, hiszen a védekezés nem alakulhat át bosszúálló, megtorló cselekménnyé.²⁶ A védekezés semmi esetre sem válhat a megtámadott által végrehajtott büntetéssé, hiszen abból kiindulva, hogy a kifejtett magatartás közvetlenül az állam, illetve a társadalom védekezését valósítja meg, ez nem következhet. A támadásra adott reakció nem fogható fel büntetésként, elsősorban azért sem, mert az állam büntetőmonopóliumát csak maga valósíthatja meg, ezen kívül a *nemo plus iuris* elvéből adódóan az állam is csak olyan jogokkal ruházhatja fel polgárait, ame-

23 Hasonlóképpen vélekedik a kérdésről: BELOVICS ERVIN: *A büntetőjogi felelősségre vonás akadályainak rendszerével kapcsolatos jogalkalmazói gyakorlat alakulása*. In: Menyhárd Attila – Varga István: 350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi kara, A jubileumi évi konferenciasorozatának tanulmányai II. kötet. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018. 1340., MÉSZÁROS Á.: (2015) i. m. 54.

24 NAGY Ferenc: *Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához*. HVG-ORAC, Budapest, 2005. 100.

25 OTT István: *Adalékok a jogos védelem vitatott kérdéseire*. Magyar Jog 61/10.: „... a védelmi cselekményre tehát a védelmi helyzet fennállásának időintervallumában kerülhet sor.”

26 MÉSZÁROS Á. (2015) i. m. 19.

lyekkel ő rendelkezni bír és rendelkezhet is. Ezért nem helytálló azon vélekedés, amely a védekezés szempontjából nem tartja elfogadhatónak a jogos védelem során megvalósuló emberölést.²⁷ Ebben az esetben sem az állam ruhazza át az „ölés jogát” a védekezőre, az természetes ösztönként manifesztálódik, így nem érdemes azzal a kérdéssel egy lapon említeni, hogy egy ország jogrendszere abolicionistának tekinthető-e, avagy utilitaristának.²⁸

Az elhárító cselekmény jogszerűségének elengedhetetlen feltétele a védekezőben az elhárítás megindítása vagy az azzal való fenyegető helyzet észlelése után kialakuló védelmi szándék.²⁹ A védekezési szándék meglétének végső soron azért is van determináló szerepe, mert ez a hirtelen felszínre törő érzet az, ami a jogos védelmi cselekmény fő mozgatórugója, hiszen a megtámadott azért fejt ki tényállásszerű cselekményét, mert védekezni akar. Ebből kifolyólag a védekező cselekmény kizárólag szándékos lehet.

3.3. A védekezés csak szükséges vagy arányos is?

Az egyenlő fegyver és harcmodor elvének merev alkalmazása már a középkorban felvetette annak a szituációnak a problémáját, amikor a megtámadott a támadó fizikumából adódó hátrányát csak lényegesen nagyobb erővel volt képes elhárítani, avagy más eszközzel kellett védelmét biztosítania.

Székely János álláspontja szerint a védekezésre kényszerült személy már csak helyzetéből adódóan is kedvezőtlenebb pozícióban van, hiszen a támadó, kezdeményezéséből kifolyólag maga alakíthatja a támadás intenzitását és körülményeit.³⁰ A támadó erőfölényének leküzdése iránti védekezés súlyosabb mivolta, valamint a más eszközzel való elhárítása a fent említett esetben kialakíthatja a két fél által kifejtett cselekmények egyenértékűségét. Ez a kérdés a fegyveregyenlőségi elv alkalmazásának XVIII. századi megszűnése után a védekező és támadó cselekmény megítélése szempontjából új problémát, az arányossági kritériummal kapcsolatos vitát okozta.

27 Uo. 19.

28 V. ö. MÉSZÁROS Ádám: *A védelem jogos, avagy gondolatok egy tanulmány kapcsán*. Belügyi Szemle, 62. évf. 7–8. sz., 2014. 92.: „... nem ölési jogról, vagy annak átengedéséről, és nem önbíráskodásról, illetve a „halálbüntetés átengedéséről” van szó [...] és valójában szó sincs jogon kívüli állapotról sem. Védekezési jogról van szó...”

29 UJVÁRI Ákos: *A jogos védelem megítélésének elvi és gyakorlati kérdései*, doktori értekezés. Budapest, 2008. 27.

30 SZÉKELY János: *A jogos védelem*. Magyarország Igazságügyi Minisztérium Tudományos és Tájékoztatási Főosztály, Budapest, 1983. 15. Ezt az álláspontot képviseli Ujvári Ákos is. L. Ujvári Á. (2008) i. m. 7.

A Kúria Büntető Kollégiuma a joggyakorlat fejlesztésének, valamint egységesítésének égisze alatt alkotta meg a 4/2013. számú Büntető Jogegységi határozatot. A 4/2013. BJE a Legfelsőbb Bíróság 15. számú, az élet és testi épség büntetőjogi védelméről szóló irányelv III. részének helyébe lépett, kitűzve magának azt a célt, hogy az áldozatok védelmének jelentőségét hangsúlyozva, a támadó oldalán delegálja az elhárítással okozott következmények viselését. Ezzel, illetve párhuzamosan a szituációs jogos védelmi helyzet törvénybe iktatásával megteremtette a jogegységi határozatban említett jogintézménnyel kapcsolatos „rang- és felfogásbeli” változást, mely számos szerző szerint korlátlan és szükségtelen mértékben kiterjesztette az elhárítás során kifejezhető cselekmények büntetlenségének körét.³¹

A 4/2013. BJE a szükségesség fogalmát ekként definiálja: „a szükségesség azt jelenti, hogy a védekezőnek a jogtalan támadás elhárításához enyhébb védekezési mód nem áll rendelkezésére, mint amelyet alkalmazott.” A határozat minden kétséget kizáróan kifejezi, hogy a jogos védelmi cselekmény jogszerűségének megállapításához csak ezen követelménynek kell megfelelni, teljes mértékben figyelmen kívül hagyva a 15. Irányelv III. részének 4. pontjában szereplő arányosság kritériumát.

Az arányosság fogalmának törvényszövegbe építése a Btk. megalkotása során nem történt meg, azt a korábbi Btk. normaszövege sem tartalmazta, így annak alkalmazása kétséget kizáróan ütközött a törvényesség elvével. Az arányosság törvényi alap nélküli használatát a fogalom vizsgálatát indokoltnak vallók is neuralgikus pontnak ítélik. A fogalmat és annak alkalmazását elsődlegesen a joggyakorlat hozadékaként értékelhetjük.³² Ezen kívül a Legfelsőbb Bíróság irányelve adott egyedül konkrét iránymutatást és meghatározást a fogalomra, amely alapján azt kellett figyelembe venni, hogy „az elhárító magatartás nem idézett-e elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna.”³³

A legfontosabb talán annak tisztázása, hogy a két fogalom miként kerül alkalmazásra a gyakorlatban. A 4/2013. BJE alaptételként fekteti le, hogy ha van egy jogtalan támadás, az azzal való szembeszegülés szükséges. Az arányosság vizsgálatát indokolatlannak, meghaladottnak tartja, arra a szükségességből eredeztethető fogalomra tekint és mint szuverén elem nem tartja relevánsnak a cselekmény értékelésének szempontjából. Ez abból

31 L. ARADI Cs. – SZILI-KIS Á. i. m. 72. és UJVÁRI Ákos: *Adalékok a szituációs jogos védelemhez*. Büntetőjogi Szemle, 2015/3. 115.

32 A jogirodalmi vélemények egységesnek mondhatóak abban a kérdésben, hogy az arányosság követelményének alkalmazása – törvényi rendelkezés hiányában – contra legem volt. V. ö.: BELOVICS E. (2018) i. m. 1342.

33 A Legfelsőbb Bíróság az élet és testi épség büntetőjogi védelméről szóló 15. számú Irányelve.

a szempontból is aggályos, hogy a Kúria a 4/2013. BJE megalkotásának idejében a BH 2013. 31. számon közzétett határozata indokolásában a jogos védelmet megalapozó helyzetben történő védekező cselekményt a következőképpen jellemezte: „... a Kúria azt állapította meg, hogy II. rendű terhelt kizárólag a jogtalan támadás elhárítása körében ütötte meg az I. rendű terheltet. Cselekménye szükséges volt a támadás leküzdéséhez és az arányosság követelményét sem sértette meg.”³⁴ A határozat ugyan még a korábbi Btk. hatálya alatt született, azonban a jogos védelem alapesetének törvényi szövege változatlan módon jelent meg az új kódexben, így kérdéses, miért vizsgálta a Kúria egyértelműen két egymástól eltérő fogalomként a szükségességet és az arányosságot, majd jelentette ki elvi élel, hogy az utóbbi önálló fogalomként nem jellemezheti a jogos védelmi cselekményt, sőt mi több, csak egy teljesen másik fogalom körében nyer értelmet.

A védekező cselekménynek egy bűncselekményi, illetve szabálysértési tényállást kell kimerítenie, azonban, mivel a megtámadottól már nem megkívánt a kitérés kötelezettség, a szükségesnek vélt védekezést nem lehet a legenyhébb elhárítási módnak tekinteni. Az ugyanis – adott esetben a támadás előli elfutás, elbújás – nem valósítana meg bűncselekményt, így nem vonhatná maga után a büntetőjogi felelősségre vonás következményeit.

Békés Imre a szükségesség fogalmára úgy tekint, mint ami általánosságban mutatja meg, hogy a támadással szemben szabad-e védekezni.³⁵ A védekezés szükségességét nem lehet egy konkrét mértékkel minősíteni, hiszen „vagy szükséges a védekezés, vagy nem szükséges.”³⁶ Éppen ezért a fogalmon belül okafogyottá válik annak vizsgálata, hogy a védett értéket fenyegető támadás milyen intenzitással, milyen mértékű veszéllyel fenyegeti a megtámadottat.

Amennyiben a szükségesség követelménye kétséget kizáróan megállapítható, úgy a jelen törvényi szabályozás szerint nem indokolt a védekező cselekményt arányosítani a támadáshoz. Az arányosság fogalma azonban nem a támadó és a védekező cselekmény azonosságát jelenti, sokkal inkább a két magatartás intenzitásának, körülményeinek összehasonlítását, illetve annak az értékelését, hogy a támadásra adott válasz mennyiben haladja meg magának a támadás súlyának a nagyságát.³⁷ Ha pedig az arányossági követelmény sérelme bekövetkezik, akkor a jogos védelmi helyzet túllépését kell megállapítani.³⁸

34 L. BH 2013. 31.

35 BÉKÉS Imre – FÖLDVÁRI József – GÁSPÁR Gyula – TOKAJI Géza: *Magyar büntetőjog. Általános rész.* BM Könyvkiadó, Budapest, 1980. 177.

36 MÉSZÁROS Á. (2015) i. m. 64.

37 Vö. MÉSZÁROS Á. (2015) i. m. 66.

38 GELLÉR Balázs József: *A magyar büntetőjog tankönyve I.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 171.

A 4/2013. BJE a két fogalom közötti kapcsolatot tisztázatlanul hagyja. Annak megállapítása, hogy az arányosság fogalma a szükségességből vezethető le, nem értelmezhető. Annak kimondása pedig, hogy a két szembenálló magatartás eredményének egymáshoz való viszonyítását el kell végezni – tehát egyértelműen arányosítani kell – kaotikus állapotot eredményez, mely a legjelentősebb problémát az ítélkezési folyamat során fogja okozni. A Legfelsőbb Bíróság egy elvi határozatában szintén a szükségesség fogalmába tartozónak értékelte az arányosságot, kimondva, hogy „a szükségesség azt is magában foglalja, hogy az elhárító cselekmény nem idézhet elő aránytalanul súlyosabb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna.”³⁹ Ennek alapján, ha az arányosságot egy második lépcsőfoknak tekintjük, amelyre csak a szükségesség kritériumának megvalósulása esetén léphetünk, akkor felmerül a kérdés, hogy nem képzelhető-e el egy olyan szükséges magatartás, ami végső soron nem tekinthető arányosnak. A kérdésre kapott válasz természetesen pozitív, amelyből az következik, hogy az arányosság követelményének szükségességből való levezetése, a két fogalom egyként való értelmezése minden kétséget kizáróan téves.

A két fogalmat differenciálnunk kell, hiszen teljesen más kérdésekre adnak választ. Számos szerző, köztük *Békés Imre* is azt az álláspontot képviselte, miszerint elsőként a szükségesség követelményének kell fennállni, majd csak ezek után kell vizsgálat tárgyává tenni, hogy a védekezés mértéke arányosnak tekinthető-e a támadó cselekményéhez képest.⁴⁰

Az arányossági fogalom tanulmányozása során említést érdemlő eszköz- és kárárányosságról fontos megjegyezni, hogy a használt eszközök összemérését már a korábbi joggyakorlat alapján sem lehetett elvégezni. Ezt a BH 2004. 92. számú döntés is tartalmazta, amikor a vádlott testi épsége elleni támadást késsel megvalósító személy lefegyverzését követően nem tekintette az arányossági követelmény megsértésének, ha a vádlott nem azonos eszközzel valósítja meg a sértettnek életveszélyes sérülést okozó védekezését. Már a fegyveregyenlőségi elmélet kritikájaként is feltűnt egy olyan perspektíva, miszerint a védekező veszélyesebbnek mondható eszközzel megvalósuló cselekménye arányba állítható a támadó által használt enyhébbnek tekinthető eszközzel, abból a megfontolásból, hogy a védekező helyzetét egy hirtelen támadás esetén kiszámíthatatlanabb körülménynek értékeljük, amely kompenzálásra kell, hogy szoruljon.

Nem tekinthetőek a valóságtól elrugaszkodottnak az olyan helyzetek sem, ahol nem egyértelmű a két fél helyzetének azonossága. Egy erős fizikumú fiatal férfi támadásával szemben adott esetben arányosnak tekinthető egy gyengébb idős ember fegyverrel való védekezése is. Ugyanakkor egy jó erőben lévő személy fizikai előnye sem jelenthet mindig

39 BH 2003. 394.

40 BÉKÉS I. – FÖLDVÁRI J. – GÁSPÁR Gy. – TOKAJI G. (1980) i. m. 176–177.

egyértelmű fölényt. A fizikai adottságok összemérése szükséges, de koránt sem elegendő a kifejtett cselekmények arányosításához, hiszen fontos olyan körülmények vizsgálata is, amely a szemben álló felek számarányára, a veszélyhelyzetek felismerésének képességére, a támadás észlelését követően kialakuló reakcióképességre, illetve -sebességre vonatkoznak.⁴¹

Az alapvető problémát a jogos védelem körében az olyan esetek okozzák, ahol a támadó és a védekező cselekmény által bekövetkezett eredmények nem összemérhetőek egymással amiatt, mert nem azonos kategóriába sorolható védett jogi tárgyakat veszélyeztetnek, vagy azért, mert a védekezés során megvalósuló magatartás olyan súlyos, nem kívánt következményekkel jár, hogy az eredeti támadás által veszélyeztetett érdek annál sokkal csekélyebb sérelme következett volna be a védekezés hiányában.

Az arányosság *per definitionem* nem azt jelenti, hogy a védekező nem okozhat támadójának súlyosabb hátrányt, hanem azt, hogy az a hátrány nem lehet aránytalanul súlyosabb. Nyilvánvaló, hogy a jogos védelem jogpolitikai céljával lenne ambivalens annak centivel való méricskélése, hogy a jogosan védekező csak egy hajszállal is, de súlyosabb hátrányt okozott a jogsértő támadójának, melyért büntetőjogi felelősségét meg kellene állapítani. Székely János az arányosság követelményével kapcsolatban jegyezte meg, hogy morálisan és jogilag is képtelen igény a megtámadottal szemben olyan elvárást támasztani, hogy a jogtalanság talaján állva a jogellenességgel szemben teljesen egyenlő vagy proporcionális feltételek szerint védekezzen.⁴² Székely János állításából érződik a védekezőt és helyzeti hátrányát bástyaként védő indíttatás, azonban abszolúte figyelmen kívül hagyja az arányosság kritériumában említett aránytalanul súlyosabb jelzót.

A gordiuszi csomó kibontásához meglátásom szerint azt a felfogást kellene irányadónak tekinteni, amely szerint a védekezés alkalmazásának szükségesnek kell lennie, az elhárításnak pedig az arányosság követelményének kell megfelelnie. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a jogalkalmazás körében hosszú évek óta jelen lévő probléma hol mindkét fogalmat vizsgálat tárgyává teszi, hol csak az egyiket.

4. De lege ferenda javaslat

A kifejtettekre tekintettel a továbbiakban nem tartható fenn a jogos védelem kizárólag szükségesség kritériumának való megfeleltetésének a gyakorlata. Az arányosság alkalmazási dilemmájának feloldásaként két lehetséges megoldás képzelhető el.

41 MÉSZÁROS Á. (2015) i. m. 66.

42 SZÉKELY J. (2008) i. m. 215.

Az egyik, melyet *Ott István* fogalmazott meg, az az arányosság formulájának vizsgálata annak törvényszövegbe való illesztése nélkül. Ugyanis elképzelhetőnek tartja – utalva a jogalkalmazás körében használatos, többek között a Btk.-ban nem szabályozott enyhítő és súlyosító körülményekre – az arányosság figyelembevételét, annak deklarációja nélkül is.⁴³

A másik járható út, hogy a fogalom elfoglalja méltó helyét a Btk. törvényszövegében. Ezzel nyilvánvalóvá válna, hogy az arányosság az általa hordozott jelentéstartalommal, *ex lege* szükségképpen vizsgálendő követelménnyé avanszálódott, így azt a bíróságok az igazságszolgáltatás alkotmányos keretei között vizsgálhatnák. Ezt a megoldási javaslatot preferálja *Mészáros Ádám* is, hiszen az arányossági követelmény jelenlegi alkalmazásának alapvető hibáját egyértelműen a *nullum crimen sine lege* elvével való összeütközésben látja.⁴⁴

Ehhez természetesen indokolt lenne az irányadó jogegységi határozat logikai buktatókkal átszőtt részét is újraalkotni, valamint egyértelműsíteni a szükségesség és az arányosság definíciója közötti tényleges kapcsolatot. Részemről az utóbbi megoldással tudok egyetérteni. Az ugyanis vitán felüli, hogy a jogrendszer egészének tekintetében a jogbiztonság képezi a jogállamiság egyik ékkövét, a definíció *expressis verbis* megjelenítése éppen ennek megvalósítását célozná azzal, hogy nem tenné lehetővé a büntetőjogi felelősségre vonást egy olyan követelmény miatt, melyet a törvény valójában nem említ, de a bíróság vizsgálja még akkor is, ha azt csupán a színpalak mögött megbúvó tényezőként, közvetett utalással teszi.⁴⁵

A jogos védelmi intézmény esetleges törvényi szabályozása tehát így valósíthatná meg a fentebb említett elvárásokat:

Nem büntetendő az a szükséges elhárító cselekmény, amely a saját, illetve más vagy mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadással arányos.

Ha a klasszikus jogos védelem esetében megjelenne az arányosság fogalma, úgy a jelenleg hatályos törvény (3) bekezdésében szabályozott túllépés esetén is reformra lenne szükség:

Nem büntetendő, aki a szükséges elhárító magatartás arányosságának mértékét ijedségből vagy menthető felindulásból lépi túl.

43 OTT I. (2014) i. m. 582.

44 MÉSZÁROS Á. (2015) i. m. 77.

45 Említésre méltó, hogy Mészáros Ádám az ügyészégi megszüntető határozatokat és a bírósági felmentő ítéleteket vizsgálva megállapította: az arányosság valójában többször került a vizsgálat tárgyává, mint a törvény által előírt szükségesség definíciója. L. MÉSZÁROS Á. (2015) i. m. 120.

„A szükségesség mértékének túllépése” formula, mint már említettem, amiatt is téves, mivel a szükségesség nem helyezhető el egy képzeletbeli mérőszalagon, nincs konkrétan meghatározható mértéke. Amint felmerülne annak lehetősége, hogy az elhárítás nem tekinthető arányosnak a támadással szemben, kérdésessé válik, hogy a támadás kiváltotta védekezés csekély mértékben volt csak szükséges? Ennélfogva, ha feltesszük, hogy van egy rész, amelyben a védekezés csak kicsit szükséges, akkor valójában van egy olyan rész is, amelyben a kapott válasz az lenne, hogy az elhárításra végsőképpen nem volt szükség, végeredményében nem indokolt a védekezés, ami egyértelműen kizárja a jogos védelmi helyzetet.

5. Záró gondolatok

Dolgozatom céljának megfelelően azt az ideális szabályozási környezet kívántam bemutatni, melyben a jogalkalmazó számára sem maradnának megválaszolatlan kérdések a vizsgálandó feltételek tekintetében. Az ugyanis végső soron csak a nyomozó hatóságok felderítési munkája, valamint a bíróság eljárása során kristályosodik ki, hogy a szemben álló jogtalan támadás és jogos védekezés vitájából az anyagi igazság miként virágzik ki. Ehhez pedig nyilvánvalóan egyértelmű törvényi szabályozásra van szükség.⁴⁶

Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a támadóra való fokozott kockázatviselési kötelezettség háritására, valamint a törvényi szabályozás és az ítélezési gyakorlat szigorodására nem előremutató oly módon tekinteni, amely a jövőbeli támadóvá váló alanyok tekintetében csak egy olyan tényező lenne, amely az elkövetés még nagyobb mértékű brutalitására ösztönzőleg hatna.⁴⁷ Nem lehet ugyanis a jogrendet és annak befolyásoló képességével együtt az egész életünket attól függően alakítani, hogy abban bármilyen módon is, de a fokozott agresszivitástól való félelem domináljon, hiszen annak elsődleges célja a prevenció jelleg kell, hogy legyen.

46 Gál Andor szerint a Kúria ítélete az ilyen szélsőséges esetekkel kapcsolatban (EBH 2018.B.11) a jogos védelmi cselekmények körében akár precedens jelleggel is bírhat, nagyban befolyásolva a későbbi jogalkalmazást. L. GÁL Andor: *A Kúria elvi bírósági határozata az elvett dologgal menekülő tolvajjal szembeni védekezés jogszerűségéről*. Jogesetek Magyarázata, 2018/2. 39.

47 V. ö. TÓTH Mihály: *Az új Btk. bölcsőjénél*. Magyar Jog, 2013/9. 532.: „... mert a valóban veszélyes támadót is fokozottabb agresszivitásra ösztönzi: ha tudja, hogy az életével játszik, ő sem fog válogatni az eszközökben.”

